ORTAOKUL VE İMAM HATİP ORTAOKULU

SOSYAL BİLGİLER

6. SINIF

DERS KİTABI

Yazarlar

Ali Melih ÖZÇELİK
Faruk Gökalp YILMAZ
Gürkan SEMİZ
Murat AKPINAR
Ömer EVİN
Turan Sinan ÇELEBİ
Yavuz KORKMAZ

1. KİTAP

DEVLET KİTAPLARI
Kitabın Basıldığı Matbaa Adı, 2025

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ..... : 10257
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ..... : 2262

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editörler
Prof. Dr. Hakan AKDAĞ
Doç. Dr. Fatma TORUN

Dil Uzmanı
Emel ERKİN

Görsel Tasarımcılar
Hakan ÖRS
Halil SEYDİOĞLU

Çoklu Ortam Tasarımcıları
Bünyamin TELLİ
Engin KARADOĞAN
Ercan YANDIMOĞLU

Program Geliştirme Uzmanı
Doç. Dr. Süleyman ARSLANTAŞ

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Dr. Öğr. Üyesi Alperen YANDI

Rehberlik Uzmanı
Nuray AYDOĞDU

Baskı

Baskı Matbaanın Adı ve
Ticaret Unvanı
Tel: (0000) 000 00 00

ISBN 978-975-11-8776-5

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 11.06.2025 tarih ve 134036174 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir.

Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

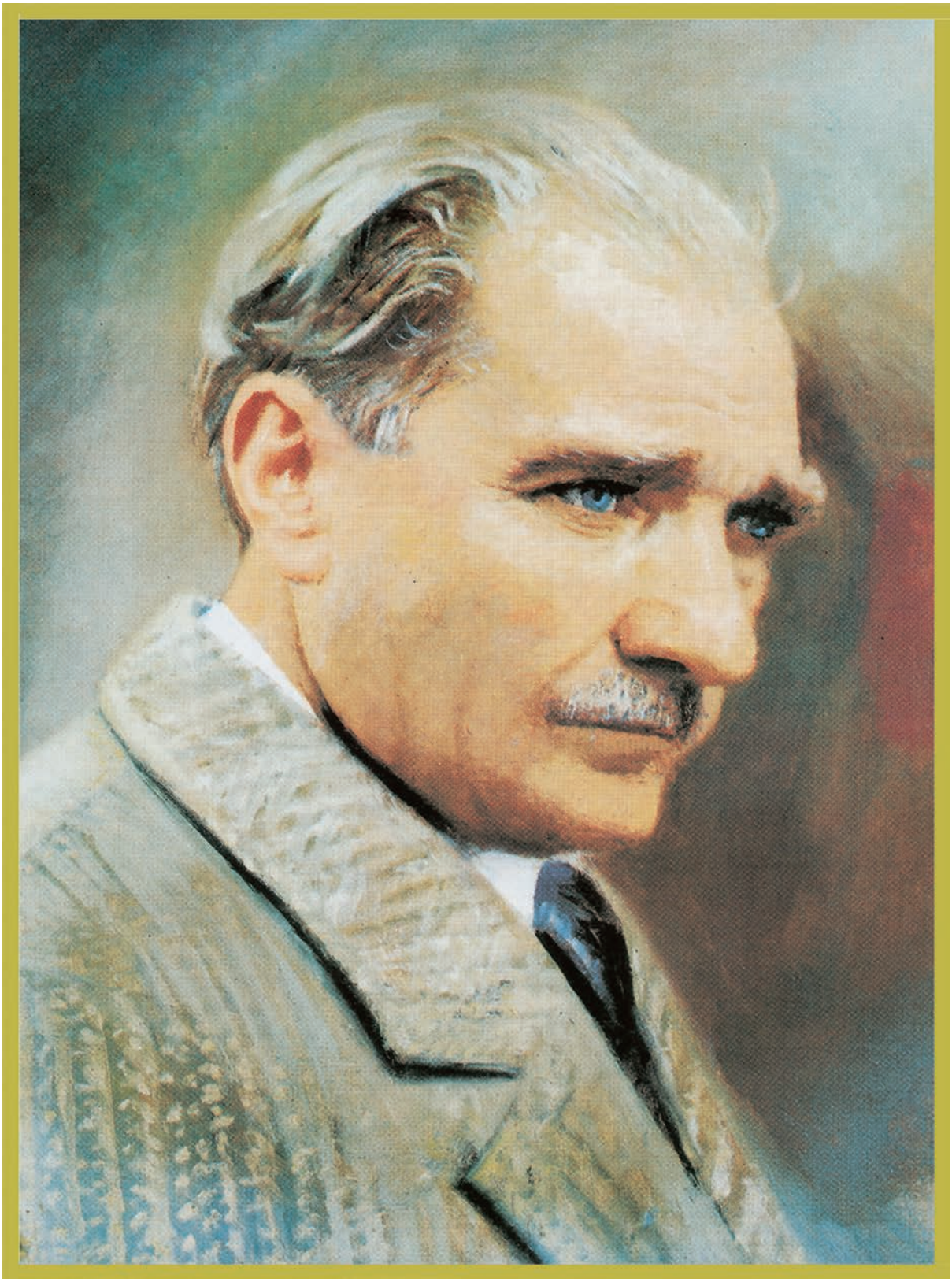
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

KİTABIMIZI TANIYALIM 8

1. ÖĞRENME ALANI

BİRLİKTE YAŞAMAK

ZAMAN İÇİNDE DEĞİŞEN GRUPLAR VE ROLLER 12

KÜLTÜREL BAĞLARIMIZIN VE MİLLÎ DEĞERLERİMİZİN TOPLUMSAL BİRLİKTELİĞE ETKİSİ 24

TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ 38

1. ÖĞRENME ALANI ÖRNEK SORULAR 50

2. ÖĞRENME ALANI

EVİMİZ DÜNYA

ÜLKEMİZİN, KITALARIN VE OKYANUSLARIN KONUM ÖZELLİKLERİ 54

DOĞAL VE BEŞERÎ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ 76

ÜLKEMİZİN TÜRK DÜNYASIYLA KÜLTÜREL İŞ BİRLİKLERİ 90

2. ÖĞRENME ALANI ÖRNEK SORULAR 104

3. ÖĞRENME ALANI

ORTAK MİRASIMIZ

TÜRKİSTAN'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİNİN MEDENİYETİMİZE KATKILARI 108

VII-XIII. YÜZYILLAR ARASINDA İSLAM MEDENİYETİNİN İNSANLIĞIN ORTAK MİRASINA KATKILARI 128

İSLAMİYET'İN KABULÜYLE TÜRKLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER 142

XI- XIII. YÜZYILLAR ARASINDA MEYDANA GELEN ASKERÎ MÜCADELELERİN ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE İSLAMLAŞMASINA KATKILARI 160

3. ÖĞRENME ALANI ÖRNEK SORULAR 178

SÖZLÜK 180

KAYNAKÇA 182

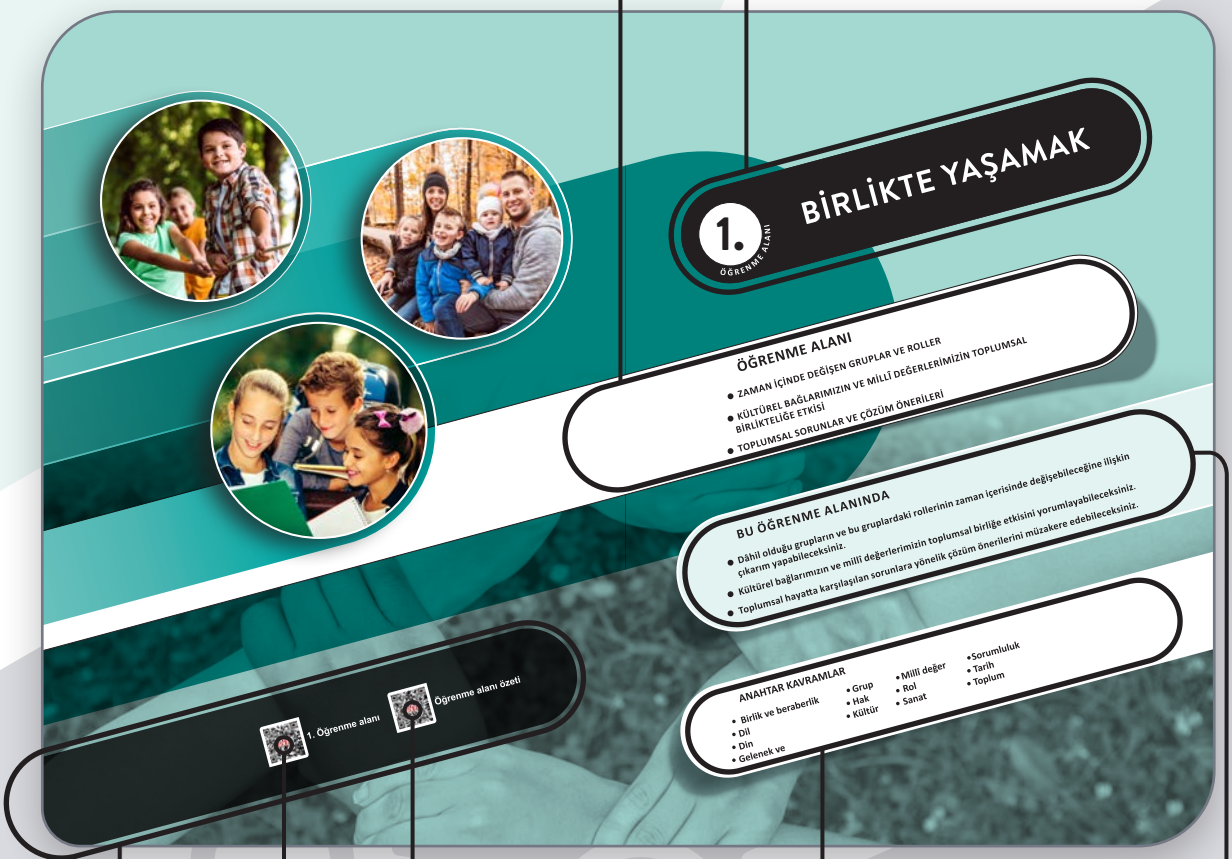
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI 186

TÜRK DÜNYASI HARİTASI 187

KİTABIMIZI TANIYALIM

Kitap öğrenme alanlarından oluşmaktadır.

Her öğrenme alanının başında öğrenme alanı kapak sayfası yer almaktadır.

Öğrenme alanı adı ve numarası

Alt konu başlıkları

Geliştirilmesi hedeflenen beceri ve tutumlar

Anahtar kavramlar

Öğrenme alanı özeti karekodu

1. Öğrenme alanı karekodu

Öğrenme alanı ile ilgili e-içeriklere yönlendiren karekodlar

DÜŞÜNELİM

Öykü, bilmece, şiir, örnek olay, görsel vb. ile içeriğe giriş yapılan bölümdür.

KEŞFEDELİM

Bireysel veya grupla çalışma etkinlikleri aracılığıyla konuya hazırlık yapılan bölümdür.

ÖĞRENELİM

Konuya ilişkin bilgilerin etkileşimli olarak açıklandığı bölümdür.

UYGULAYALIM

Hedeflenen becerilerin uygulanmasına yönelik etkinliklerin ve performans görevlerinin yer aldığı bölümdür.

DEĞERLENDİRELİM

Öğrenme alanı kapsamındaki becerilerin pekiştirilmesine yönelik değerlendirme soru ve etkinliklerinin yer aldığı bölümdür.

Konu ile ilgili ön değerlendirme sorularını ifade eder.

Ön öğrenmeler ile öğrenme alanı içeriği arasında köprü kuran soruları ifade eder.

Görsel kaynak, harita, genel ağ haberi ve metinler ile ilgili öğrencinin cevaplaması için hazırlanan soruları ifade eder.

Öğrenme yaşantılarında yer alan grup tartışmalarını ifade eder.

Konu ile ilgili haberleri ifade eder.

Kitabımızdaki kaynak metinlerin yazım ve noktalamasında orijinallerine bağlı kalınmıştır.

1. Öğrenme alanı

Öğrenme alanı özeti

1. ÖĞRENME ALANI

BİRLİKTE YAŞAMAK

ÖĞRENME ALANI

- ZAMAN İÇİNDE DEĞİŞEN GRUPLAR VE ROLLER
- KÜLTÜREL BAĞLARIMIZIN VE MİLLÎ DEĞERLERİMİZİN TOPLUMSAL BİRLİKTELİĞE ETKİSİ
- TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

BU ÖĞRENME ALANINDA

- Dâhil olduğu grupların ve bu gruplardaki rollerinin zaman içerisinde değişebileceğine ilişkin çıkarım yapabileceksiniz.
- Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisini yorumlayabileceksiniz.
- Toplumsal hayatta karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerini müzakere edebileceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Birlik ve beraberlik
- Dil
- Din
- Gelenek ve görenek
- Grup
- Hak
- Kültür
- Millî değer
- Rol
- Sanat
- Sorumluluk
- Tarih
- Toplum

DÜŞÜNELİM

ZAMAN İÇİNDE DEĞİŞEN GRUPLAR VE ROLLER

Bir yarışmaya katılacağınızı ve başvuru belgeleriniz arasında dâhil olduğunuz gruplar ile bu gruplardaki rolleriniz olduğunu düşününüz. Sizden istenen dâhil olduğunuz üç grubu ve bu gruplardaki rollerinizi yazmanız, seçimleriniz hakkındaki duygu ve düşüncelerinizi ifade etmenizdir. Yarışmaya katılmak için aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Dâhil Olduğum Gruplar ve Sahip Olduğum Roller

Adım ve Soyadım: .....

Gruplar	Roller
1	1 .....
2	2 .....
3	3 .....

Seçtiğim Grup ve Gruplarda Sahip Olduğum Roller

1

Dâhil Olduğum Grup: .....

Gruptaki Rollerimin Hak ve Sorumlulukları: .....

Rollerim Hakkındaki Duygu ve Düşüncelerim: .....

.....

2

Dâhil Olduğum Grup: .....

Gruptaki Rollerimin Hak ve Sorumlulukları: .....

Rollerim Hakkındaki Duygu ve Düşüncelerim: .....

.....

3

Dâhil Olduğum Grup: .....

Gruptaki Rollerimin Hak ve Sorumlulukları: .....

Rollerim Hakkındaki Duygu ve Düşüncelerim: .....

.....

KEŞFEDELİM

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görsellerin hangi gruplarla ilişkili olduğunu söyleyiniz. Siz de gelecekte dahil olabileceğiniz benzer gruplara ve bu gruplardaki rollerinize dair örnekler yazınız.

Görsel 1.1

- **Grup:** .....
- **Rol:** .....
  .....
  .....

Görsel 1.2

- **Grup:** .....
- **Rol:** .....
  .....
  .....

Görsel 1.3

- **Grup:** .....
- **Rol:** .....
  .....
  .....

Görsel 1.4

ÖĞRENELİM

Hayatımız boyunca farklı gruplara dâhil olur ve bu gruplar içinde çeşitli roller üstleniriz. Dâhil olduğumuz bu gruplarda üstlendiğimiz roller; kişisel gelişimimizi, sosyal becerilerimizi ve toplumsal uyumumuzu etkiler.

Görsel 1.5

Doğduğumuz andan itibaren içinde büyüdüğümüz ve sürekli olarak etkileşimde bulunduğumuz ilk grup ailemizdir (Görsel 1.5). Aile içinde çocuk, kardeş gibi roller üstleniriz. Aile içindeki bu roller, ilk sosyal deneyimlerimizi oluşturur ve temel ilişki becerilerimizi geliştirir. Dürüstlük, saygı, sorumluluk gibi ahlaki değerleri çocuk rolünde ilk olarak anne ve babamızdan öğreniriz. Kardeş rolü sayesinde de paylaşma, birlikte yaşama, dayanışma gibi değerleri öğreniriz.

Akraba grubu, anne ve babamızın yakınlarından oluşur. Sevgi, saygı ve şefkat duygularının yoğun olduğu bu grupta torun, yeğen, kuzen, hala, teyze, amca, dayı, babaanne, anneanne, dede gibi rollere sahip olabiliriz (Görsel 1.6). Akraba grubunda; büyükleri sayma, küçükleri sevme, paylaşma, dayanışma, sorumluluk alma, aidiyet gibi önemli değerleri öğreniriz. Bu değerler, toplumsal ilişkilerimizi güçlendirir ve bizi daha duyarlı bireyler hâline getirir.

Görsel 1.6

Görsel 1.7

Çocukluğumuzdan itibaren hayatımızın büyük bir bölümünü sadece ailemizle değil, aynı zamanda arkadaş gruplarımızla geçiririz (Görsel 1.7). Bu gruplar bireyin sosyalleşmesinde, iletişim becerilerini geliştirmesinde ve duygusal gelişiminde önemli bir rol oynar. Arkadaşlarımızla hem kaliteli hem de eğlenceli zamanlar geçirir; paylaşmayı, empati kurmayı ve birlikte hareket etmeyi öğreniriz.

Hayatımızın önemli bir bölümünü oluşturan eğitim sürecinde farklı gruplarda çeşitli roller üstleniriz. Okul ve sınıf, dâhil olduğumuz en önemli gruplardandır (Görsel 1.8). Sınıfımızda öğrenci, nöbetçi, sınıf başkanı gibi roller alabiliriz.Öğrenci rolüyle bilgi edinir, kendimizi geliştiririz. Okulda edindiğimiz deneyimlerle geleceğimizin temellerini atarız.

Ayrıca müzik eğitimi için dâhil olduğumuz bir grupta solist, saz ustası, gitarist gibi roller alabiliriz. Aynı zamanda spor eğitimi için katıldığımız bir takımda da farklı rollere sahip olabiliriz. Tüm bu roller, hem akademik hem de sosyal gelişimimize katkıda bulunur.

Görsel 1.8

Görsel 1.9

Eğitimimizi, kişisel gelişimimizi ve sosyalleşmemizi destekleyen; birçok katılımcının görüş ve deneyimlerini paylaştığı, konuların tartışıldığı odak gruplarında araştırmacı, proje koordinatörü, lider gibi roller üstlenebiliriz (Görsel 1.9). Ayrıca sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak yer alabiliriz. Bu sayede toplumsal projelere katkıda bulunur, başkalarına yardım etme fırsatı yakalarız. Tüm bu roller hem toplumsal bilincimizi hem de aidiyet duygumuzu güçlendirir.

Yetişkinlik döneminde ise geçimimizi sağlayan, sosyal statümüzü belirleyen ve kendine özgü kuralları olan meslek gruplarında yer alırız. Bu dönemde iş hayatına atılarak çalışan rolünü üstleniriz. Meslek gruplarında öğretmen, pilot, doktor, çiftçi, terzi, mühendis, veteriner gibi rollere sahip olabiliriz (Görsel 1.10). Zamanla, içinde yer aldığımız meslek grubunda idareci rolü de üstlenebiliriz. Meslek hayatımız boyunca iş birliği, iletişim, liderlik gibi önemli beceriler kazanırız.

Görsel 1.10

Yaşamınızın bugüne kadarki bölümünde, verilen bu rollerden hangilerini üstlendiniz? Söyleyiniz.

Sahip olduğum roller

Gelecekte sahip olabileceğiniz rollere ilişkin kartları inceleyiniz ve etkinliği yapınız.

TÜBİTAK proje takımında yer alan çalışkan bir öğrenci olmak

Kart 1

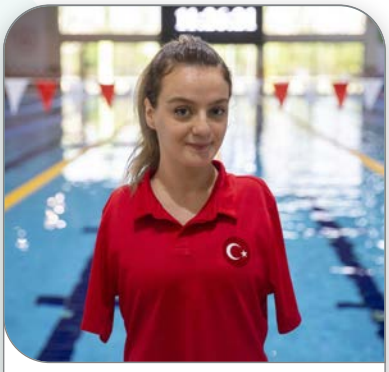
Görsel 1.11

Başarılı bir üniversite öğrencisi olmak

Kart 2

Görsel 1.12

Uluslararası müsabakalarda ülkesini temsil eden disiplin sahibi millî bir sporcu olmak

Kart 3

Görsel 1.13
Millî Sporcu Sümeyye Boyacı

Başarılı bir müzik grubunda enstrüman kullanan bir müzisyen olmak

Kart 4

Görsel 1.14

Topluma ve çevresine karşı duyarlı olan, bu alanda çeşitli faaliyetlere katılan bir sivil toplum kuruluşuna üye olmak

Kart 5

Görsel 1.15

Evlatları ve torunları tarafından sevilen bir aile büyüğü olmak

Kart 6

Görsel 1.16

İncelediğiniz örneklerden hareketle gelecekte dâhil olabileceğiniz üç grup belirleyiniz. Bu gruplardaki rollerinize ilişkin düşüncelerinizi aşağıdaki kartlara yazınız.

Kart 1

Kart 2

Kart 3

Dâhil olduğunuz gruplar ve bu gruplardaki rolleriniz zaman içerisinde nasıl değişebilir? Buna ilişkin varsayımlarınız nelerdir? Yazınız.

Gelecek Derse Hazırlık

Ailenizden veya akrabalarınızdan biri ile geçmişten günümüze kadar dâhil olduğu gruplar ve bu gruplarda üstlendiği roller hakkında bir söyleşi yapınız.

Söyleşi yaptığınız kişinin geçmişten günümüze dâhil olduğu grupları ve bu gruplarda üstlendiği rolleri aşağıdaki tabloya listeleyiniz.

Söyleşi yapılan kişi: .....

Dâhil Olduğu Grup	Grupta Üstlendiği Rol
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Görsel 1.17

Rollerin doğru paylaşımı ailede mutluluğu artırıyor

"… Ailede bireylerin rol paylaşımının aynı zamanda huzur ve mutluluğun sağlanması için de en önemli faktörlerin başında geldiğini belirten Prof. Dr. Nevzat Tarhan 'Bireyler, tıpkı tiyatro sanatçıları gibi rolü neyi gerektirirse onu yerine getirir. Ailede ve sosyal hayatta da rollerimiz vardır. Anne rolü ayrı, baba rolü ayrı, çocukların rolleri ayrıdır. Ailede sevgi ve şefkat kavramlarını yaşatırsanız sorunların farkında olmadan düzeldiğini görürsünüz…' diye konuştu…"

(Genel ağdan alınmıştır.)

Aile birliğine katkıda bulunan davranışlara örnekler yazınız.

.....

.....

.....

Sayfa 18'de listelediğiniz gruplar ve gruplardaki rollerin değişimini zaman, hak ve sorumlulukları açısından karşılaştırarak aşağıdaki tabloya yazınız.

Çocukluk Dönemi	Gençlik Dönemi	Yetişkinlik Dönemi
Dâhil Olduğu Gruplar	**Dâhil Olduğu Gruplar**	**Dâhil Olduğu Gruplar**
Sahip Olduğu Roller	**Sahip Olduğu Roller**	**Sahip Olduğu Roller**
Rollerin Hakları ve Sorumlulukları	**Rollerin Hakları ve Sorumlulukları**	**Rollerin Hakları ve Sorumlulukları**

UYGULAYALIM

ETKİNLİK

Adı : Gelecekte dâhil olacağım gruplar ve rollerim

Amacı: Gelecekte dâhil olabileceği gruplar ve roller ile ilgili tahminlerde bulunma

Beceri: Çıkarım yapma

Süre : 3 ders saati

Yönerge:

- Gelecekte hangi meslekte yer almayı hayal ettiğinizi düşününüz. Bu mesleğe ulaşana kadar geçeceğiniz süreçte hangi gruplara dâhil olacağınızı ve bu gruplarda hangi rolleri üstleneceğinizi planlayınız.
- Gönüllü arkadaşlarınızdan hayal ettikleri mesleği, bu mesleğe ulaşırken yer alacakları grupları ve bu gruplardaki rollerini sınıfla paylaşmalarını isteyiniz.
- Aşağıdaki tabloya hayal ettiğiniz mesleğe ulaşancaya kadar günümüzden geleceğe yer alacağınız grupları, bu gruplardaki rollerinizi yazınız. Ayrıca her bir grup için sahip olduğunuz hakları ve sorumlulukları da tabloya ekleyiniz.
- Çalışmalarınızı tamamlarken gelecekte seçeceğiniz mesleği görev bilinciyle yapmanın neden önemli olduğunu arkadaşlarınızla paylaşınız.

	Günümüz	Gelecek
GRUP	....	....
ROL	....	....
HAK	....	....
SORUMLULUK	....	....

- Öğretmeninizin rehberliğinde sınıf mevcuduna uygun gruplar oluşturunuz.
- Doldurduğunuz tabloları dikkate alarak grubunuzla ortak bir tablo hazırlayınız. Tabloyu büyük bir kartona çiziniz ve sınıf panosuna asınız. Hazırlık ve pano düzeni sürecinde aşağıdaki malzemeleri ve kuralları dikkate alınız.

  Karton veya büyük boy kağıtlar: Tablolarınızı bu tür kağıtlara çiziniz.

  Farklı grupları ve rolleri belirgin hâle getirmek için renkli kalemler kullanınız.

  Diğer grupların tablolarını inceledikten sonra eksik gördüğünüz yerlere yapışkan notlar ekleyiniz.
- Sınıf panosundaki tüm tabloları inceleyiniz. İnceleme yaparken şu sorulara cevap arayınız:

  “Hangi gruplara dâhil olmayı hayal etmişler?”, “Benim tahmin etmediğim roller var mı?”, “Hak ve sorumluluklarda hangi benzerlikler ve farklılıklar var?”
- Eksik gördüğünüz noktaları yapışkan notlarla işaretleyiniz.
- Etkinliği yaparken Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen gösteriniz.

Dâhil olduğunuz grupları ve bu gruplardaki rollerin zaman içindeki değişimini haklarınızı ve sorumluluklarınızı göz önünde bulundurarak açıklayan bir tarih şeridi hazırlayınız.

Hazırladığınız tarih şeridine göre dâhil olduğunuz grupların ve bu gruplardaki rollerin zamanla değişebileceğini, bu değişimin de doğal olduğunu anlatan kısa bir mektup yazınız.

- Mektubunuza "Sevgili Gelecekteki Ben" şeklinde başlayabilirsiniz.
- Görev bilincinin ve sorumlulukların nasıl değiştiğini açıklayabilirsiniz.
- Bu değişimlerin gelecekteki planlarınıza katkısını anlatabilirsiniz.

Görsel 1.18

DEĞERLENDİRELİM

Şemadaki ifadelerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. En üstteki ifadeden başlayarak verdiğiniz cevapları takip ediniz ve doğru çıkışa ulaşınız.

Zaman içinde değişen rollerimiz

DÜŞÜNELİM

KÜLTÜREL BAĞLARIMIZIN VE MİLLÎ DEĞERLERİMİZİN TOPLUMSAL BİRLİKTELİĞE ETKİSİ

Türkiye Kültür Yolu Festivali

Görsel 1.19

Türkiye Kültür Yolu Festivali, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2021 yılından itibaren Türkiye'nin çeşitli illerinde düzenlenen festivallerdir. Bu festivallerde konser, tiyatro, sinema, sergi, geleneksel sanatlar, atölye çalışmaları, söyleşiler, çocuk etkinlikleri gibi programlarla kültürümüz yaşatılmakta ve tanıtılmaktadır.

2024 Kültür Yolu Festivali'ne ait aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Görsellerde yer alan kültürel ögelerin isimlerini yazınız.

.....

Görsel 1.20

.....

Görsel 1.21

.....

Görsel 1.22

.....

Görsel 1.23

.....

Görsel 1.24

.....

Görsel 1.25

Kulturyolufestivali.com genel ağ adresini ziyaret ederek illere ait festival görüntülerini inceleyiniz. Siz de çevrenizdeki kültürel özellikler ve kültürel ögelere örnekler veriniz.

.....

.....

.....

.....

KEŞFEDELİM

Kültürel bağlarımız, değerlerimiz ve toplumsal birliğimiz ile ilgili istenen örnekleri kutulara yazınız. Yazdığınız bu örnekleri arkadaşlarınızın yazdıkları ile karşılaştırınız.

Hayatınızdan ve yaşadığınız çevreden kültürel bağları oluşturan dil (türkü, şiir, destan vb), din, tarih (Türk tarihinden örnekler ve tarihî eserler), sanat (el sanatları ve mimari eserler), gelenek-görenek gibi unsurlara örnekler yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hayatınızdan ve yakın çevrenizden toplumsal birliğimize katkıda bulunan aile bütünlüğü, duyarlılık, saygı, sevgi gibi değerlere ilişkin örnekler yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Toplumsal birliğimize katkıda bulunan olay ve durumlara çevrenizden örnekler veriniz. Bu durumların ortaya çıkmasında etkili olan kültürel bağları yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 1.26

ÖĞRENELİM

Özgürlük, Millet Sevgisi, Tarih, Adalet, Millî Değerlerimiz, Dürüstlük, Din, Saygı, Sanat, Kültürel Bağlarımız, Görenek, Sevgi, Vatanseverlik, Gelenek

Bir toplumu millet yapan ve onun bütünlüğünü sağlayan etkenlerden biri de millî kültürdür. Millî kültür; bir millete kimlik kazandıran, tarih boyunca meydana getirilmiş olan, o millete ait maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Millî kültür, ait olduğu toplumun kimliğini yansıtarak onu diğer toplumlardan ayırır ve toplumu oluşturan bireyler arasında güçlü bağlar kurar. Bu bağlar, toplumsal dayanışma ve birlik duygusunu güçlendirir. Bu nedenle millî kültürümüzün dil, din, tarih, sanat, gelenek-görenek gibi ögeleri, kültürel bağlarımızı oluşturur.

Kültürel bağlar, ait oldukları toplumda belirli değerler meydana getirir ve bu değerler "millî değer" hâline gelir. Millî değerler, hem bireysel hem de toplumsal davranışlarımızı yönlendiren temel unsurlardır.

Kaynak 1

(…) Değer, bireylerin hayatlarına rehberlik eder ve hayatları için önemli olan amacı oluşturur. Davranışlar ile kendini gösteren değerler, bireyler arası bir bağ kurar ve ilişkileri düzenlemeye yardımcı olur. Değerler, sosyal dayanışmayı da ortaya çıkarır ve devamlılığını sağlar. Aynı zamanda değerler, milli kültürleri himaye eder, bir kültürü diğer kültürden ayırır ve toplumu oluşturan bireylerin birliğini ve kaynaşmasını sağlar. Ayrıca değerler, sosyal ilişkilerin geliştirilmesinde ve toplumsal ayrışmanın önüne geçilmesinde hayati görevler üstlenir. (…) Milletlerin kendi yapısı içerisinde tarihleri boyunca eksilterek, çoğaltarak, özümseyerek, benimseyerek oluşturdukları değerleri vardır. Milli değerler olarak ifade edilen bu değerler, bir milleti millet yapan, ayakta tutan ve birliğini sağlayan değerler olarak kabul edilmektedir.(…)

Sağlam, 2016, s.725. & Yeniyol, 2016, s.7.

Türk milleti zor dönemlerde bile değerlerinden kopmamış, aksine bu değerlere sımsıkı sarılarak millî varlığını sürdürmüştür. Aile birliğine önem verme, adalet, dürüstlük, hoşgörü, saygı, vatanseverlik, millet sevgisi, özgürlük, bağımsızlık gibi millî değerlerimiz toplumsal birlik ve beraberliğimiz için büyük önem taşımaktadır. Milletimiz bu değerleri dil, din, tarih, sanat ile gelenek-görenek gibi kültürel bağlarımız aracılığıyla nesilden nesile aktarmış, böylece hem millî kimliğini korumuş hem de toplumsal birlik ve beraberliğini sağlamıştır.

Millî değerler hakkındaki düşüncelerinizi örnekte olduğu gibi metafor tekniğini (Bir nesne, olay veya duyguyu başka bir şeyle karşılaştırarak anlatmak için kullanılan bir edebî veya sözlü ifade biçimidir.) kullanarak ifade ediniz. Yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Örnek: Millî değerler su gibidir çünkü toplumun devamlılığını sağlayan temel unsurların başında gelir.

"Millî değerler ağaç gibidir çünkü ....."

"Millî değerler elmas gibidir çünkü ....."

Kültürel bağlarımız ve millî değerlerimizin toplumsal birliğimize katkısı ile ilgili verilen yazılı, görsel ve dijital kaynakları inceleyiniz. Soruları cevaplayınız.

Dil

Görsel 1.27

Bir milletin dili, o milletin duygularını ve düşüncelerini yansıtır. Hayata bakış açısı ve düşünce biçimi de dilinde gizlidir. Milletler geçmişlerindeki tarihsel olayları, edebî eserleri ve bağlı oldukları gelenek-görenekleri dil aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarırlar. Türk milleti tarihi boyunca birçok edebî, siyasi ve bilimsel eser bırakmıştır.

Türk dili, millî birlik ve beraberliğimizin oluşmasında ve millî kimliğimizin korunmasında önemli bir rol oynar. Mustafa Kemal Atatürk (Görsel 1.27), dilimizin önemini şu sözleriyle vurgular:

"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir."

(tdk.gov.tr)

Kaynak 2

Değerlerin muhafaza edilmesi ve yaşatılabilmesi için önemli öğelerden birisi dildir. Türkler öz dilleri aracılığıyla ürettikleri, geliştirdikleri ve yaşama aktardıkları milli değerlerini gelecek nesillere başarılı bir şekilde aktarmıştır. Bu duruma en büyük kanıt kahramanlıkların işlendiği destanlardan çocukların uyuması için kullanılan ninnilere; sevgilerin paylaşıldığı türkülerden ders veren atasözlerine; eğlendirirken eğiten oyunlarından Türk milletinin ilk yazılı kaynaklarına kadar her yerde görmek mümkündür. Türk milli değerlerinin yer aldığı yazılı eserlere "Kutadgu Bilig", "Divan-ı Lügat-i Türk'', "Divan-ı Hikmet", "Atabet'ül Hakayık", "Dede Korkut Hikâyeleri", "Köroğlu Destanı" da örnek verilebilir. Bu kaynaklar incelendiği zaman Türk milli kültürünün değerlerini özgürlük, bağımsızlık, adalet, sorumluluk, hoşgörü, azim, sabır, aile birliğine önem verme, milli birlik ve beraberlik (millet sevgisi), vatan sevgisi, bayrak sevgisi şeklinde ifade edilebilir. Nitekim Türkistan'da ilk yazılı kaynaklar olan Orhun Abideleri ve Türklerin İslam'ı kabul ettikten sonraki dönemlerde yazılan Kutadgu-Bilig incelendiği zaman Türk töresi könilik (adalet), tüzlük (eşitlik), uzluk (iyilik- faydalılık) ve kişilik (insanlık ve hoşgörü) başlıkları altında dört değerin işlendiği görülmektedir.

Yıldırım, 2022, s.27., Özkul, 2015, s.172., Özen, 2014, s.60. & Kafesoğlu, 1998, s.247.

Dilimizin zenginliğini gösteren örnek metinleri okuyunuz. Okuduğunuz örneklerin hangi millî değerimiz ile ilişkili olduğunu yazınız.

Orhun (Göktürk) Kitabeleri

"...Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyumadım, gündüz oturmadım... Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için, kağan oturdum... Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım..."

.....

Kutadgu-Bilig

"Ey Hâkim, memlekette uzun süre hüküm sürmek istersen kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın."

.....

Ergenekon Destanı

"Atalarımızdan dinlerdik, çevresinde yaşadığımız bu illerin ötesinde bizim asıl yurtlarımız vardır."

.....

Ninni

"Baban gele, deden gele / Ayağına patik ala /
Haber verin dayısına / Şeker alsın kuzusuna, ninni"

.....

Türkü

"Gel sevelim sevileni seveni / Sevgisiz suratlar gülmüyor canım /
Nice gördüm dizlerini döveni / Giden ömür geri gelmiyor canım"

.....

Atasözü

"Gülü seven dikenine katlanır."

.....

Görsel 1.28

Ramazan ayının vazgeçilmez eğlencelerinden biri olan Hacivat ve Karagöz oyunu (Görsel 1.28), Evliya Çelebi'nin aktardığı bilgilere göre 16. yüzyıldan bu yana, yani yaklaşık beş yüzyıldır bu topraklarda oynanmaktadır. Bu oyun, millî kültürümüzün hem maddi hem manevi unsurlarını ve değerlerini yansıtır.

Karekodu okutunuz ve oyunda geçen değerleri belirleyiniz.

Karagöz oyunu

Din

Din, insanların duygu ve düşüncelerini etkileyerek günlük hayatlarını ve yaşam tarzlarını şekillendirir. İslam dini, insanların barış ve huzur içinde yaşamalarını hedefleyen evrensel bir mesajla gelmiştir. İslamiyet, Müslümanları kardeş olarak kabul etmektedir. Hz. Muhammed (sav), Medine'ye hicret ettikten sonra ensar ve muhacirler arasında kardeşlik antlaşması yaparak farklı kabilelerden gelen insanların İslam çatısı altında tek bir ümmet olarak birleşmesini sağlamıştır. Bu birlik sayesinde Müslümanlar hem sosyal dayanışmayı güçlendirmiş hem de karşılaştıkları zorluklara birlikte göğüs germiştir.

İslamiyet'i kabulüyle milletimiz, İslami değerlerle millî değerlerini birlikte yaşatmıştır. Kurduğu Türk-İslam devletlerinde farklı dil, din ve inançlara sahip insanların barış ve huzur içinde bir arada yaşamasını sağlamıştır.

Milletimiz, toplumsal dayanışmayı kurumsallaştıran vakıflar aracılığıyla aşevleri, imarethaneler, kervansaraylar ve misafirhaneler inşa etmiştir. Bu yapılar yalnızca ihtiyaç sahiplerine yardım etmekle kalmamış, aynı zamanda toplumda birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirerek toplumun huzur içinde yaşamasına da katkıda bulunmuştur.

Sözleri, şiirleri ve örnek hayatları ile İslami değerleri yansıtan sevgi ve hoşgörü kahramanları yetişmiştir. Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş Veli gibi pek çok tarihî şahsiyet; sevgi ve hoşgörünün sembolü olmuştur.

Kaynak 3

(…). Anadolu'da Türk'ün yapısında olan hoşgörü anlayışı tasavvufi anlayışla birleşerek Yunus'ta doruğa ulaşmıştır. Yunus'un birçok şiirlerinde bu anlayış açıkça görülür. Herkese bir gözle bakan Yunus, "Yaratılanı hoş gördük Yaratandan ötürü" diyerek, insana insan olmasından öte Yaratana saygının gereği olarak yaklaşarak hoş görmenin gerekliliğine ince bir hikmetle dikkat çekmiştir. Herkese bir gözle bakan Yunus Emre parolasını "sevelim sevilelim" şeklinde ifade ederek tüm Dünya insanlarına bu yaklaşımıyla örnek olmaktadır.

Özcan, 2002, s.98.

Görsel 1.29
Yunus Emre (Temsili)

Kaynak 4

(…) Mevlânâ da "cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol, şefkat ve merhamette güneş gibi ol, başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol, hiddet ve asabiyette ölü gibi ol, tevazu ve alçakgönüllülükte toprak gibi ol, hoşgörülükte deniz gibi ol" sözleriyle engin hoşgörüsünü ifade etmiştir. Herkese "Gene gel, gene, ne olursan ol" diyerek kucak açan Mevlana, "Nasılsan öyle gel" diyerek herkesin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.(…)

Özcan, 2002, s.98.

Görsel 1.30
Mevlana (Temsili)

Örneklerde verilen manevi şahsiyetler, eserleri ve öğretileriyle toplumsal birlik ve beraberliğimize nasıl katkıda bulunmuştur? Söyleyiniz.

Tarih

Kültürel bağların temel unsurlarından biri de tarihtir. Kültürel bağlarımızı oluşturan her unsur, tarih boyunca gelişerek bize miras kalmıştır. Etrafımıza baktığımızda ecdadımızdan kalan tarihî kökenli pek çok öge görebiliriz. Tarih boyunca milletimiz birçok devlet kurmuş, kurduğu bu devletlerde medeniyetler inşa etmiş ve tarihe yön veren sayısız devlet adamı yetiştirmiştir. Bir birey için hafıza neyse millet için de tarih aynı öneme sahiptir. Bu nedenle toplumların veya milletlerin varlıklarını sağlıklı biçimde sürdürebilmeleri, onların bir hafıza işlevi gören tarih bilincine sahip olmalarıyla mümkündür. Tarih bilincine sahip milletler, aynı zamanda millî değerlerini korumayı da başarırlar.

"Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve milletler tarihinin binbir acıklı olay ile üzüntülü sayfalarından çıkardığımız sonuçlardır."

Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri I-III, 2006, s.230.

Mustafa Kemal Atatürk'ün sözünde olduğu gibi acılı ve üzücü olayları millî değerlerimize sahip çıkarak atlatmış bir milletiz. Aşağıdaki metin bu duruma bir örnektir:

Görsel 1.31

Millî Mücadele başlamadan önce Anadolu'nun büyük bölümü işgalci devletler tarafından ele geçirilmişti. Bu dönemde Türk halkı çok güç durumdaydı; orduları dağıtılmış, silah ve cephanelerine işgal devletleri tarafından el konmuştu. Türk halkının azmine ve iman gücüne sonuna kadar inanan Gazi Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları, 19 Mayıs 1919'da İstiklal Mücadelesi'ni başlattılar.

Bu süreçte Türk halkının pek çok temel ihtiyacı bulunuyordu. Savaşı silahsız kazanmak mümkün değildi, cephanesiz başarı sağlamak neredeyse imkânsızdı. Türk milletinin mücadelesi, böylesine zor koşullarda yokluk içinde başladı.

Millî Mücadele yıllarında Kastamonu kenti ayrı bir önem taşıyordu. O dönemde Anadolu'daki en güvenli yerlerden biri Kastamonu ilinin İnebolu Limanı'ydı. Millî Mücadele'nin başarıya ulaşabilmesi için bu limandan cephane sevk edilmesi gerekiyordu. İnebolu'ya ulaşan silah ve cephaneler, limandan demirciler ve kayıkçılar tarafından karaya taşınabilecekti.

Bu hayati malzemeler, Kastamonu halkının kahraman kadınları, yaşlıları ve çocukları tarafından Ankara'ya ulaştırıldı. Şerife Bacı, Halime Çavuş, Necibe Nine gibi isimler bu mücadelenin unutulmaz kahramanlarıdır (Görsel 1.31). İşte bu sebeple İnebolu'dan Ankara'ya uzanan bu zorlu yola **İstiklal Yolu** denmektedir.

Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar büyük fedakârlık gösteren kadınlar, çocuklar ve kayıkçıların kahramanlıkları Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından takdir edilmiştir. Bu kahramanlar 11 Şubat 1924'te İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.

? **Millî Mücadele sırasında halkımızın sahip olduğu millî değerler nelerdir? Düşüncelerinizi ifade ediniz.**

Tarihimizde birçok lider, bilim insanı, sporcu ve sanatçı yetişmiştir. Bu kişilerden tanıdıklarınızı belirleyerek bu insanların millî değerlerimize katkılarını söyleyiniz.

Sanat

Görsel 1.32

"Sanatsız kalan bir toplumun hayat damarlarından biri kopmuş demektir."

Atatürk'ün Söylev Ve Demeçleri I-III, 2006, s.305.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözünden ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Bir millete ait sanat eserleri; o milletin kültürünü, dilini, inancını, tarihini ve değerlerini yansıtır. Her bir sanat eseri, toplumun neye önem verdiğini, nereden gelip nereye gittiğini gösterir. Bu nedenle sanat eserleri, bir milletin kimliğini belirleme ve yorumlama konusunda önemli bir rehberdir. Tarih boyunca milletimiz; edebiyat, şiir, mimari, müzik, resim, tiyatro gibi birçok sanat dalında önemli eserler vermiştir.

Geleneksel Türk sanatları, Türk kültürünün en anlamlı belgelerindendir. Hat, tezhip, minyatür, çini, ebru, kalem işi, halı-kilim-kumaş dokuma, işleme, taş-maden işlemeciliği-ahşap işçiliği, keçe, deri, örmecilik, yazmacılık, bakırcılık gibi sanatlar, geleneksel Türk sanatları arasında yer alır. Bu sanatlar, geçmişten geleceğe uzanan birer kültür köprüsüdür.

Geleneksel Türk sanatlarında kullanılan her renk ve motifin kendine özgü bir dili, bir anlamı vardır. Bu renk ve motifler, süsleme işlevlerinin yanı sıra sözsüz bir iletişim aracı olarak çeşitli mesajlar iletir. Toplumun gelenek-görenekleri, inanç ve millî değerleri kimi zaman bir oyanın dokusunda kimi zaman bir halının ya da kilimin deseninde hayat bulur.

HABER

Samsun'da Yöresel Kilim Dokuma

"... Samsun'un Kavak ilçesinde, İŞKUR desteğiyle Halk Eğitim Merkezi tarafından açılan 'Yöresel Kilim Dokuma' kursunda çalışkanlık, sevgi, üretkenlik gibi motifler kilimlere ve heybelere ilmek ilmek işleniyor. Kurs eğitmeni; insan motifinin çalışkanlığı, kuşun sevgiyi, yıldız motifinin üretkenliği simgelediğini belirterek 'Bu kursumuzda motifler (Görsel 1.33) üzerinde çalıştık...' dedi."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.33

Evinizde yöresel halı ve kilimler varsa bunlarda kullanılan motiflerin sembolik anlamlarını araştırınız. Araştırmalarınızı gelecek derste arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kaynak 5

(…) Ebru, kitap süsleme sanatı ve kitap ciltlerinde yan kağıdı (kapak ile kitabı birbirine bağlayan kağıt) olarak tarihsel süreçte geleneksel bir sanat hâline gelmiştir.(…) En sık rastlanan desenler ise çiçekler, yapraklar, süslemeler ve ayın ilk dördün hâlidir.(…) Ebru sanatı etrafında bir araya gelen bireyler arasında dostluk ve arkadaşlık bağlarının oluşması açısından uygun bir atmosfer yaratmaktadır. Ebru sanatı farklı kültürel geçmişleri olan insanlar arasındaki toplumsal önyargıları ortadan kaldırır, bu kültürler arasındaki iletişimi kolaylaştırır ve sosyal bağları güçlendirir.(…)

yakegm.ktb.gov.tr

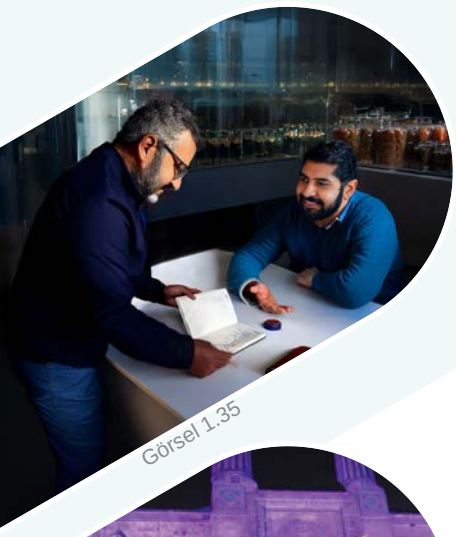

Görsel 1.34

Gelenek - Görenek

Türk Dil Kurumuna göre **gelenek**; "Bir toplumda ya da toplulukta eskiden beri saygıyla korunup kuşaktan kuşağa aktarılan, yaptırım gücüne sahip kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlar (anane-örf)" olarak tanımlanır. **Görenek** ise "Bir şeyi eskiden beri görüldüğü biçimde yapma alışkanlığı, âdet" şeklinde açıklanmıştır.

Gelenek ve görenekler, günlük yaşamımızda insanların tutum ve davranışlarını düzenlemede, toplumsal ilişkileri kolaylaştırmada, birlik ve beraberliği sağlamada belirleyici bir rol oynar. Örneğin nişan ve düğün törenleri, askere uğurlama, hac ve umre ziyaretleri, cenaze taziyeleri, ramazan ayında iftar sofraları gibi gelenekselleşmiş tutum ve davranışlar; sevgi, saygı, vatan sevgisi, yardımlaşma gibi millî değerlerimizi yaşatarak toplumsal birliğimize katkıda bulunur. Gelenek ve görenekler aynı zamanda toplumda saygı, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma gibi millî değerlerimizin güçlenmesini sağlar.

Görsel 1.35

Osmanlı Dönemi'nde ekonomik durumu iyi olan kişiler ramazan aylarında tanımadıkları mahalle bakkallarına giderek "Zimem defteriniz var mı?" diye sorardı. Esnaf bu defteri çıkardığında defterdeki sayfaların bir kısmını veya tamamını satın alarak o borçları kapatırdı. Günümüzde bu defterler veresiye defteri olarak bilinmektedir. Yardım eden kişi, genellikle bakkalın önüne bir yazı astırarak mahallenin borçlarının silindiğini duyururdu. Günümüzde bazı belediyeler ve yöneticiler de zaman zaman bu geleneği sürdürerek veresiye defterlerini satın alıp borçları kapatmaktadır (Görsel 1.35).

Zimem defteri örneğinde olduğu gibi toplumsal birlik ve beraberliğimizi güçlendiren gelenek ve göreneklerimize örnekler veriniz.

Görsel 1.36

Kimi zaman düğünlerde kimi zaman da asker uğurlamalarında karşılaştığımız geleneksel halk oyunları, yöresel gelenek ve görenekleri barındırır. Bu oyunlar oynandığı yöre insanının yapısına uygun, canlı ve hareketlidir. Oyunlardaki figürler, ritim, giyim, müzik ve estetik özellikler; yöre insanının duygu ve düşüncelerini ayrıca yiğitlik, cesaret, çalışkanlık gibi millî değerlerimizi anlatır. Örneğin Bayburt'tan Kars'a uzanan geniş bir coğrafyada, özellikle Erzurum'da oynanan "Erzurum Barı", yiğitlik ve kahramanlık duygularını yansıtmak amacıyla sergilenen halk oyunlarından biridir (Görsel 1.36).

Görsel 1.37

Nevruz, millî kültürümüz içinde birlik ve beraberliğin sembolü olan önemli bir kültür mirasımızdır (Görsel 1.37). Türkistan ve Anadolu kültür coğrafyasında konargöçer bir yaşam tarzıyla doğayla iç içe yaşayan insanımızın baharın gelişini, toprağın uyanışını önemseyerek bugünü bir bayram sevinciyle kutlaması, Nevruz'u günümüze kadar bir bayram olarak taşımıştır. Nevruz, günümüzde başta Türk dünyası coğrafyası olmak üzere Türklerin yaşadığı hemen her yerde kutlanan bir bayramdır.

Yardımlaşma geleneklerimiz

Kültürel bağlarımız ve millî değerlerimiz

Kültürel bağlarımız ve millî değerlerimize ilişkin bir kavram haritası hazırlayınız. Hazırladığınız kavram haritasını sınıf arkadaşlarınızın hazırladıklarıyla karşılaştırınız.

Görsel 1.38

Milletimizin birlik ve beraberliği için son derece önemli olan ve bizleri bir arada tutan değerleri yansıtan özel günlerimiz vardır. Bu özel günlerin bir kısmı millî ve dinî bayramlarımızdır. Örneğin 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, okullarımızda büyük bir coşkuyla kutlanır. Bugünlerde sınıflar süslenir, panolar hazırlanır, şiirler okunur, halk oyunları oynanır. 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda çeşitli etkinlikler düzenlenir (Görsel 1.39). Toplumun her yaş grubundan ve kesiminden vatandaşın katıldığı bu etkinliklerde millî birlik ve beraberlik duygusuyla coşkulu kutlamalar yapılır. Ülkemizin kurtuluşu ve devletimizin kuruluşunda emeği geçen devlet adamlarımız ile bu uğurda şehit olan askerlerimiz saygıyla anılır.

Görsel 1.39 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları

Görsel 1.40

Dinî bayramlarımız olan Ramazan ve Kurban bayramlarında sabah erkenden kalkılır, tertemiz ve yeni kıyafetler giyilir; kahvaltı bu şekilde yapılır. Bu davranış, bayrama gösterilen saygının bir ifadesidir. Bayram gelenekleri arasında en anlamlılarından biri, büyüklerimizi ziyaret etmektir. Aile büyükleri, akraba ve komşular ziyaret edilir (Görsel 1.40). Sıkça görüşemediğimiz akrabalarla buluşularak hasret giderilir ve bayramın coşkusu paylaşılır. Bu ziyaretler, dargın olan kişilerin barışmasına da vesile olur. Çünkü bayramlar, birlik, beraberlik ve paylaşma günleridir. Bu nedenle, dargınları barıştırmak da bir bayram geleneği hâline gelmiştir. Millî ve dinî bayramlar ile bu özel günlerde düzenlenen etkinlikler, toplumun birlik ve beraberlik duygusunu pekiştirir. Bireylerin birbirine güvenini artırır, toplumsal barışa katkıda bulunur.

? Millî ve dinî bayramlarımızın toplumsal birliğimize katkıları neler olabilir? Açıklayınız.

Görsel 1.41

Kültürel bağlarımız ve yaşattığımız millî değerlerimiz etrafında kenetlenen milletimiz, zaman zaman ülkemize ve bayrağımıza karşı düzenlenen saldırı ve tehditlere gereken tepkiyi göstermiş, birliğimizi hedef alan girişimleri başarısız kılmıştır (Görsel 1.41).

Aynı vatanseverlik duygusuyla hareket eden halkımız, ülkemizde meydana gelen afetler karşısında yardımlaşma ve dayanışma içerisinde bulunmuş, gerekli fedakârlıkları yapmıştır. Millet olma bilinciyle saldırı, tehdit ve afetlerin üstesinden gelen milletimiz her durumda millî kimliğini korumuştur.

Kaynak 6

28 Kasım 1919 Cuma sabahı Maraş'lının kara sabahıdır. Yatağından kalkan Maraş'lılar, asırlardan beri Kale burcunda dalgalanan şanlı bayraklarını göremezler. Bu olay şehri infiale sürükler. Savcı Avukat Mehmet Ali Kısakürek derhal kaleme sarılıp "Alem-i İslam'a Hitap" beyannamesini yazarak şehrin muhtelif yerlerine dağıttırır. Halkı Bayrağın indirilmesine tepki göstermeye davet eder..

Bayrağının indirilmesi karşısında Maraşlılar sessiz kalmazlar ve halk Cuma namazı vakti Ulu Cami'de toplanır. Ezan okunduktan sonra, camide toplanan halk "Bayraksız namaz kılınmaz" diye bağırır. O esnada cami imamı "Aziz cemaat, kalesinde düşman bayrağı dalgalanan bir millet hürriyetini kaybetmiş sayılır. Hürriyet olmayan bir yerde Cuma namazı kılmak caiz değildir" diyerek dağıtılan beyannamenin doğru olduğunu tasdik eder. Bunun üzerine Maraşlılar topluca Kaleye hücum ederek, indirilen bayrağı yeniden Kale burçlarına diker ve Cuma namazı orada eda edilir.

www.kmev.org.tr

15 Temmuz 2016'da hain bir darbe girişimiyle karşı karşıya kalan ülkemiz, milleti ve devletiyle omuz omuza vererek birlik ve beraberlik içinde tüm dünyaya örnek olacak bir direniş sergilemiştir. Türk devleti ve milletini hedef alan hain girişim, destansı direnişle geri püskürtülmüştür. Millet olma bilinciyle hareket eden halkımız, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısıyla sokağa çıkmış, canını ortaya koyarak ülkesine ve milletine karşı sorumluluğunu yerine getirmiştir. Toplumsal birliğe ihtiyaç duyulan o günlerde cesaret ve kararlılıkla elde edilen bu zafer, aynı zamanda dünyada eşine az rastlanır bir demokrasi bilincinin simgesi olmuştur. Bu anlamlı direnişi ve mücadele ruhunu toplumsal hafızada canlı tutmak amacıyla her yıl 15 Temmuz'da (Demokrasi ve Millî Birlik Günü) çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir (Görsel 1.42).

Görsel 1.42
15 Temmuz'u temsil eden bir afiş

15 Temmuz
Millî birlik ve demokrasi

Türk milleti, geçmişten günümüze yaşadığı tüm zorluklarda birlik, beraberlik ve dayanışma içinde ve vatanseverlik duygusuyla her engeli kahramanca aşmayı başarmıştır.

6 Şubat'a gelindiğinde Türkiye "Asrın Felaketi" olarak adlandırılan bu büyük deprem karşısında devlet-millet el ele, topyekûn bir mücadele içine girdi. Tarihinde de pek çok zorluğu omuz omuza atlatan Türkiye, asrın felaketi karşısında tek yürek olup büyük bir dayanışma örneği sergiledi (Görsel 1.43). Devlet, tüm imkânlarını ilk andan itibaren deprem bölgesine seferber ederken binlerce gönüllü; birlik, beraberlik ve dayanışmanın gücüyle mücadeleye katkıda bulundu.

Görsel 1.43
Asrın dayanışması afiş

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), sivil toplum kuruluşları, belediyeler, polisler, jandarmalar, askerler, öğretmenler, madenciler, sağlık çalışanları, din görevlileri, karayolları personelleri, savcılar ve diğer meslek gruplarından binlerce görevli deprem bölgesine sevk edilirken Türkiye'nin 70 vilayetinden on binlerce gönüllü yaraları sarmak için seferber oldu. Ülkenin dört bir yanında, 7'den 70'e herkes harekete geçti. "Mecburuz, bizim vatanımız, kendi memleketimizdir. Düşünülecek bir şey yoktur." diyerek kefen parasını deprem bölgesine gönderen 84 yaşındaki Remzi Dede'den, "Geçmiş olsun Türkiye'm" diyerek kumbarasındaki birikimini depremzede kardeşlerine ulaştıran 8 yaşındaki Muhammet'e kadar binlerce gönüllü aynı duyguyla harekete geçti.

6 Şubat 2023'te yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremlerden etkilenen vatandaşlarımızın barınma sorununu çözmek amacıyla 18 Şubat 2023'te "Evim Yuvan Olsun" kampanyası başlatıldı. Yardımsever vatandaşların yoğun ilgi gösterdiği kampanyaya, 15 Mart 2023 itibarıyla 15 bini aşkın konut kaydı yapıldı.

UYGULAYALIM

PERFORMANS GÖREVİ

Adı : Kültürel Bağlarımız ve Millî Değerlerimiz

Amacı: Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisini ifade etme

Beceri: Yorumlama

Süre : 2 ders saati

Yönerge:

- Performans görevi kapsamında incelediğiniz kaynaklardan ve oluşturduğunuz kavram haritasından yararlanarak kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birliğe etkisini anlatan bir şiir, slogan, hikâye, resim, afiş veya poster hazırlayınız.
- Hazırladığınız ürün, bütüncül dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Bütüncül dereceli puanlama anahtarı

Kültürel bağlarımızın ve millî değerlerimizin toplumsal birlikteliğe etkisini özetleyen bir paragraf, diyalog veya konuşma metni hazırlayınız. Hazırladığınız metni arkadaşlarınız ile paylaşınız.

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıda millî değerlerimize yönelik kavramlarla ilgili ipuçlarının yer aldığı anagram bir bulmaca verilmiştir. Kutucuklarda karışık harflerle verilen yere doğru cevabı yazınız. Yazdığınız değerlere tarihimizden, günümüzden veya günlük yaşantımızdan örnekler veriniz.

1. _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ — AVTNA GEVİSİS
2. _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ — ESİVG GYIAS
3. _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ — ÜKLÜDSÜRT
4. _ _ _ _ _ _ _ _ — ORUĞLDKU
5. _ _ _ _ _ _ — ATELDA
6. _ _ _ _ _ _ _ _ — GÖKRÜLZÜ
7. _ _ _ _ _ _ _ — KAEZETN
8. _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ — LAHAKRMIANK
9. _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ — LISIZMABĞIK

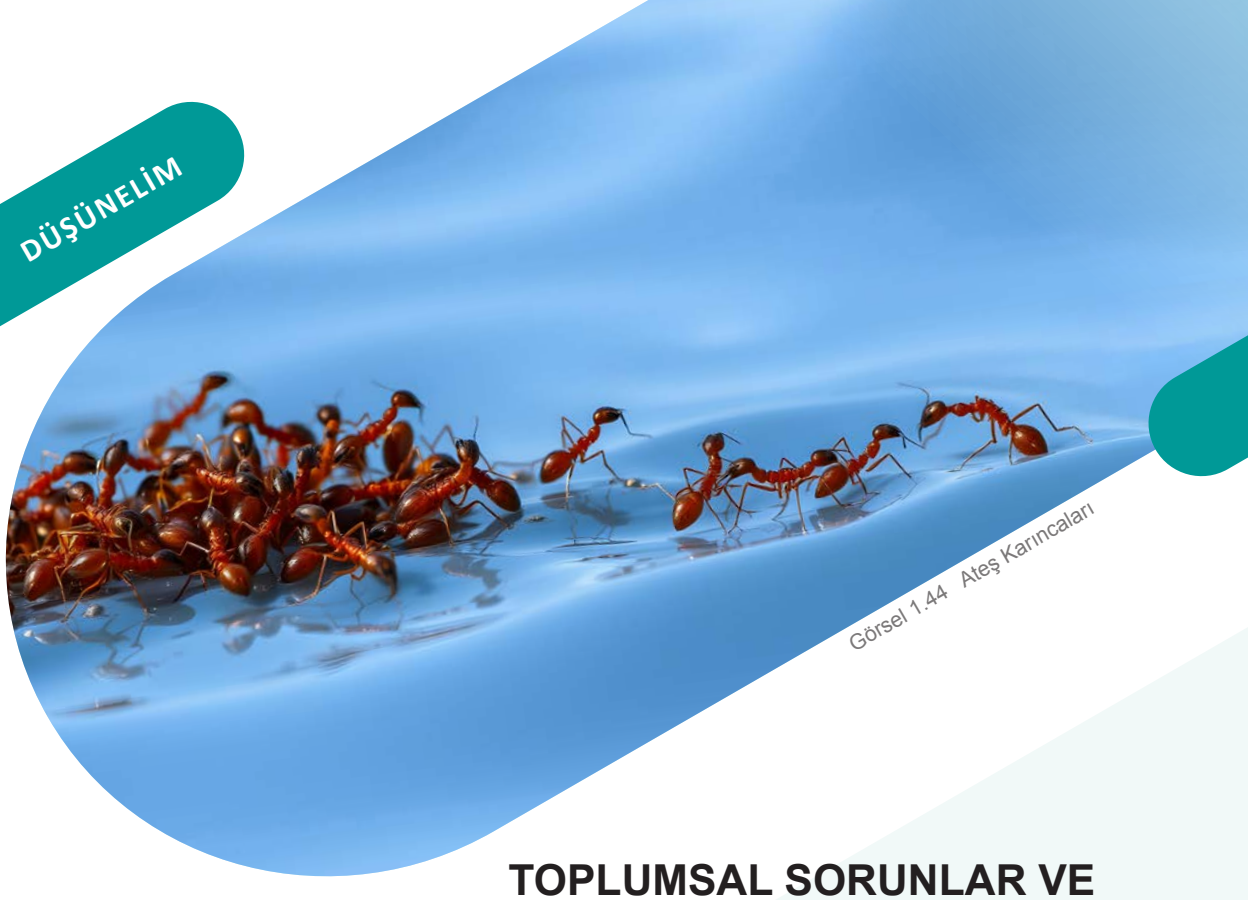
Aşağıda kültürel bağlarımıza ilişkin kavramların yer aldığı petek bulmaca verilmiştir. Verilen kelimelerin bulmacadaki yerini bulup boyayınız. Boyamadığınız harfleri bir araya getirerek anahtar kelimeye ulaşınız.

HALK OYUNU · GÖRENEK · TARİH · DİL · DİN · GELENEK · SANAT · BAYRAM

	A	İ	L	B	T	O		
T	R	H	Ü	A	Y	K		
R	T	İ	K	U	Y	L		
G	A	İ	D	Y	N	A		
E	N	S	K	R	U	H		
D	L	A	R	E	E	M		
İ	E	Ö	E	A	H	M		
N	K	N	E	N	M			
	N	E	G					

Anahtar kelime .....

DÜŞÜNELİM

Görsel 1.44 Ateş Karıncaları

TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ateş karıncaları, dünyanın hemen her yerinde yaşayan ve su baskınlarına karşı etkili bir çözüm geliştirmiş olan canlılardır. Yuvaları su altında kaldığında birçok karınca bir araya gelerek vücutlarıyla su üstünde yüzen bir sal oluşturur ve böylece boğulmaktan kurtulur (Görsel 1.44). Bu salda karıncaların yarısı suyun altında, yarısı suyun üstünde bulunur ve sürekli yer değiştirilerek hiçbir karıncanın uzun süre su altında kalmaması sağlanır. Vücutlarındaki ince kıllar sayesinde küçük hava kabarcıklarını tutarak suyun altında nefes alabilir.

Her bir karınca, komşusuna sıkıca tutunarak su geçirmez ve esnek bir sal oluşturur. Bu sal, dalgalara ve zorlu koşullara rağmen haftalarca yoluna devam edebilir. Karıncalar "ben" yerine "biz" duygusuyla hareket ederek birçok olumsuz durumdan kurtulur.

Mühendisler, bu karıncalardan ilham alarak benzer şekilde uyum içinde çalışacak robotlar tasarlamayı umut ediyorlar. Bu robotlar, doğa kaynaklı afetler sırasında acil yardım köprüleri gibi işlevsel yapılar inşa ederek can kurtarabilir. Doğanın ve içindeki canlıların insanlığa öğreteceği daha çok şey var.

Karıncalar olumsuz bir durumla karşılaştırdıklarında nasıl hareket ediyor? Söyleyiniz.

İnsanlar, karıncaların bu davranışlarından neler öğrenebilir ve bu öğrendiklerini günlük yaşamlarına nasıl aktarabilirler? Tartışınız.

Toplum olarak karıncalar gibi birlik içinde hareket ettiğimiz zamanlar var mı? Açıklayınız.

Toplumsal birlikteliğimizi sürdürmek için yapılan faaliyetlere örnekler veriniz.

KEŞFEDELİM

Ecdadımız, kendi kişisel imkânlarıyla ve hiçbir menfaat beklemeden büyük küçük binlerce vakıf kurmuştur. Bu vakıfları kurmakla kalmayıp onların varlığını ve sürekliliğini sağlamak için de elinden geleni yapmıştır. Her türlü övgüyü hak eden bu vakıflar aracılığıyla toplumsal sorunları çözmeye, ihtiyacı olan insanlara ve canlılara yardım etmeye koşmuştur.

"Vakıf Medeniyeti" olarak da bilinen Osmanlı Devleti'ne ait aşağıdaki örnekleri okuyunuz.

Bulaşıcı Hastalıkları Tedavi Vakfı

Kurulduğu Yer / Tarih:	Sivas / 1321
Kuruluş Amacı:	Cüzzam gibi bulaşıcı bir hastalığa yakalanıp evlerine mahkûm olanların tedavi edilmesi. Fakir ve miskinlerin cenaze ve defin masraflarının karşılanması.

İsrafı Önleyen Vakıf

Kurulduğu Yer / Tarih:	İstanbul / 1613
Kuruluş Amacı:	Sofralardan artan yemeklerin çöpe atılmadan toplanıp yabani hayvanlara ve kuşlara verilmesi. Bu iş için insanlar görevlendirilmesi.

Afet Sonrası Bakım ve Onarım Yapan Vakıf

Kurulduğu Yer / Tarih:	İstanbul / 1549
Kuruluş Amacı:	Herhangi bir deprem ve yangın durumunda vakfiyede kayıtlı mescidin, mektebin ve diğer mekânların tamirinin özenle yapılması.

Ecdadımızın karşılaştığı toplumsal sorunların çözümü için birçok vakıf kurduğunu öğrendiniz. Siz de toplumsal sorun olarak gördüğünüz durumlardan birine örnek veriniz. Verdiğiniz örnekteki sorunun çözümü için neler yapabileceğinize dair düşüncelerinizi yazınız.

Toplumsal sorun:	.....
Sorunun çözümü:	....

ÖĞRENELİM

İnsanlığın veya bir toplumun huzurunu, sağlığını veya bütünlüğünü tehdit eden, bireylerin yaşam kalitesini düşüren ve sosyal adaleti zedeleyen problemler **toplumsal sorun** olarak adlandırılır. Toplumsal sorunlar, tarih boyunca insanlığın karşılaştığı en büyük zorluklar olmuştur. Günümüzde hızlı nüfus artışı ve kentleşme, teknolojik gelişmeler, savaşlar gibi birçok etken toplumsal sorunların çeşitlenmesine neden olmuştur.

Aşağıda verilen haber metinleri ile bilgi görsellerini inceleyerek ülkemizde ve dünyada yaşanan bazı toplumsal sorunlara dair bilgi edininiz.

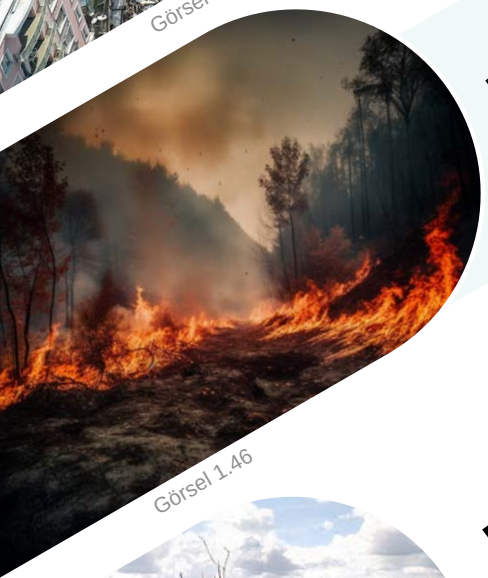

Görsel 1.45

Asrın felaketi

"... Türkiye, 6 Şubat 2023'te 'asrın felaketi' olarak nitelendirilen ve Kahramanmaraş merkezli 11 ili etkileyen depremlerin acısıyla sarsıldı. Bu depremler Kahramanmaraş'ın yanı sıra Hatay, Osmaniye, Adıyaman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Adana, Malatya ve Elâzığ'da büyük yıkımlara neden oldu. Yaklaşık 120 bin kilometrekarelik bir alanda, 14 milyon vatandaş doğrudan etkilendi. Asrın felaketinde Türkiye'nin uluslararası yardımı da içeren 4. seviye alarm vermesiyle birlikte 93 ülkeden arama kurtarma ekipleri bölgedeki çalışmalara katıldı (Görsel 1.45)..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.46

Kuzey Afrika ülkeleri peş peşe gelen yangınlar, deprem ve sel ile sarsıldı

"... Rekor derecelere ulaşan hava sıcaklıkları, Tunus ve Cezayir'de orman yangınlarına yol açtı. Temmuz ve ağustos aylarında binlerce hektar ormanlık alan kül oldu ve yangınlarda onlarca kişi hayatını kaybetti. Fas, son yüzyılın en büyük depremiyle sarsıldı; depremden etkilenen bölgelerde 6,6 milyon kişinin yaşadığı bildirildi. Libya'da ise Daniel (Danyel) Kasırgası, Libyalıların hayatını kâbusa çevirdi (Görsel 1.46)..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.47

Avrupa Çevre Ajansı: Avrupa "su güvenliği krizi ve su kıtlığı riski"yle karşı karşıya

"... Avrupa Çevre Ajansı (AÇA), Avrupa'nın su güvenliği krizi ve su kıtlığı riskiyle karşı karşıya olduğunu belirterek kıtanın su direncini artırmak için acil eylem gerektiğini bildirdi. AÇA tarafından yayımlanan rapora göre Avrupa; kirlilik, nehirlerin fiziksel özellikleri ve doğal akışındaki değişiklikler, su kaynaklarından suyun aşırı çekilmesi ve iklim değişikliği nedeniyle gelecekte sürekli yeterli ve iyi kalitede suya sahip olamayabilir (Görsel 1.47)..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Doğaya bırakılan plastik çöpler, deniz canlıları üzerinde ölümcül sonuçlar doğuruyor

"... Doğaya atılan plastik çöpler; yağmur, rüzgâr ve akarsular yoluyla Karadeniz'e ulaşıyor (Görsel 1.48). Bu atıklar, oluşturdukları görüntü kirliliğinin yanı sıra deniz yaşamını da tehdit ediyor. Plastik atıkların bulunduğu ortamlarda yaşayan balıklar yer değiştirmek zorunda kalıyor, bu da Karadeniz'deki balık miktarını olumsuz etkiliyor. Karadeniz'e ulaşan çöpler, sadece deniz canlıları için değil, insanlar için de tehlike oluşturuyor. Zaman zaman kıyı kesimlerinde çöp yığınları oluşuyor ve bu yığınlar arasındaki plastikler, gelecek adına endişe verici bir durum teşkil ediyor..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.48

Çevre kirliliği nedeniyle dünyada 13 milyon tür, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya

"... Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Derneği Başkanı, şu açıklamada bulundu: İnsanoğlu çevre kirliliğine neden olarak dünyadaki 13 milyon türün çeşitliliğini tehdit ediyor ve yok ediyor (Görsel 1.49). Gezegenimizdeki 1 milyon tür yok oluyor. Yaşamımız için gerekli olan biyolojik çeşitlilik ve türler tehlike altında. Su ve kara ekosistemlerinin onarılması, yenilenmesi ve korunması gerekiyor. Çünkü bu bozulma, 3,2 milyar insanın refahını zedeliyor..."

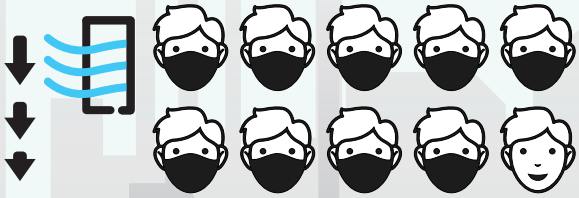
(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.49

Çevre kirliliğine neden olabilecek diğer tutum ve davranışlar neler olabilir? Açıklayınız.

"Hava kirliliği, ekosisteme olumsuz etkisi olan bir çevre sorunudur"

Hava kirliliği, her yıl yaklaşık 7 milyon kişinin hayatını kaybetmesine neden oluyor.

HER 10 KİŞİDEN 9'u hava kalitesi sınır değerleri altında hava soluyor.

Görsel 1.50

Dünya nüfusunun yüzde 3,6'sı göçmen

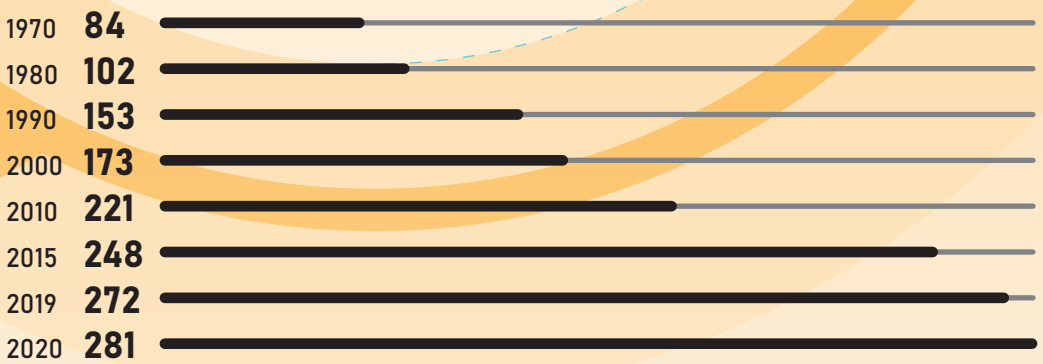

18 Aralık
ULUSLARARASI GÖÇMENLER GÜNÜ

Dünya genelinde iş, aile ve eğitimin yanı sıra çatışma, zulüm, doğa kaynaklı afet gibi çeşitli sebeplerle doğdukları ülkeden başka bir ülkeye göç edenlerin sayısı 50 yılda 3 kattan fazla arttı.

Görsel 1.51

DOĞDUKLARI ÜLKEDEN BAŞKA BİR ÜLKEYE GÖÇ EDENLERİN DÜNYA GENELİ SAYISI (MİLYON)

(Genel ağdan alınmıştır.)

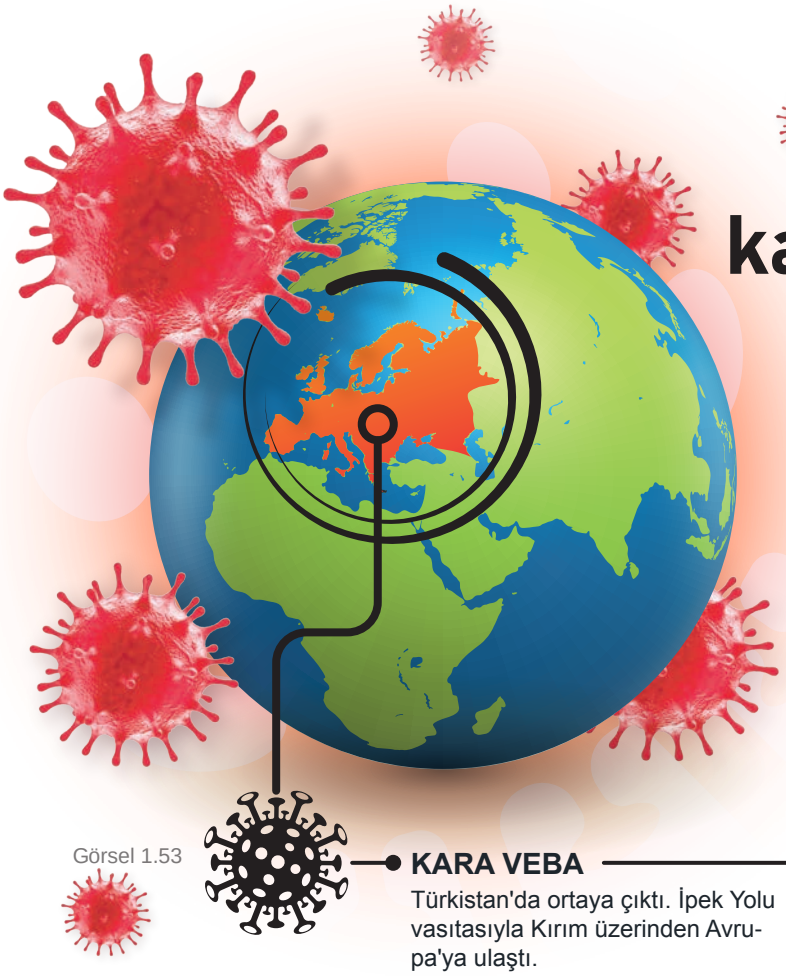

Görsel 1.52

Türkiye'de geçen yıl (2024) yaklaşık 3,5 milyon kişi iller arasında göç etti

"... Türkiye'de geçen yıl, iller arasında 3 milyon 450 bin 953 kişinin göç ettiği belirlendi. İstanbul, hem en fazla göç alan hem de en fazla göç veren il oldu (Görsel 1.52). İller arası göç edenlerden 601 bin 481'i, hanedeki fertlerden birine bağımlı olarak göç etti. Diğer göç etme nedenleri incelendiğinde ise daha iyi konut ve yaşam koşulları, eğitim, doğa kaynaklı afet, acil durumlar ve işe başlama veya iş bulma gibi sebepler öne çıktı..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Avrupa'yı kasıp kavuran hastalıklar

Kovid-19'un en fazla yayıldığı yerlerden biri olan Avrupa'nın tarihte birçok salgın ve pandemiyle mücadele ettiği görülüyor.

Görsel 1.53

KARA VEBA

Türkistan'da ortaya çıktı. İpek Yolu vasıtasıyla Kırım üzerinden Avrupa'ya ulaştı.

1347-1351 dünya geneli hayatını kaybeden insan sayısı **75 MİLYON**

KOLERA

1817-1923

Toplam 7 dalgada dünyada etkili oldu.

1883-1887 Avrupa'da yaşanan 5. dalgada hayatını kaybeden insan sayısı **250 BİN**

İSPANYOL GRİBİ

1918-1919 Hayatını kaybeden insan sayısı **25-50 MİLYON**

ASYA GRİBİ

1957 Dünya geneli hayatını kaybeden insan sayısı **1,1 MİLYON**

HONG KONG GRİBİ

1968 Hayatını kaybeden insan sayısı **1 MİLYON**

DOMUZ GRİBİ

2009-2010

Dünya geneli hayatını kaybeden insan sayısı **18 BİN 500**

Avrupa geneli hayatını kaybeden insan sayısı **1900**

SARS

2002-2003

Hayatını kaybeden insan sayısı **800**

Avrupa geneli hayatını kaybeden insan sayısı **33**

KOVİD-19

2019 - Mevcut

Avrupa, Çin'de ortaya çıkan virüsün merkezi hâline geldi

(Genel ağdan alınmıştır.)

HABER

Türkiye'nin Kovid-19 salgınıyla mücadelesinin 2 yılı

Çin'de ortaya çıkan Kovid-19 virüsünün küresel salgına dönüşmesinin ardından Türkiye'de ilk vaka, 11 Mart 2020'de görüldü. Salgınla geçen 2 yılda dünyada birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de virüsün yayılmasını önleyebilmek için ilaçlama yapılması (Görsel 1.54), uçuşların durdurulması, sokağa çıkma kısıtlaması, uzaktan eğitime geçilmesi, kafe, restoran gibi yerlerin geçici süreyle kapatılması, kamuya açık etkinliklerin iptal edilmesi gibi çeşitli önlemler alındı. Bu süreçte alışveriş merkezleri ile kurum ve kuruluşlara girişte HES kodu göstermek ve ateş ölçümü yaptırmak zorunlu hale geldi. Yurt dışına seyahat edecekler için PCR testi uygulaması başlatıldı.

(Genel ağdan alınmıştır.)

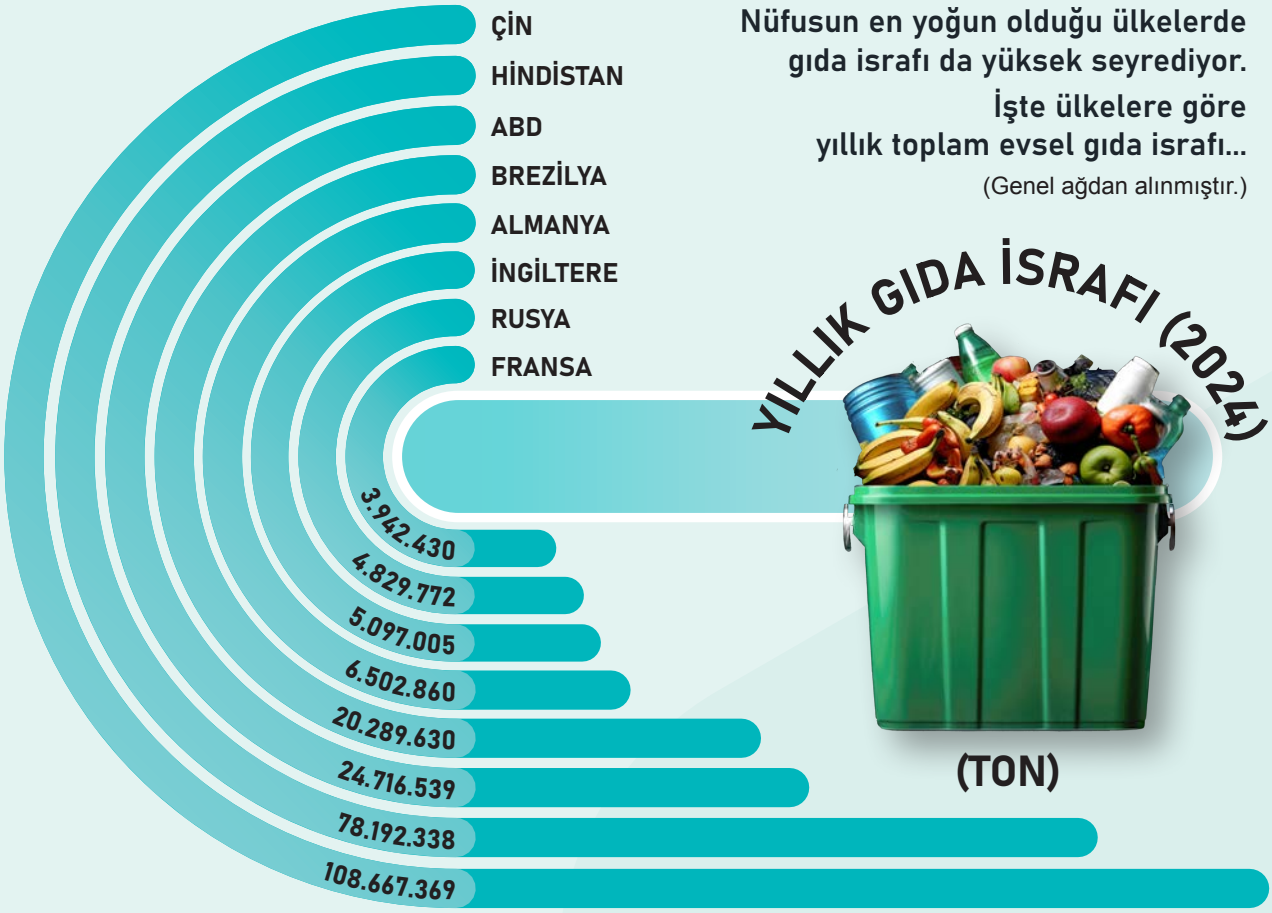
Görsel 1.54

GIDA İSRAFI

EN ÇOK HANGİ ÜLKEDE YAPILIYOR?

Nüfusun en yoğun olduğu ülkelerde gıda israfı da yüksek seyrediyor. İşte ülkelere göre yıllık toplam evsel gıda israfı...

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.55

HABER

16 Ekim Dünya Gıda Günü: İsraf ve açlık arasında

"... Her yıl milyarlarca ton gıda israf edilirken milyonlarca insan da açlıkla mücadele ediyor. Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın 2024 Gıda İsrafı Raporu'na göre yılda 1 trilyon dolarlık gıda çöpe gidiyor ve bu devasa israf dünya genelinde açlıktan etkilenen 783 milyon insanı daha da zora sokuyor (Görsel 1.56).

Gıda israfı, sadece açlığı artırmakla kalmıyor; aynı zamanda çevresel yıkıma da neden oluyor. Küresel sera gazı emisyonlarının yüzde 8-10'u israf edilen gıdalardan kaynaklanıyor. Üstelik dünya tarım arazilerinin yaklaşık yüzde 30'u bu israfı besleyen yiyeceklerin üretimi için kullanılıyor. Üretimden tüketime kadar israf edilen gıdalar, dünyadaki açlık ve çevre sorunlarının kilit noktalarından biri hâline gelmiş durumda..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 1.56

Türkiye'de her yıl milyonlarca ton gıda israf ediliyor

"... Türkiye'de her yıl milyonlarca ton gıda israf ediliyor (Görsel 1.57). Üretilen gıdaların yaklaşık yüzde 35'i sofralara ulaşmadan kayboluyor veya çöpe gidiyor. Ülkede her gün yaklaşık 12 milyon ekmek çöpe atılıyor, bu da yılda 4 milyar 380 milyon ekmeğe denk gelmiştir..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Toplumsal sorunlar

Görsel 1.57

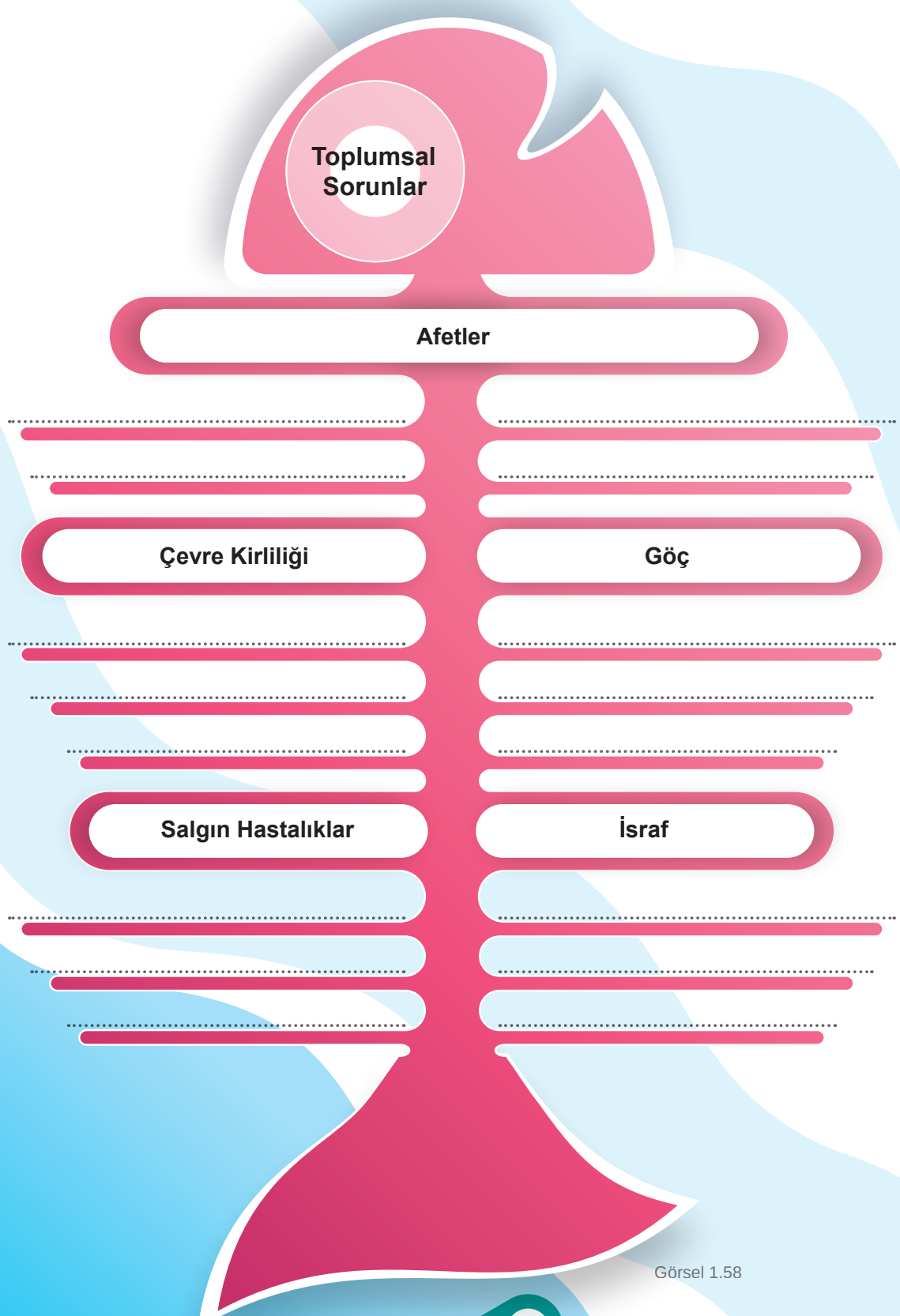
İncelediğiniz bilgi görsellerinde, genel ağ haberlerinde ve dijital kaynaklarda yer alan toplumsal sorunlar nelerdir? Bu sorunları tanımlarıyla birlikte yazınız.

Toplumsal sorun kavramı ve türleri ile ilgili öğretmen sunumunu izleyiniz.

Öğretmen sunumu

İncelediğiniz kaynaklarda belirlediğiniz ve öğretmeninizin sunumunda belirttiği toplumsal sorunlara günlük yaşantınızdan örnekler veriniz.

Örneklerinizden hareketle ülkemizdeki toplumsal sorunların *(afetler, çevre kirliliği, göç, salgın hastalıklar, israf)* **nedenlerini gösteren balık kılçığı çalışmasını tamamlayınız.**

Görsel 1.58

UYGULAYALIM

ETKİNLİK

Adı : Çözüm Köşesi

Amacı: Toplumsal hayatta karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerilerini müzakere edebilme

Beceri: Müzakere Etme

Süre : 2 ders saati

Yönerge:

- Uygulama adımlarındaki etkinlikleri verilen yönergelere göre yapınız.

Adım 1

- Sınıf içerisinde ortak bir toplumsal sorun belirleyiniz.
- Belirlediğiniz sorunun nedenlerine yönelik öğretmeninizin rehberliğinde küçük grup tartışması yapınız.
- Tartışma sonrası her grubun görüşlerini tabloda ilgili yere yazmalarını isteyiniz.
- Gruplarda seçilen başkanların yazılan bu görüşleri okumalarını isteyiniz.
- Okunan görüşlerin benzer ve farklı yönlerini karşılaştırınız. Aşağıdaki sınıflama tablosuna yazınız.

Toplumsal Sorun: .....

Görüş	Benzerlikler	Farklılıklar
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

- Aynı toplumsal soruna ilişkin farklı bakış açılarının olmasının nedenlerini, öğretmeninizin rehberliğinde büyük grup tartışması yöntemiyle tartışınız.

Adım 2

- Belirlediğiniz toplumsal sorunun çözümüne yönelik fikirler üretmek için gruplarınıza tekrar dönünüz.
- Grupların belirlenen toplumsal sorunun çözümüne yönelik fikirler üretmelerini ve bu fikirlerinden üçünü kartlara yazıp öğretmen masasına bırakmasını sağlayınız. Masaya bırakılan bu kartlarda yer alan tüm çözüm önerilerini tahtaya yazınız.
- Tüm grupların çözüm önerilerini, çatışma çözme stratejileri ile tartışınız.
- Tartışma sürecinde ortaya çıkan fikirler doğrultusunda grupların çözüm önerilerini farklı görüş ve düşünceleri de dikkate alarak yeniden düzenleyiniz. Düzenlediğiniz maddeleri aşağıdaki alana yazınız.

Çatışma çözme stratejileri

Adım 3

- Grupların çözüm önerilerinin gerekçelerini belirlemelerini ve önerilerini savunmalarını isteyiniz.
- Düzenlenen her çözüm önerisine ilişkin sınıfta bir köşe oluşturulmasını sağlayınız.
- Arkadaşlarınıza en doğru buldukları çözüm önerisinin olduğu köşeye gitmesini söyleyiniz.
- Aynı köşede bir araya gelen arkadaşlarınızın neden bu köşeyi seçtiklerini diğer arkadaşlarıyla paylaşmalarını sağlayınız.
- Her köşeden bir grup başkanı seçerek grup başkanından bulunduğu köşenin çözüm yolunu diğer köşelere karşı savunmasını isteyiniz.

DEĞERLENDİRELİM

Görsel 1.59

ÇALIŞMA YAPRAĞI

İnsana, topluma ve çevreye değer vermek; içinde yaşadığımız toplum ve çevreye karşı görevlerimizi eksiksiz ve zamanında yerine getirme sorumluluğunu gerektirir. Toplumsal sorunlara ve çözüm yollarına duyarlılık göstermek, bu sorunların zamanla ortadan kalkmasını sağlayacak veya zararlarını en aza indirecektir.

Aşağıda verilen tutum ve davranışları, duyarlılık ve sorumluluk açısından değerlendirerek işaretleyiniz (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.).

Görüş	Duyarlılık	Sorumluluk
Çevremi temiz tutarım.	○	○
Atıkları ayrı ayrı biriktirerek geri dönüşüme atarım.	○	○
Tükettiğim ürünlerde aşırıya kaçmadan sadece ihtiyacım olanı alır ve kullanırım.	○	○
Salgın hastalıklar sırasında maske kullanırım.	○	○
Piknik yerinde rastgele atılmış cam kırıklarını toplarım.	○	○
Doğa kaynaklı afet yaşanan bir yerde gönüllü yardım ekiplerine katılırım.	○	○
Sınıfımın ve okulumun temiz kalmasına yardım ederim.	○	○
Dişlerimi fırçalarken suyu mümkün oldukça az tüketirim.	○	○

Toplumsal sorunlara çözüm önerilerimiz

1. Aşağıdaki görsellerde Ertuğrul'un hayatından kesitler yer almaktadır. Görsellerden hareketle soruları ilgili yerlere cevaplayınız.

Görsel 1.60

a) Ertuğrul'un dâhil olduğu gruplar hangileridir?

.....

b) Ertuğrul'un doğuştan sahip olduğu rol nedir?

.....

c) Ertuğrul'un zaman içinde sahip olduğu roller nelerdir?

.....

ç) Ertuğrul'un zaman içinde rollerinin değişiminde neler etkili olmuştur?

.....

2. "Bir milletin kâinatı ve hayatı kendisine göre adlandırması, seslendirmesi, onu kendince yorumlamasıdır. Milleti oluşturan bireylerin birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan kültür unsurudur." **diyen bir araştırmacı, toplumsal birlikteliğin oluşmasında aşağıdakilerden hangisinin önemini vurgulamıştır?**

A) Dil
B) Gelenek
C) Din
D) Tarih

3. "... Türkiye'de her yıl ortalama 23 milyon ton gıda çöpe atılıyor. Üretilen gıdaların yaklaşık yüzde 35'i sofralara ulaşmadan ziyan oluyor. Ülkede her gün yaklaşık 12 milyon ekmek çöpe atılıyor. Bu da yılda 4 milyar 380 milyon ekmeğe denk geliyor..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Genel ağ haberindeki açıklama aşağıdaki toplumsal sorunlardan hangisi ile ilişkilidir?

A) Çevre kirliliği
B) İsraf
C) Salgın hastalıklar
D) Afetler

4. Bazı rollerimiz vardır ki bunlara çalışarak, başarı göstererek veya isteğimizle sonradan sahip oluruz. Bunlar, özgür irademizle katıldığımız gruplardaki rollerimizdir.

Aşağıdakilerden hangisi metinde verilen rollere örnek olarak gösterilemez?

A) Mete'nin ailede en küçük çocuk olması
B) Osman'ın okul voleybol takımının oyuncusu olması
C) Aslı'nın üniversiteyi tamamlayıp öğretmen olması
D) Ezgi'nin mahalledeki sivil toplum kuruluşuna üye olması

5. Aşağıdaki ifadeler ve örnek durumlarla ilişkili olan kültürel ögeleri belirleyip ilgili alanlara yazınız.

a) Bayram sabahı erkenden kalkılır. Toplu kılınan bayram namazının ardından camide veya caminin önünde bayramlaşılır. Bayram sabahı kahvaltıda akrabaların bir araya gelmesine özen gösterilir. Daha sonra eş, dost, komşu ve akraba ziyaretleri yapılır, bu ziyaretlerde karşılıklı tebrikler sunulur.

.....

b) "Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve milletler tarihinin binbir acıklı olay ile üzüntülü sayfalarından çıkardığımız sonuçlardır."

Mustafa Kemal Atatürk

.....

c) Kilimlerde kullanılan her renk ve motifin kendine özgü bir dili, bir anlamı vardır. Bu renk ve motifler, süsleme işlevlerinin yanı sıra sözsüz bir iletişim aracı olarak çeşitli mesajlar iletir.

.....

6. Toplumsal sorunlar; toplumun büyük kesimini etkileyen, çözümü de toplumsal olarak hareket etmekle mümkün olan durumlardır.

Bu tanıma göre aşağıdaki durumlardan hangisi toplumsal bir sorun olarak değerlendirilemez?

A) Ali'nin yaşadığı ilin son yıllarda çok fazla göç alması
B) Derya'nın yaşadığı mahallede sel felaketinin yaşanması
C) Feyza Hanım'ın yaşadığı şehirde hava kirliliğinin artması
D) Yiğit'in arabasının arıza yapması sebebiyle toplantıya geç kalması

Daha fazla örnek soru

Kavram oyunu

2. Öğrenme alanı

Öğrenme alanı özeti

2. ÖĞRENME ALANI

EVİMİZ DÜNYA

ÖĞRENME ALANI

- ÜLKEMİZİN, KITALARIN VE OKYANUSLARIN KONUM ÖZELLİKLERİ
- DOĞAL VE BEŞERÎ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ
- ÜLKEMİZİN TÜRK DÜNYASIYLA KÜLTÜREL İŞ BİRLİKLERİ

BU ÖĞRENME ALANINDA

- Ülkemizin, kıtaların ve okyanusların konum özelliklerini belirleyebileceksiniz.
- Ülkemizin doğal ve beşerî çevre özellikleri arasındaki ilişkiyi çözümleyebileceksiniz.
- Ülkemizin Türk dünyasıyla kültürel iş birliklerini yorumlayabileceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Beşerî Çevre
- Doğal Çevre
- Göç
- Göreceli Konum
- İklim
- Kültürel İş Birliği
- Mutlak Konum
- Nüfus
- Türk Dünyası

DÜŞÜNELİM

ÜLKEMİZİN, KITALARIN VE OKYANUSLARIN KONUM ÖZELLİKLERİ

Aşağıdaki harita, Balıkesir ilinin göreceli konumunu göstermektedir. Bilgileri okuyup soruyu cevaplayınız.

Çanakkale'nin doğusunda, Bursa'nın batısında, Manisa'nın kuzeyinde ve Marmara Denizi'nin güneyinde yer alır.

İlin kuzeyine doğru gidildikçe yükselti azalır.

Türkiye'nin batısında yer alır.

İki farklı denize kıyısı vardır.

Kara, demir ve deniz yolu ulaşımına sahiptir.

İlin güneydoğusuna gidildikçe yükselti artar.

Balıkesir'in göreceli konumunu belirlerken göreceli konumun hangi özelliklerinden bahsedilmiştir?

Harita 2.1

KEŞFEDELİM

Aşağıdaki görselden hareketle hastanenin göreceli konumunu tarif ediniz.

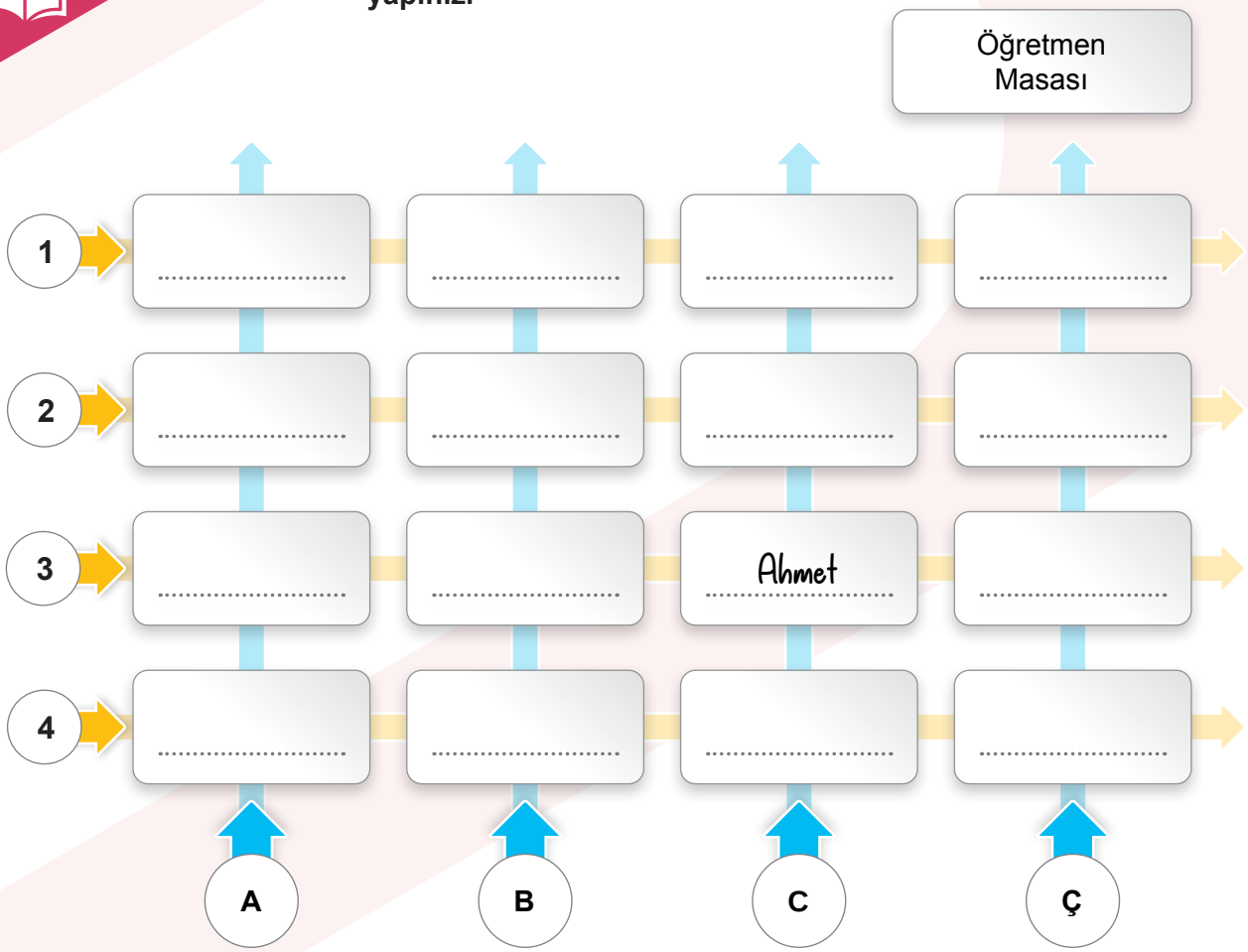

Görsel 2.1

Okulunuzun göreceli konumunu yazınız.

ÖĞRENELİM

Bazen bulunduğumuz yeri ya da herhangi bir adresi tarif etme ihtiyacı duyabiliriz. Bunun için cep telefonlarındaki yer bildirimlerini, harita, kroki gibi araçları kullanabiliriz.

Aşağıda verilen sınıf krokisinden faydalanarak etkinliği yapınız.

- **Öğrencilerin oturdukları yerleri örnekte olduğu gibi kroki üzerinde gösterip isimlerini ilgili alana yazınız.**
  (4A: Ethem, 2B: Emir 1C: Nesibe, 3Ç: Ali, 1Ç: Ayşe, 3B: Aliye)

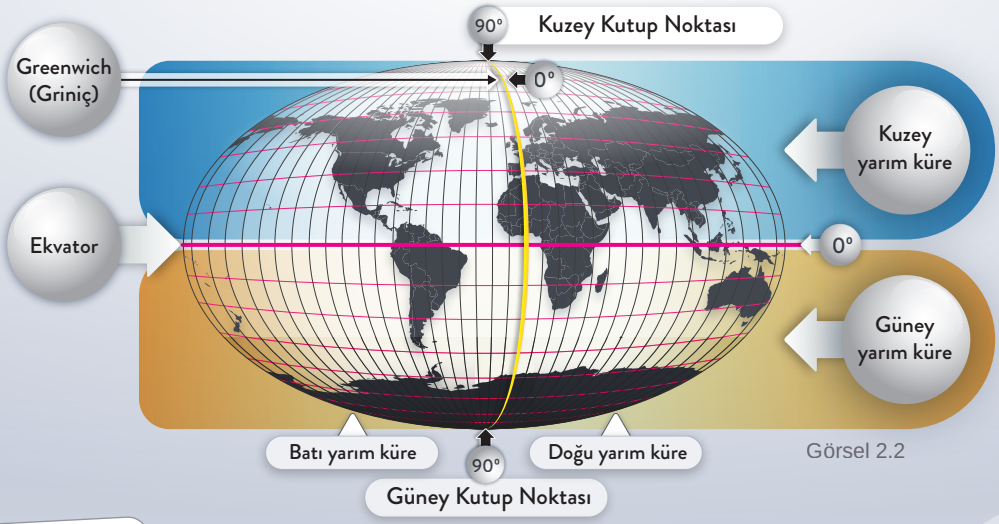
- **Ahmet'in oturduğu yerin konumunu tarif ediniz.**

Aşağıdaki soruları sınıfınızın oturma planını dikkate alarak cevaplayınız.

- Oturduğunuz sıranın öğretmen masasına göre konumu nedir?
- Belirlediğiniz bir arkadaşınızın sırasının sizin sıranıza göre konumu nedir?

Sınıftaki konumuzu belirlerken bazı ifadelere ihtiyaç duyduğumuz gibi Dünya üzerindeki herhangi bir noktanın konumunu tarif etmek için de uluslararası bir sayı sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sisteme **coğrafi koordinat sistemi** denir. Coğrafi koordinat sistemi; günümüzde cep telefonlarındaki yer bildirimlerinde, araçlardaki yol kılavuzu (navigasyon) sistemlerinde, hava ve deniz ulaşımında rotaların belirlenmesinde, savunma sanayisi gibi birçok alanda kullanılmaktadır.

Coğrafi koordinat sistemine ait yazılı ve görsel kaynakları inceleyiniz.

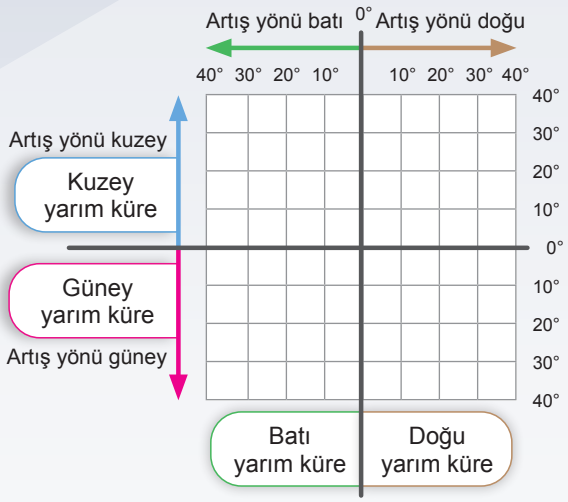

Görsel 2.2

Kaynak 1

Ekvator, kutup noktalarından eşit uzaklıktaki noktaların birleşmesiyle oluşan ve Dünyayı iki eşit parçaya ayıran hayali çizgidir. Ekvatora paralel olarak çizilen hayali çembere **paralel** denir. Kutupları birbirine birleştiren ve Ekvatoru dik bir açıyla kesen hayali yarım dairelere **meridyen** denir. Başlangıç meridyeni İngiltere'nin başkenti Londra yakınındaki Greenwhich kasabasından geçer.

Akkuş, 1998, s. 19-24.

Ekvator'un kuzeyindeki yarım küreye "kuzey yarım küre", güneyindeki yarım küreye de "güney yarım küre" denir. Başlangıç meridyeni Dünya'yı doğu ve batı yarım küre olarak ikiye ayırır. Başlangıç meridyeninin doğusundaki kısma "doğu yarım küre", batısındaki kısma ise "batı yarım küre" denir. Dünya'nın kuzey ve güneyinde yer alan uç noktalarına kutup noktası denir. Kuzeyde yer alan kutup noktasına kuzey kutup noktası, güneyde yer alan kutup noktasına da güney kutup noktası denir.

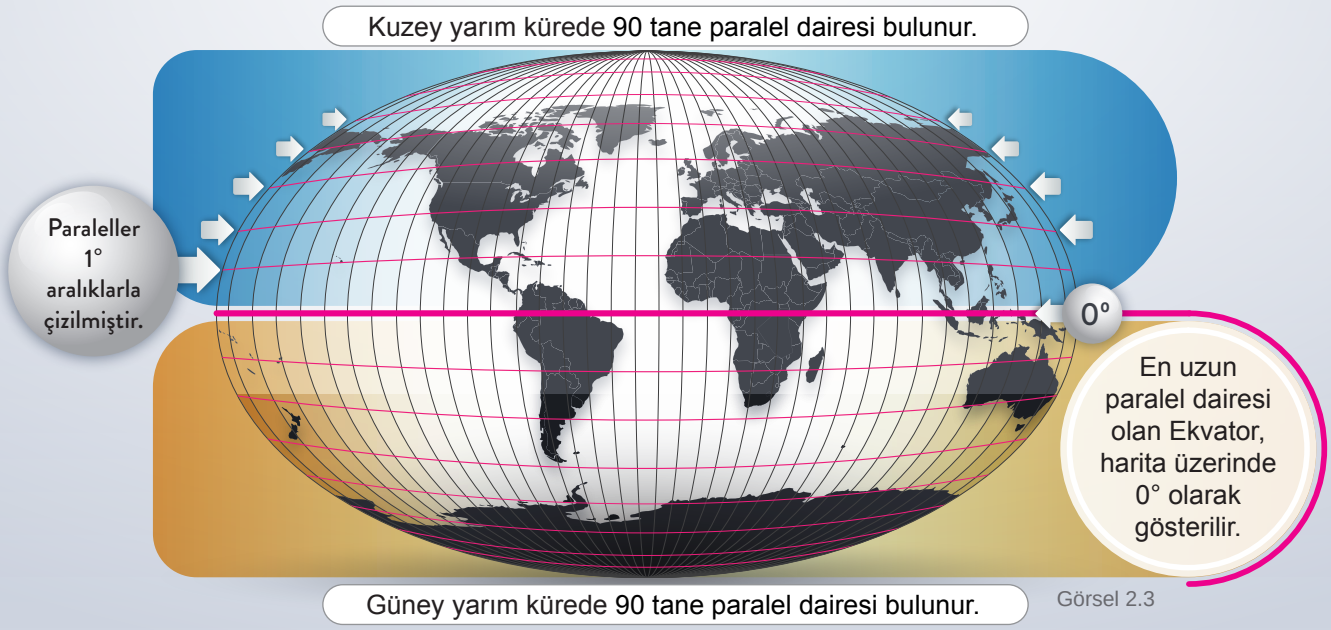

Coğrafi koordinat sistemi

Bir yerin coğrafi koordinatlarını belirlemek için üç adımlı bir yol izlenir:

1. **Adım:** Yerin Ekvator'a göre konumu tespit edilir. Paralel dereceleri kuzeye doğru artıyorsa kuzey yarım kürede, güneye doğru artıyorsa güney yarım kürede olduğu söylenebilir.
2. **Adım:** Yerin başlangıç meridyenine göre konumu belirlenir. Meridyen dereceleri doğuya doğru artıyorsa doğu yarım kürede, batıya doğru artıyorsa batı yarım kürede olduğu söylenebilir.
3. **Adım:** Koordinatları belirlenen yerin uç noktalarından geçen paralel ve meridyen dereceleri tespit edilir.

Bu üç adım takip edilerek herhangi bir yerin coğrafi koordinatları kolayca belirlenebilir.

Paralellerin Özellikleri

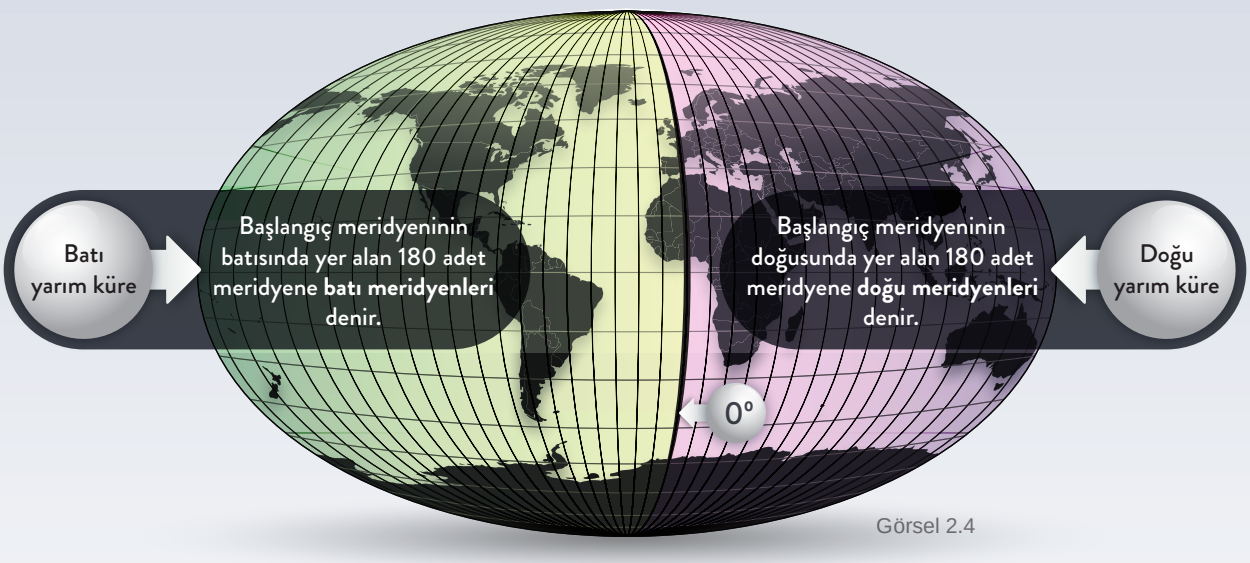

Görsel 2.3

Dünya'nın şeklinden dolayı Ekvator'dan kutuplara gidildikçe paralellerin çevre uzunluğu kısalır. Kutuplarda nokta hâlini alır. Ardışık iki paralel arası mesafe 111 km'dir.

Meridyenlerin Özellikleri

Meridyenlerin uzunlukları birbirine eşittir ve yay şeklindedir.
Ardışık iki meridyen arasındaki yerel saat farkı 4 dakikadır.
Aynı meridyen yayı üzerinde bulunan tüm noktaların yerel saati aynıdır.

Görsel 2.4

İngiltere'nin Londra şehrinden geçtiği varsayılan Greenwich meridyeni başlangıç meridyeni olarak kabul edilir. Greenwich harita üzerinde 0° olarak gösterilir.

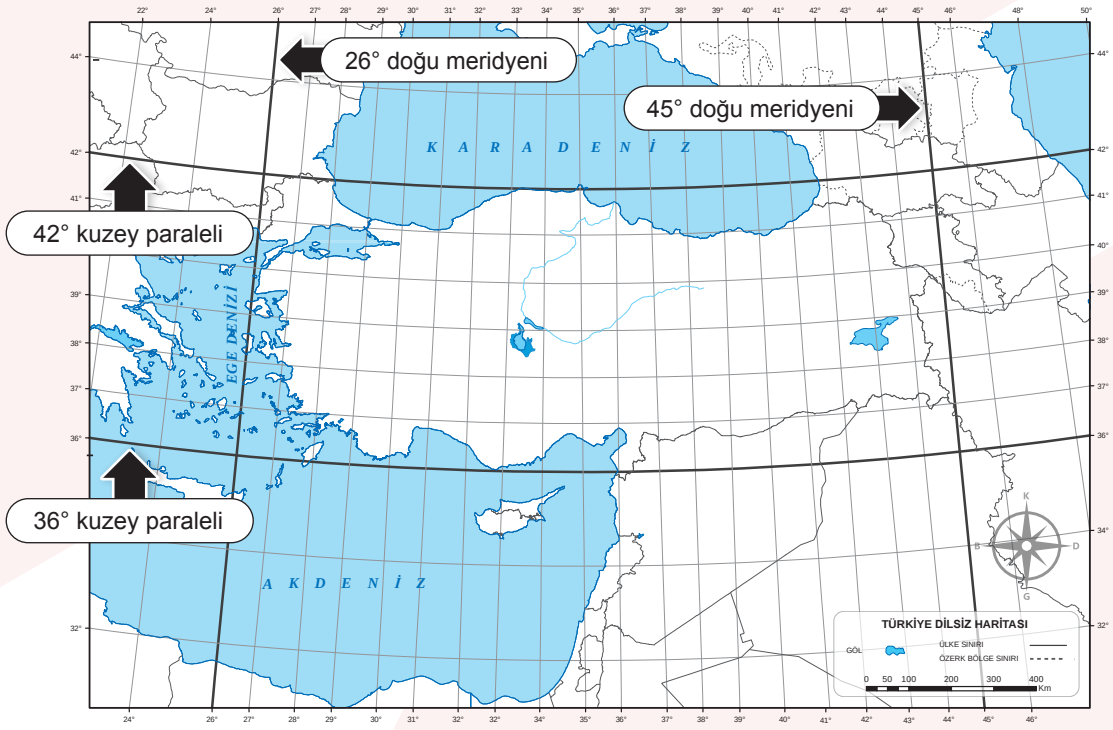
Ardışık iki meridyen arasındaki en uzun mesafe Ekvator üzerinde olup 111 km'dir. Dünya'nın şeklinden dolayı kutuplara doğru gidildikçe bu mesafe azalır ve kutup noktalarında birleşir.

Dünya üzerindeki herhangi bir yerin bulunduğu konuma **coğrafi konum** denir. Mutlak konum ve göreceli konum olmak üzere ikiye ayrılır. Bir yerin Ekvator'a ve başlangıç meridyenine olan uzaklığına **mutlak konum** denir.

Türkiye'nin mutlak konumuyla ilgili verilen kaynakları ve haritaları inceleyiniz.

Bilgi kutusu

Türkiye, ekvatora göre kuzey yarım kürede ve başlangıç meridyenine göre doğu yarım kürede yer alır. Ülkemizin en güney noktası, Hatay ilinin Yayladağı ilçesine bağlı Topraktutan köyüdür. En kuzey noktası ise Sinop ilindeki İnceburun'dur. En batı noktası Gökçeada, en doğu noktası ise Iğdır ilindeki Dilucu'dur. Bu uç noktaları dikkate aldığımızda, güney sınırımızdan 36° kuzey paraleli, kuzey sınırımızdan 42° kuzey paraleli, batı sınırımızdan 26° doğu meridyeni, doğu sınırımızdan ise 45° doğu meridyeni geçmektedir. Böylece Türkiye, 36°- 42° kuzey paralelleri ile 26°- 45° doğu meridyenleri arasında yer almaktadır.

Harita 2.2

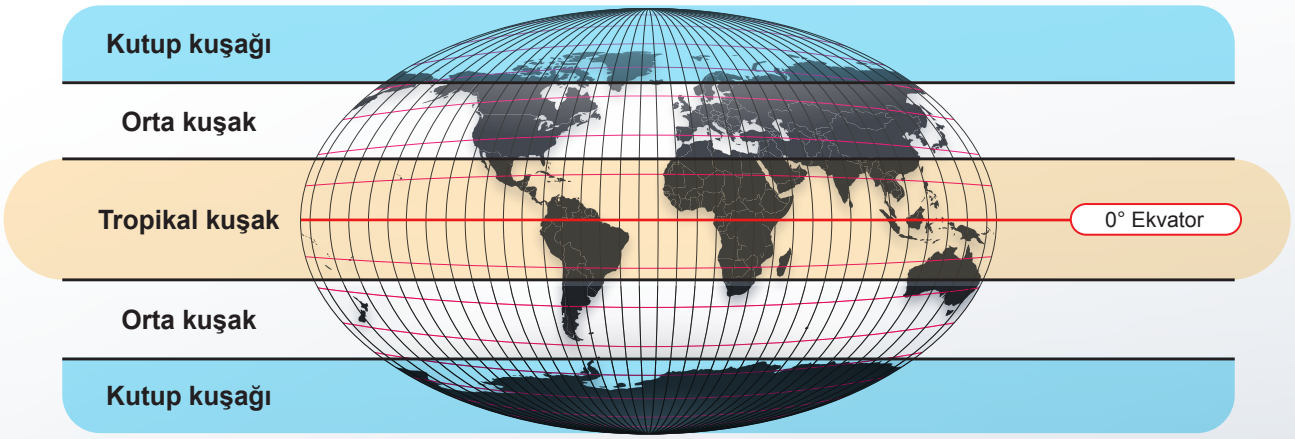
Bilgi kutusu

Ülkemizin kuzey ve güney uç noktaları arasında 6 paralel farkı vardır. Ardışık iki paralel arası 111 km olduğundan kuzey ve güney uç noktalarımız arasındaki kuş uçuşu mesafe yaklaşık 666 km'dir.

6 (paralel farkı) x 111 km (ardışık iki paralel arası mesafe) = 666 km

Ülkemizin doğu ve batı uç noktaları arasında 19 meridyen farkı vardır. Ardışık iki meridyen arasındaki yerel saat farkı 4 dakika olduğu için doğu ve batı uç noktaları arasındaki toplam zaman farkı yaklaşık 76 dakikadır.

19 (meridyen farkı) x 4 dakika (ardışık iki meridyen arası zaman farkı) = 76 dakika

Görsel 2.5

Ülkemizin kuzey ve güney uç noktaları dikkate alındığında ülkemiz, kuzey yarım kürede ve orta kuşakta yer almaktadır. Orta kuşakta yer alan diğer ülkelerde olduğu gibi bizim ülkemizde de bir yıl içinde dört farklı mevsim yaşanmaktadır.

Bilgi kutusu

Dünya üzerindeki sıcaklık, Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe azalır. Bunun nedeni bu yönde ilerledikçe güneş ışınlarının geliş açısının daralmasıdır. Bu sebeple ülkemizin güneyi, kuzeyine göre daha sıcaktır. Aynı şekilde evlerimizin güneye bakan odaları, kuzeye bakan odalarına göre daha sıcaktır.

Bilgi kutusunu dikkate aldığımızda aşağıdaki görselde gösterilen yönden esen rüzgârların ülkemizi sıcaklık bakımından nasıl etkilediğini tartışınız.

Görsel 2.6

Türkiye'nin mutlak konumu

Dünya üzerindeki bir yerin kıtalara, okyanuslara, boğazlara, ticaret yollarına ve komşu ülkelere göre konumuna **göreceli konum** denir. Göreceli konumu belirlerken o yerin yer altı kaynakları, iklimi ve yer şekilleri özelliklerini de dikkate alabiliriz.

Ülkemizin göreceli konumuyla ilgili verilen haritaları ve kaynakları inceleyiniz.

Harita 2.3

Bilgi Kutusu

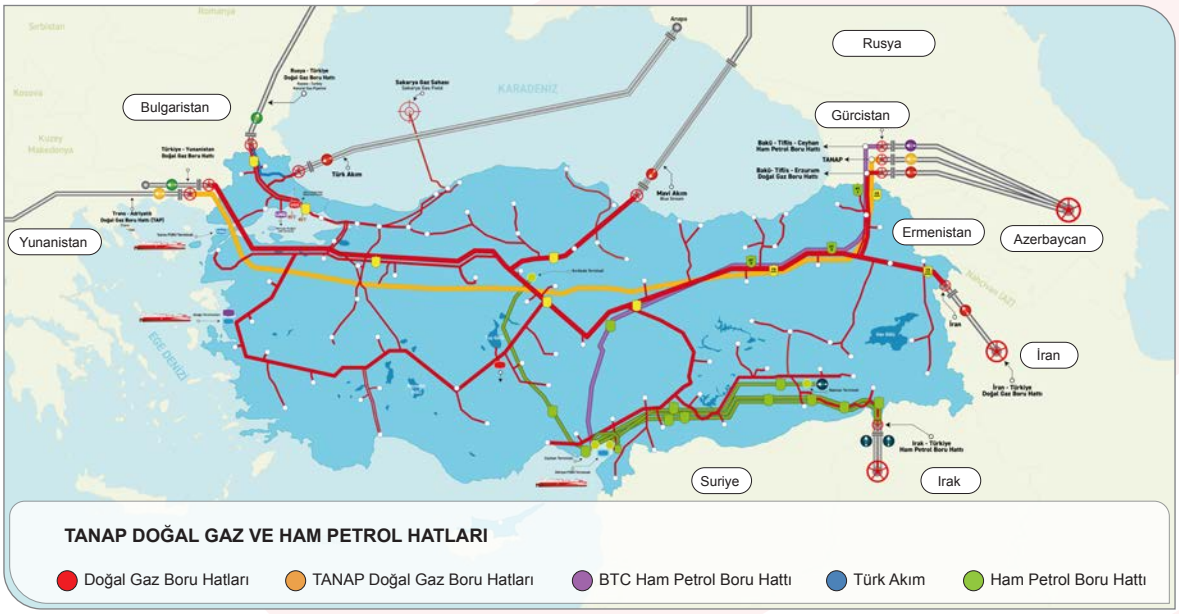
Yeryüzünde büyük kara parçalarına **kıta** denir. Ülkemiz; bu kıtalardan Asya, Avrupa ve Afrika'nın birbirine en çok yaklaştığı yerdedir. Bu sayede, önemli ticaret yollarının kesiştiği bir konumda yer alır. Ayrıca dünya siyasetinde hep gündemde olan Balkanlar ve Kafkasların arasında yer alır.

Türkiye'nin kara sınırı komşuları Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan (Nahçıvan), İran, Irak ve Suriye'dir. Ülkemizin Karadeniz, Akdeniz, Ege Denizi ve Marmara Denizi'ne (iç denizimize) kıyısı bulunmaktadır. Türkiye, Trakya ve Anadolu yarımadalarından oluşur. İstanbul ve Çanakkale boğazları (Türk boğazları) üzerine yapılan köprüler ve deniz altından geçen tüneller ile bu iki yarımada birbirine bağlanmıştır.

? **Aşağıdaki sözde ülkemizin konumu açısından ne anlatılmak istenmektedir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.**

Eğer dünya tek bir devlet olsaydı başkenti İstanbul olurdu.

Anonim

Görsel 2.7

Bilgi Kutusu

Ülkemiz; bor, demir, bakır gibi zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Ayrıca petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından zengin olan Rusya, Azerbaycan ve Orta Doğu ülkelerine yakın bir konumdadır. Bu nedenle enerji kaynaklarının sanayileşmiş Avrupa'ya taşınmasında bağlantı görevi üstlenmektedir.

Harita 2.4

Kaynak 2

(…) Türkiye'nin ortalama yüksekliği 1132m. olduğu göz önüne alınırsa, memleketimizin çok yüksek bir ülke olduğu görülür. Gerçekten, ortalama yükseklikleri bakımından Avrupa 300, Avustralya 350, Güney Amerika 580, Afrika 650,Kuzey Amerika 715 ve Asya 1000m. gibi değerler gösterdiğine göre, Türkiye'nin ortalama yüksekliği, ayrı ayrı her kıtanın ortalama yüksekliğinden çoktur.

İzbırak, 2001, s.64.

Harita 2.5

Bilgi Kutusu

Ülkemiz, Akdeniz ikliminin etkili olduğu bölgede yer alır. Bu nedenle ülkemizin büyük bölümünde Akdeniz ikliminin görülmesi gerekir. Fakat batı ve güney kesimlerde Akdeniz iklimi, iç kesimlerde karasal iklim, kuzey kesimlerde de Karadeniz iklimi görülür. Bu çeşitliliğin nedeni, yeryüzü şekillerinin farklılık göstermesi ve dağların genellikle denize paralel uzanmasıdır.

Görsel 2.8 Türkiye'nin tarihî varlıkları ve doğal güzellikleri

Bilgi Kutusu

Topraklarımız, ilk yerleşimlerden günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ülkemizin dört bir yanında bu medeniyetlerden kalma sayısız eser bulunmaktadır. Bu eserlerin her biri, dünya tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca ülkemiz doğal güzellikler bakımından da oldukça zengindir. Bu özellikleri ile dünya turizminde önemli bir yere sahiptir.

Türkiye'nin göreceli konumu

Yeryüzünde Asya, Avrupa, Afrika, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Antarktika ve Okyanusya olmak üzere toplam yedi tane kıta vardır. Kıtalar arasındaki derin çukurlukları dolduran tuzlu su kütlelerine de **okyanus** denir. Yeryüzünde Büyük Okyanus (Pasifik), Atlas Okyanusu (Atlantik), Hint Okyanusu, Güney Okyanus ve Arktik Okyanusu olmak üzere beş tane okyanus bulunmaktadır.

Aşağıdaki haritada verilen kıtaların ve okyanusların göreceli konum özellikleri ile ilgili bilgileri inceleyiniz.

Kıtalar ve okyanuslar

Avrupa

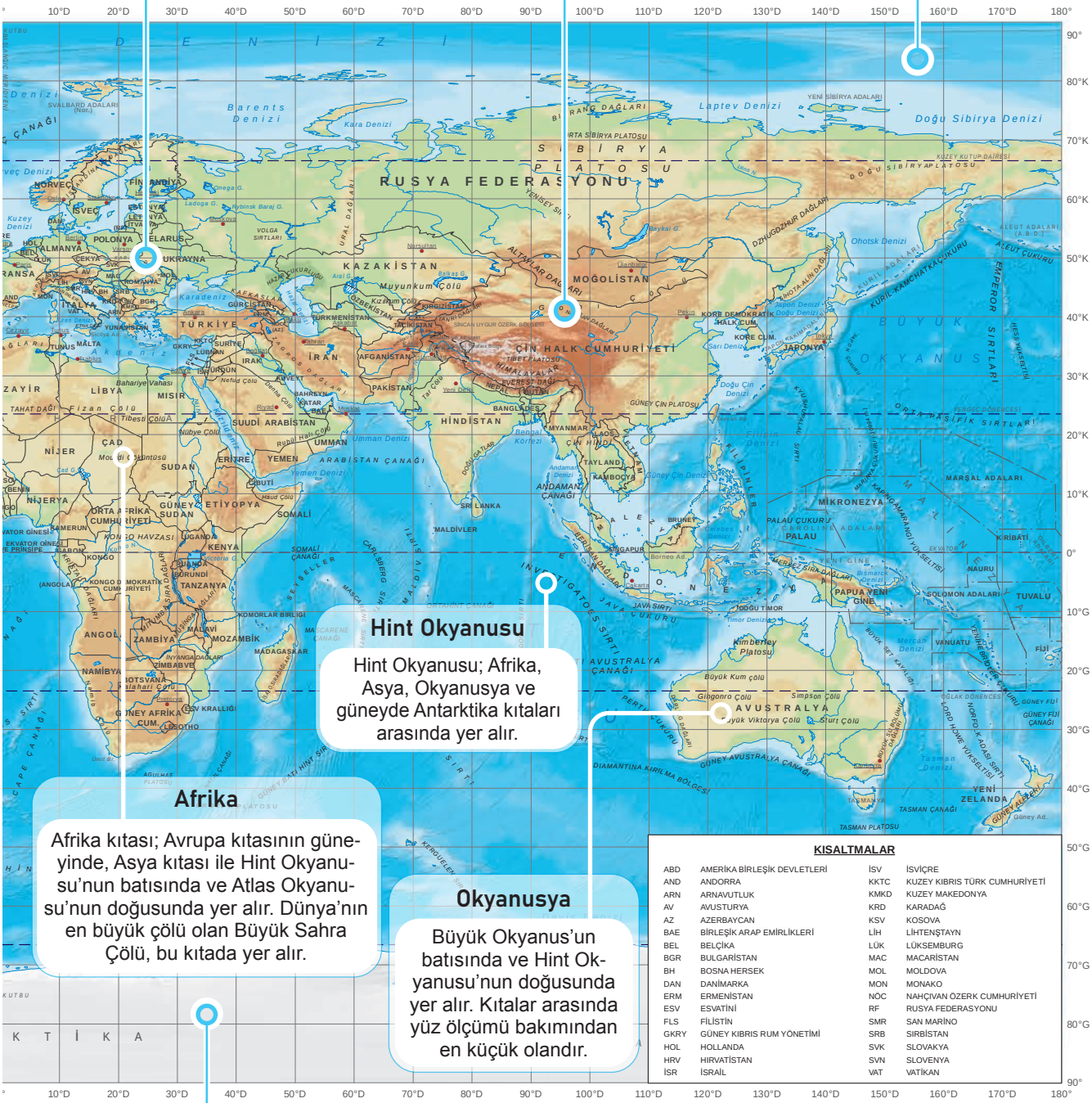
Avrupa kıtası; Asya kıtasının batısında, Afrika kıtasının kuzeyinde ve Atlas Okyanusu'nun doğusunda yer alır. Yüz ölçümü bakımından en küçük ikinci kıtadır.

Asya

Asya, Dünya'nın yüzey alanı en büyük kıtasıdır. Avrupa ve Afrika'nın doğusunda, Büyük Okyanus'un batısında ve Hint Okyanusu'nun kuzeyinde yer alır.

Arktik Okyanusu

Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın kuzeyinde yer alır. Kuzey kutbunu kapsayan bu okyanusta buzullar yer alır. Okyanuslar arasında en küçük olanıdır.

Hint Okyanusu

Hint Okyanusu; Afrika, Asya, Okyanusya ve güneyde Antarktika kıtaları arasında yer alır.

Afrika

Afrika kıtası; Avrupa kıtasının güneyinde, Asya kıtası ile Hint Okyanusu'nun batısında ve Atlas Okyanusu'nun doğusunda yer alır. Dünya'nın en büyük çölü olan Büyük Sahra Çölü, bu kıtada yer alır.

Okyanusya

Büyük Okyanus'un batısında ve Hint Okyanusu'nun doğusunda yer alır. Kıtalar arasında yüz ölçümü bakımından en küçük olandır.

KISALTMALAR

ABD	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ	İSV	İSVİÇRE
AND	ANDORRA	KKTC	KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
ARN	ARNAVUTLUK	KMKD	KUZEY MAKEDONYA
AV	AVUSTURYA	KRD	KARADAĞ
AZ	AZERBAYCAN	KSV	KOSOVA
BAE	BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	LİH	LİHTENŞTAYN
BEL	BELÇİKA	LÜK	LÜKSEMBURG
BGR	BULGARİSTAN	MAC	MACARİSTAN
BH	BOSNA HERSEK	MOL	MOLDOVA
DAN	DANİMARKA	MON	MONAKO
ERM	ERMENİSTAN	NÖC	NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ
ESV	ESVATİNİ	RF	RUSYA FEDERASYONU
FLS	FİLİSTİN	SMR	SAN MARİNO
GKRY	GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ	SRB	SIRBİSTAN
HOL	HOLLANDA	SVK	SLOVAKYA
HRV	HIRVATİSTAN	SVN	SLOVENYA
İSR	İSRAİL	VAT	VATİKAN

Antarktika

Antarktika kıtası; etrafı Güney Okyanus ile çevrilidir. Buzullarla kaplı olan kıta, canlı yaşamı için uygun değildir.

Harita 2.6

Göreceli konumun önemli bir özelliği de jeopolitik konumdur. Jeopolitik konum; bir ülkenin yeryüzündeki konumu ile sahip olduğu doğal ve beşerî kaynakların, o ülkenin dış politikası ve uluslararası ilişkileri üzerindeki etkisini ifade eder. Doğal unsurlar; iklim, yer şekilleri, yer altı ve yer üstü kaynakları gibi coğrafi özellikleri kapsarken; beşerî unsurlar, nüfus yapısı, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve sosyo-kültürel değerleri içerir. Türkiye, hem doğal hem de beşerî unsurlar bakımından zengin özelliklere sahip olması nedeniyle, jeopolitik açıdan önemli bir konumda bulunmaktadır.

Ülkemizin mutlak ve göreceli konum özelliklerinin verildiği kaynaklardan hareketle jeopolitik özelliklerini örnekte olduğu gibi yazınız.

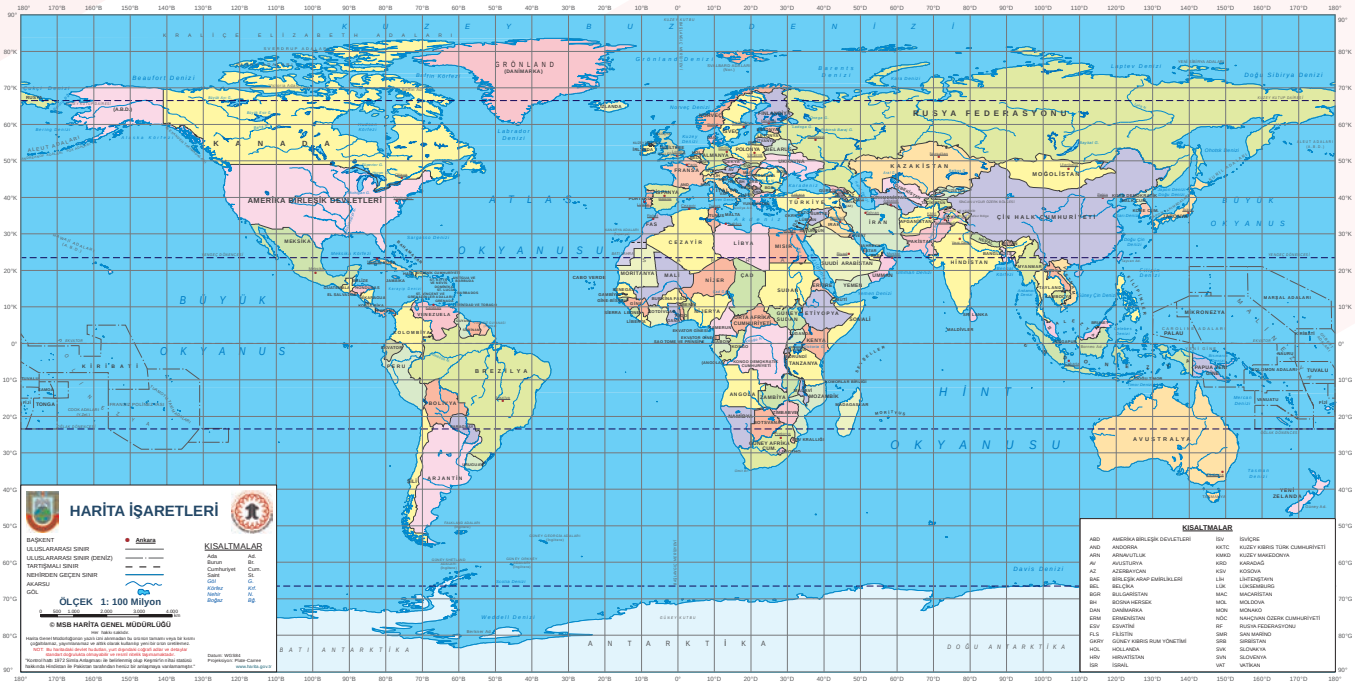
Türkiye'nin yakın coğrafyasındaki ülkelere göre önemli miktarda genç nüfusa sahip olması		

Harita 2.7

Dünya siyasi haritasından hareketle coğrafi koordinat sistemine ait adımları tamamlayınız. Tamamladığınız adımlara ait kutuyu boyayınız.

Harita 2.8

- Ekvator çizgisini gösterdim.
- Herhangi bir paralel gösterdim.
- Kuzey yarım küreyi gösterdim.
- Kuzey yarım kürede toprakları olan bir ülke ismi söyledim.
- Güney yarım küreyi gösterdim.
- Güney yarım kürede toprakları olan bir ülke ismi söyledim.
- Başlangıç meridyen çizgisini gösterdim.
- Herhangi bir meridyen gösterdim.
- Başlangıç meridyeninin doğusunu gösterdim.
- Başlangıç meridyeninin doğusunda toprakları olan bir ülke ismi söyledim.
- Başlangıç meridyeninin batısını gösterdim.
- Başlangıç meridyeninin batısında toprakları olan bir ülke ismi söyledim.
- Ekvator'un kuzeyinde, başlangıç meridyeninin batısında yer alan bir ülke söyledim.
- Ekvator'un güneyinde, başlangıç meridyeninin doğusunda yer alan bir ülke söyledim.

Harita Genel Müdürlüğünün dijital ile atlas küre uygulamasından veya 59 ve 60. sayfalardaki haritalardan yararlanarak ülkemizin mutlak konumunu belirleyiniz ve ilgili alana yazınız.

Harita Genel Müdürlüğünün dijital ile atlas küre uygulamasından veya 61, 62, 63, 64 ve 65. sayfalardaki haritalardan yararlanarak ülkemizin göreceli konumunu belirleyiniz ve ilgili alana yazınız.

Bilgi Kutusu

Okyanusların karaların iç kesimlerine veya kenar kısımlarına sokulmuş su kütlelerine **deniz** denir. Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz vb.

HGM dijital ve atlas küre uygulaması

Harita Genel Müdürlüğünün dijital ile atlas küre uygulamasından veya 64 ve 65. sayfalardaki Dünya fiziki haritasından faydalanarak kıta ve okyanusların göreceli konumunu belirleyiniz ve ilgili alana yazınız.

ASYA KITASI	.....
AVRUPA KITASI	.....
AFRİKA KITASI	.....
KUZEY AMERİKA KITASI	.....
GÜNEY AMERİKA KITASI	.....
ANTARKTİKA KITASI	.....
OKYANUSYA KITASI	.....
BÜYÜK OKYANUS	.....
ATLAS OKYANUSU	.....
HİNT OKYANUSU	.....
GÜNEY OKYANUS	.....
ARKTİK OKYANUSU	.....

Ülkemizin kara sınırının olduğu komşu devletleri 5. sınıfta öğrenmiştiniz. Bunun yanı sıra KKTC, Lübnan, Filistin, Mısır, Libya, Rusya, Ukrayna, Romanya gibi deniz komşularımız da vardır.

Bu ülkelerle ilgi verilen bilgileri ve görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 2.9

Girne Kalesi

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ

Ülkemizin güneyinde, Akdeniz'de yer alan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Adası'nın kuzeyinde yer alır. Başkenti Lefkoşa'dır. Güneyinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bulunur. Resmî dili Türkçe, para birimi Türk lirasıdır.

LÜBNAN

Ülkemizin güneyinde, Doğu Akdeniz kıyısında yer alan Lübnan; kuzey ve doğuda Suriye, güneyde İsrail, batıda Akdeniz ile çevrilidir. Başkenti Beyrut'tur. Resmî dili Arapça, para birimi Lübnan lirasıdır.

Görsel 2.10

Bacchus (Baküs)Tapınağı

Görsel 2.11

Kubbetü's - Sahra

FİLİSTİN

Ülkemizin güneyinde, Doğu Akdeniz kıyısında yer alan Filistin; güneyinde Mısır, doğusunda Ürdün, kuzeyinde Lübnan ve batısında Akdeniz ile çevrilidir. Başkenti Kudüs'tür. Resmî dili Arapçadır.

Görsel 2.12

Mısır Piramitleri

MISIR

Ülkemizin güneyinde, Akdeniz'in karşı kıyısında yer alan Mısır; kuzeyinde Akdeniz, kuzeydoğusunda Filistin'in Gazze Şeridi ve İsrail, doğusunda Kızıldeniz, güneyinde Sudan ve batısında Libya ile çevrilidir. Başkenti Kahire'dir. Resmî dili Arapça, para birimi Mısır lirasıdır.

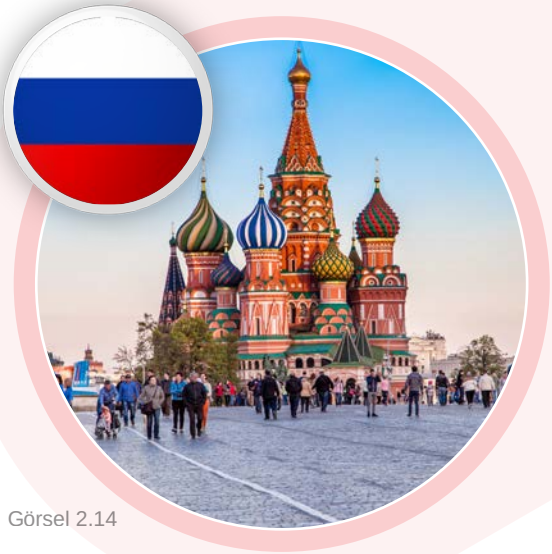
LİBYA

Ülkemizin güneybatısında, Akdeniz'in karşı kıyısında yer alan Libya; kuzeyinde Akdeniz, doğusunda Mısır, batısıda Cezayir ve Tunus, güneyinde Nijer ve Çad, güneydoğusunda Sudan ile çevrilidir. Başkenti Trablus'tur. Resmî dili Arapça, para birimi Libya dinarıdır.

Görsel 2.13

Leptis Magna

Görsel 2.14

Kızıl Meydan

RUSYA

Ülkemizin kuzeydoğusunda, Karadeniz kıyısında yer alan Rusya; kuzeybatıda Norveç ve Finlandiya, batıda Estonya, Letonya, Belarus ve Ukrayna, güneyde ise Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Çin, Moğolistan ve Kuzey Kore ile komşudur. Başkenti Moskova'dır. Resmî dili Rusça, para birimi Rus rublesidir.

UKRAYNA

Ülkemizin kuzeyinde, Karadeniz'in karşı kıyısında yer alan Ukrayna; doğuda ve kuzeydoğuda Rusya, kuzeyde Belarus, batıda Polonya ve Slovakya, güneybatıda Macaristan, Romanya ve Moldova'nın komşusudur. Başkenti Kiev'dir. Resmî dili Ukraynaca, para birimi hrivnadır.

Görsel 2.15

Pechersk Lavra

Görsel 2.16

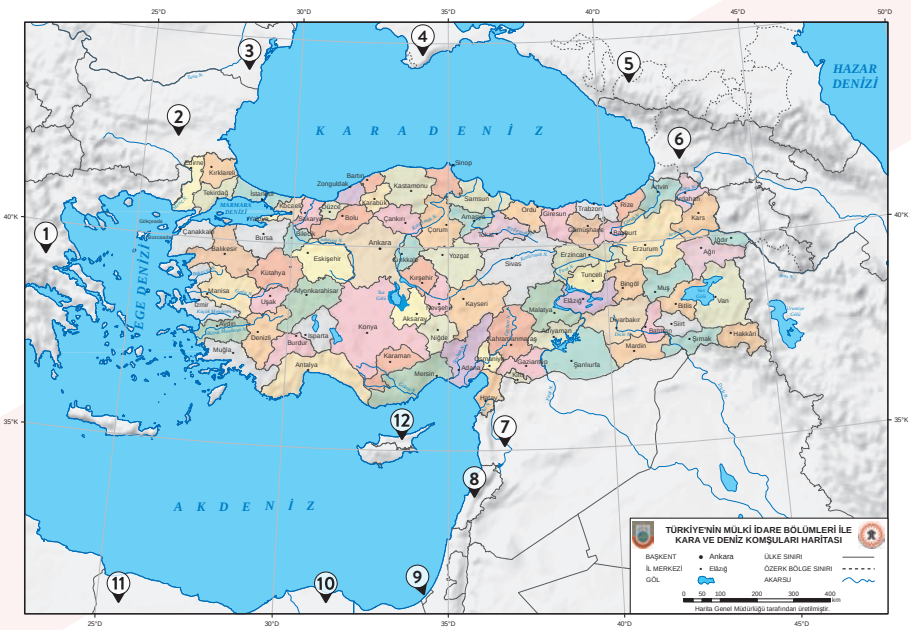
Parlamento sarayı

ROMANYA

Ülkemizin kuzeybatısında, Karadeniz kıyısında yer alan Romanya; kuzey ve kuzeydoğuda Ukrayna ve Moldova, kuzeybatıda Macaristan, güneybatıda Sırbistan, güneyde Bulgaristan ve doğuda Karadeniz ile çevrilidir. Başkenti Bükreş'tir. Resmî dili Rumence, para birimi Rumen leyidir.

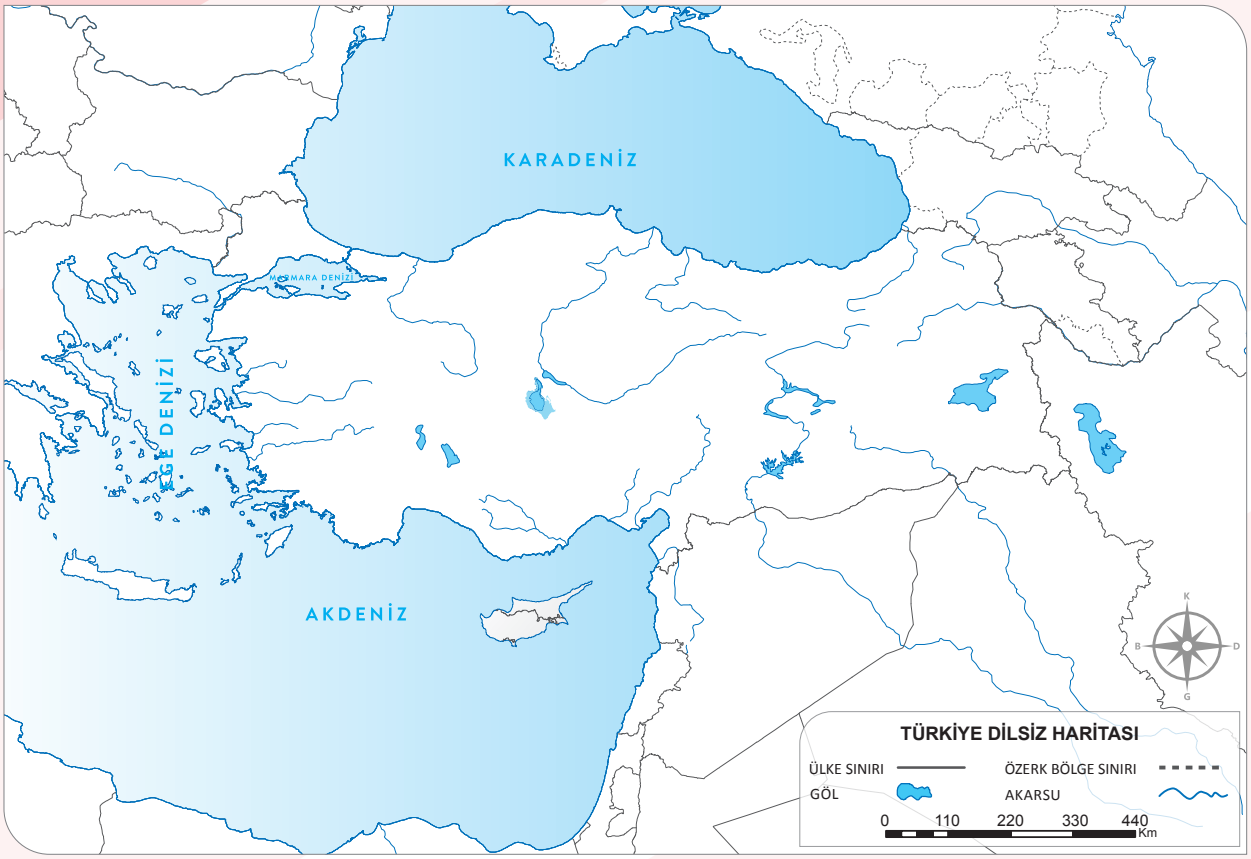
Aşağıdaki harita üzerinde deniz komşularımızın yerlerini belirleyip isimlerini yazınız.

1 .....
2 .....
3 .....
4 .....
5 .....
6 .....
7 .....
8 .....
9 .....
10 .....
11 .....
12 .....

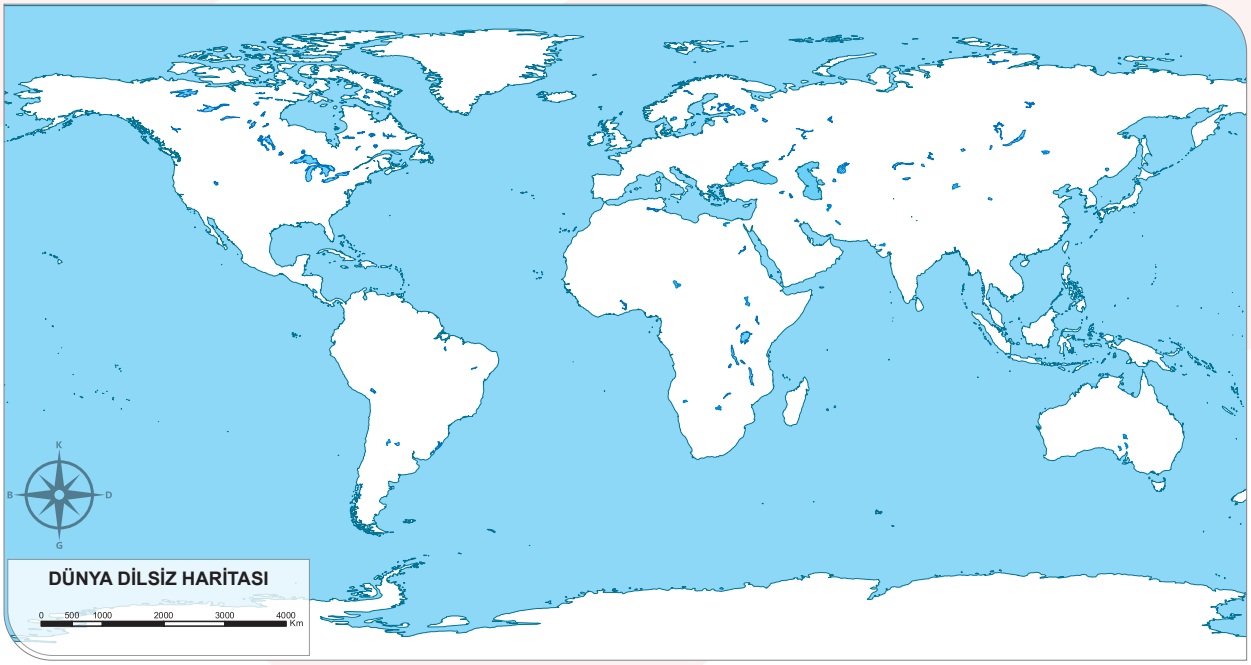

Harita 2.9

Ülkemizin göreceli ve mutlak konumunu Türkiye dilsiz haritasını, kıtaların ve okyanusların göreceli konumunu ise dünya dilsiz haritasını kullanarak görselleştiriniz. Çalışmalarınız derecelendirme ölçeği ile değerlendirilecektir.

Harita 2.10

Harita 2.11

Derecelendirme ölçeği

Görsel 2.17 Yavuz sondaj gemisi

Ülkemizin sınırları sadece üzerinde yaşadığımız kara parçasını değil, deniz yetki alanlarımızı da kapsar. **Mavi Vatan**, Türkiye'nin uluslararası hukuka uygun olarak hak ve menfaatleri doğrultusunda egemenliğini ilan etmiş olduğu deniz yetki alanlarını ifade etmektedir.

Bulunduğumuz yüzyılda denizlerde enerji kaynaklarının keşfi ve deniz ticaretinin artması (Görsel 2.17), Mavi Vatan'ımızın değerini artırmıştır. Mavi Vatan'ın korunması ve geliştirilmesi, Türkiye'nin ulusal güvenliği ve refahı açısından kritik öneme sahiptir.

Görsel 2.18 TCG Anadolu gemisi

Türkiye "Mavi Vatan" da da yerli ve millî sistemler kullanıyor

"... TÜBİTAK'ın geliştirdiği yerli ve millî sistemler Mavi Vatan'ın korunmasında aktif rol alıyor (Görsel 2.18). Bu sistemler su altında ve üstünde keşif, gözetleme, hedef tespit, yoğun tehdit ortamında yön tahmini gibi kritik görevleri başarıyla gerçekleştiriyor..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Mavi Vatan'ın korunması, ülkemizin varlığı ve bağımsızlığı açısından neden önemlidir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Mavi Vatan

UYGULAYALIM

ETKİNLİK

Adı : Ülkemizin, Kıtaların ve Okyanusların Konumu

Amacı: Ülkemizin mutlak ve göreceli konumu ile kıta ve okyanusların göreceli konumunu özetleme

Beceri: Konum algılama

Süre : 2 ders saati

Yönerge:

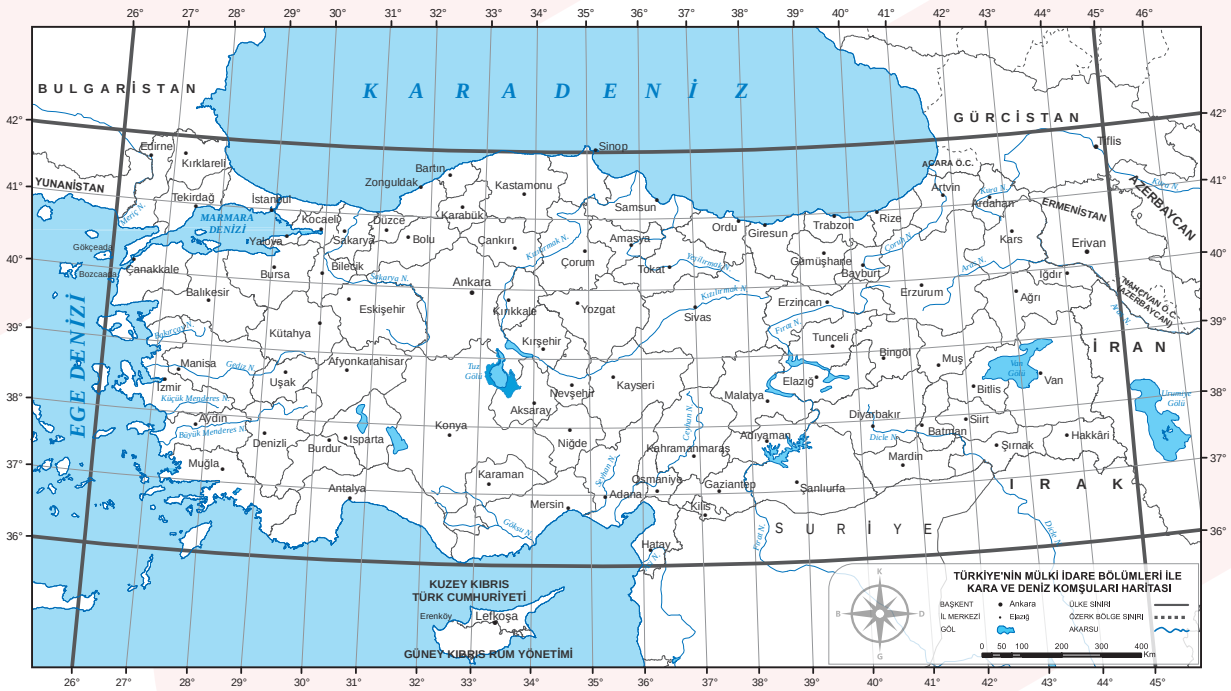
- Ülkemizin göreceli ve mutlak konumu ile kıtaların ve okyanusların göreceli konum özelliklerini sınıfta arkadaşlarınıza sözlü olarak özetleyiniz.
- Sözlü anlatımınız kontrol listeleri ile değerlendirilecektir.
- Konuşmanızda Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen gösteriniz.

Kontrol listesi

DEĞERLENDİRELİM

Türkiye haritasını kullanarak etkinliği yapınız. Cevaplarınızı ilgili yerlere yazınız.

Bir grup dağcı, hafta sonu tatilinde dağa tırmanma etkinliği yapmaya karar vermiştir. Grup lideri olan Mustafa, arkadaşlarına tırmanış yapacakları dağın 40° kuzey paraleli ile 42° doğu meridyenin kesiştiği yerde olduğunu söylemiştir.

Harita 2.12

- Dağcılar, dağa tırmanma etkinliğini hangi ilimizin sınırları içinde yapacaktır?

.....

- Tırmanma etkinliğinin yapılacağı ilin mutlak ve göreceli konum özelliklerine yönelik örnekler yazınız.

.....

.....

DÜŞÜNELİM

DOĞAL VE BEŞERÎ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Görsellerdeki doğal ve beşerî çevre arasındaki ilişkiyi örnekte olduğu gibi yazınız.

Görsel 2.19 Turizm tesisi

Doğal çevre özellikleri ile iklim koşulları uygun ve deniz kıyısındaki bir yere turizm amaçlı otel yapılabilir. Otelde çalışacak insanlara ihtiyaç duyulması ve müşterilerin beslenme, barınma, giyim veya ulaşım ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla birçok ekonomik faaliyete ihtiyaç duyulabilir. Bu ihtiyaçların karşılanması otelin bulunduğu yerleşim alanında ekonomik faaliyetlerin artmasını sağlayabilir.

Görsel 2.20 Baraj

Görsel 2.21 Maden ocağı

Yaşadığınız ilden doğal ve beşerî çevre ilişkisine örnekler veriniz.

KEŞFEDELİM

Görsellerde yer alan doğal çevreleri yaşam alanı olarak seçme ya da seçmeme nedenlerinizi ilgili alanlara yazınız.

.....

.....

Görsel 2.22

.....

.....

Görsel 2.23

.....

.....

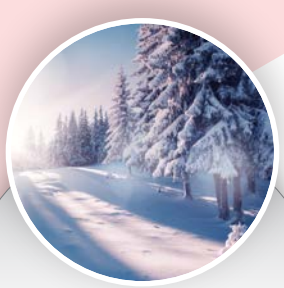
Görsel 2.24

.....

.....

Görsel 2.25

.....

.....

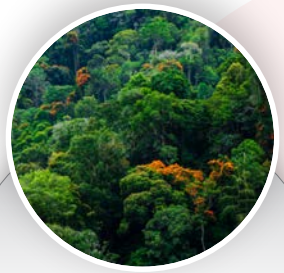
Görsel 2.26

.....

.....

Görsel 2.27

.....

.....

Görsel 2.28

.....

.....

Görsel 2.29

.....

.....

Görsel 2.30

Gözlem ve deneyimlerinizden hareketle yaşadığınız ildeki iklim ve yer şekillerinin nüfusa olan etkilerine örnek veriniz.

ÖĞRENELİM

Ülkemizin doğal çevre özelliklerinden iklim ve yer şekilleri ile ilgili yazılı ve görsel kaynakları inceleyiniz. Sayfa 86'da yer alan yönergeye göre tabloyu doldurunuz.

Sıcaklık, nem ve basınç değişimi sonucunda atmosferde oluşan rüzgâr, yağmur, sis ve kar gibi olaylara **hava olayları** denir. Bu olayların belirli bir bölgede ve kısa bir süre içerisinde etkili olması durumuna ise **hava durumu** adı verilir. Günlük hava durumu gözlemlerinin geniş bir alanda uzun yıllara dayanan ortalama durumuna ise **iklim** denir.

Ülkemizin iklim özelliklerinin oluşmasında üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların kıyıya uzanış doğrultusu, yükseltinin batıdan doğuya doğru artması, yer şekillerinin çeşitliliği gibi faktörler etkili olmuştur. Ülkemizde görülen iklim tipleri ve bu iklim tiplerinin özellikleri şunlardır:

Kaynak 1

Görsel 2.31

Akdeniz İklimi

Bu iklim, ülkemizin Akdeniz ve Ege kıyıları ile Marmara Denizi çevresinde etkili olur. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Kıyı kuşağında kar yağışı ve don olayları nadir olarak görülür. En fazla yağışı kış mevsiminde almaktadır. Yüksek kesimlerde kışlar karlı ve soğuk geçer. Kıyı kuşağının doğal bitkisini, sıcaklık ve ışık isteği yüksek ve kuraklığa dayanıklı olan kızılçam ve bunların tahrip edildiği yerlerde her zaman yeşil olan makiler oluşturur.

mgm.gov.tr

Kaynak 2

Görsel 2.32

Karadeniz iklimi

Bu iklim tipi Karadeniz kıyıları boyunca görülür. Yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkı fazla değildir. Yazlar nispeten serin, kışlar ise kıyı kesiminde ılık, yüksek kesimlerde karlı ve soğuk geçer. Her mevsimi yağışlı olup en fazla yağışı sonbahar mevsiminde almaktadır. Doğal bitki örtüsünü, kıyı bölümünde geniş yapraklı nemli ormanlar ve yüksek kesimlerde ise soğuk ve nemli şartlarda yetişen iğne yapraklı ormanlar oluşturur.

mgm.gov.tr

Harita 2.13

Bilgi Kutusu

Ülkemizin kuzeybatısında Karadeniz, Akdeniz iklimi ve Karasal iklim türleri etkili olmaktadır.

Kaynak 3

Görsel 2.33

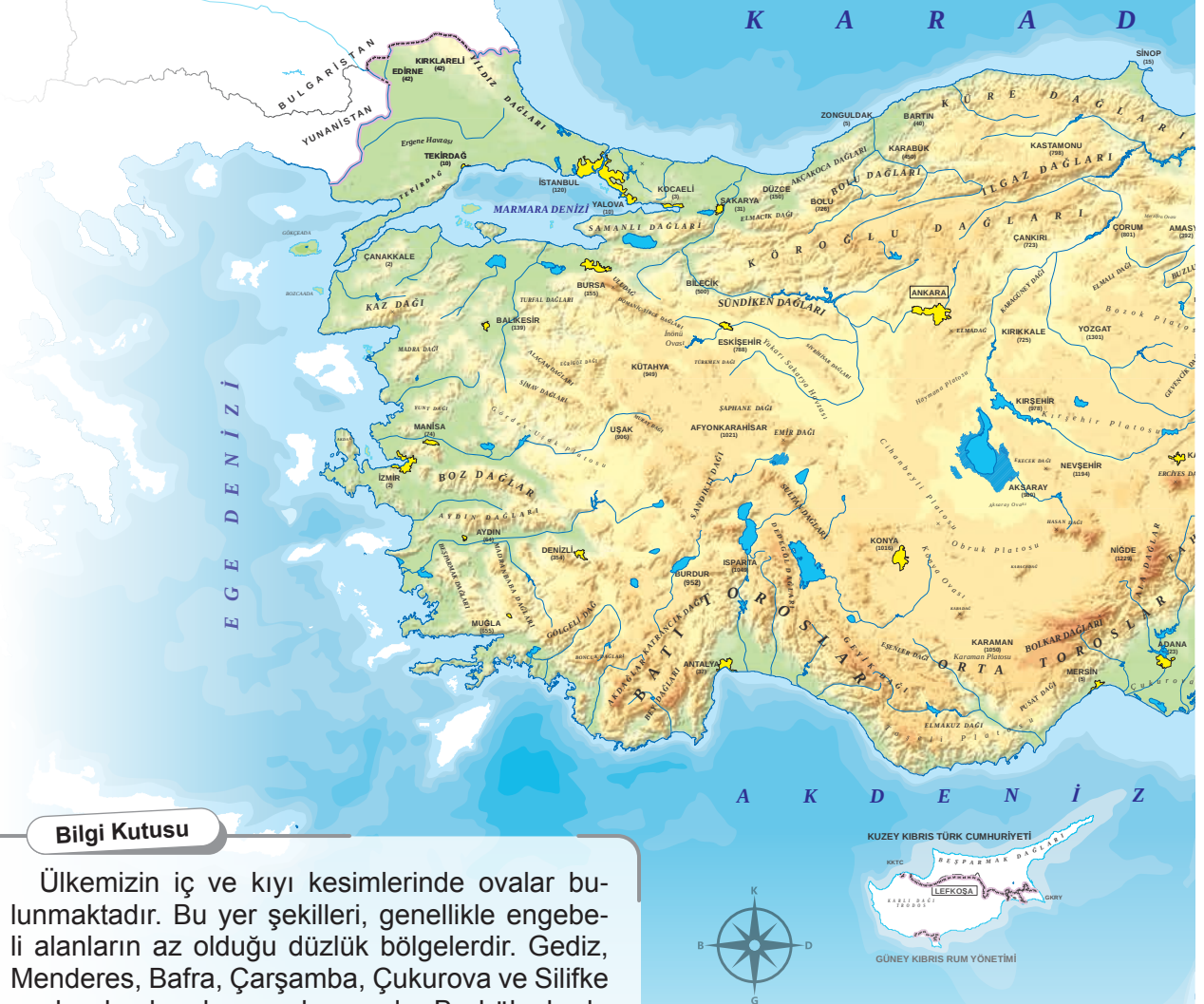
Karasal İklim

Gece ile gündüz ve yaz ile kış arasında sıcaklık farkı en fazla olan iklimdir. Yağışlar genellikle ilkbahar ve kış mevsiminde gerçekleşmekte, yazın kuraklık egemen olmaktadır. Bu iklim; İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Trakya'nın iç kısmında hüküm sürmektedir. (…) Yazları sıcak, kışları soğuktur ve soğuğun şiddeti Orta Anadolu'nun doğu kısmına doğru artmaktadır. Doğal bitki örtüsü, yaz kuraklığından dolayı alçak kısımlarda bozkırlardan, yüksek kesimlerde ise kuru ormanlardan oluşur.

mgm.gov.tr

Türkiye fiziki haritasında da görüldüğü gibi ülkemizde yer şekillerinin çeşitliliği oldukça fazladır. Ülkemizde çok sayıda dağ, göl, ova ve nehir vardır. Bunlardan bazıları ve bunların etkileri aşağıda verilmiştir:

Ülkemizde en fazla görülen yer şekilleri dağlardır. Dağların yoğun olduğu yerlerde yükselti fazladır ve arazi yapısı da engebelidir. Bu özelliğinden dolayı dağlık alanlarda tarım faaliyetleri daha az yapılır. Dağlık bölgelerde yol yapımı daha zor ve maliyetli olduğundan ulaşım ağı bazı yerlerde sınırlı kalabilmektedir. Kış mevsiminde yoğun kar yağışları, yolların ulaşıma kapanmasına neden olabilir. Bunun gibi nedenlere bağlı olarak dağlık alanlarda sanayi, ticaret gibi ekonomik faaliyetlerin gelişimi güçleşmektedir.

Bilgi Kutusu

Ülkemizin iç ve kıyı kesimlerinde ovalar bulunmaktadır. Bu yer şekilleri, genellikle engebeli alanların az olduğu düzlük bölgelerdir. Gediz, Menderes, Bafra, Çarşamba, Çukurova ve Silifke ovaları başlıca kıyı ovalarımızdır. Bu bölgelerde toprağın verimli olması ve sulama imkânlarının yeterli olması tarım faaliyetlerini olumlu yönde etkilemiştir.

Konya, Harran ve Malazgirt ovaları ise iç ovalarımız arasında yer almaktadır. İç ovaların sulanması için barajlar, sulama kanalları gibi birçok proje hayata geçirilmiştir.

Platoların en geniş yer kapladığı alan, İç Anadolu'dur. Haymana, Cihanbeyli, Obruk, Bozok ve Uzunyayla bu bölgedeki başlıca platolardır. Ülkemizin doğusunda platoların yükseltisi fazladır. Erzurum ve Kars platolarında yaz yağışları ile yeşeren çayırlardan dolayı büyükbaş hayvancılık gelişmiştir.

Şanlıurfa ve Gaziantep platoları yükseltisi az olan düzlük alanlara sahiptir. Bu bölgelerde yol yapım masrafları dağlık bölgelere göre daha az olduğundan ulaşım kolaylaşmıştır. Buna bağlı olarak sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik faaliyetler de yoğundur.

? Yaşadığınız ile ait yer şekilleri özellikleri beşeri çevreye olan etkisi neler olabilir? Söyleyiniz.

Ülkemizin doğal çevre özellikleri

Harita 2.14

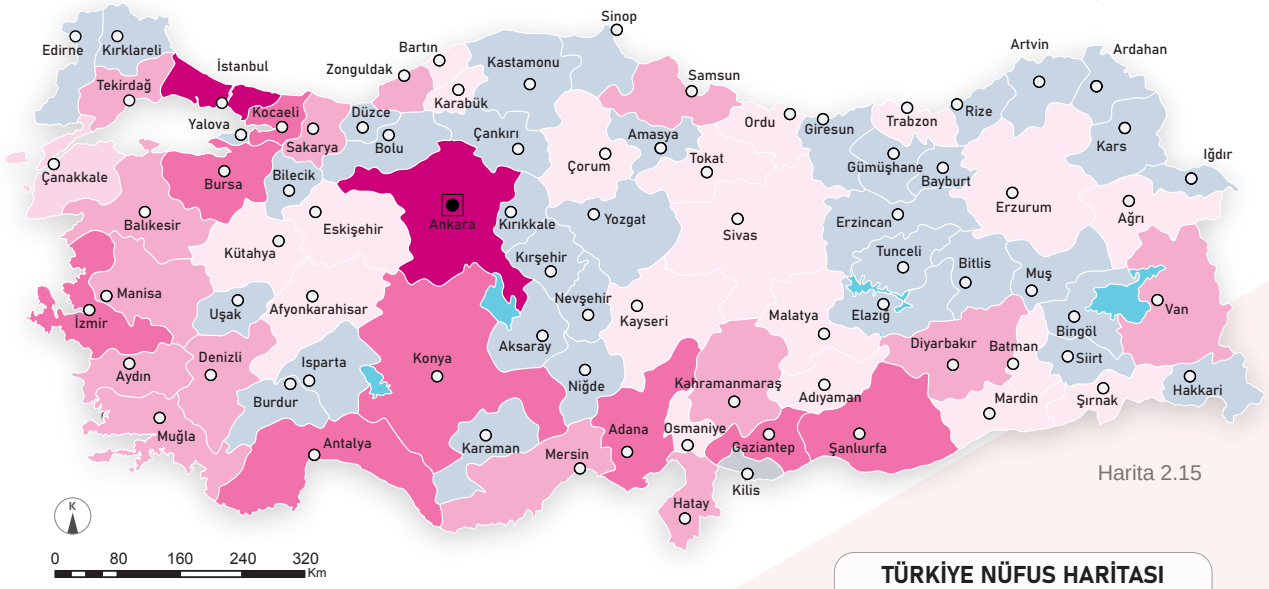
Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemiz; göller, akarsular gibi su kaynaklarına da sahiptir. Ülkemizin en büyük gölü Van Gölü'dür. Kuş Gölü, Abant, Yedigöller, Tuz Gölü gibi göllerimizden turistik amaçlarla da yararlanılmaktadır. Su kaynaklarında enerji üretimi, ulaşım, spor, sulama gibi faaliyetler yapılır. Özellikle limanı olan yerlerde ulaşım ağı gelişeceği için sanayi, ticaret, turizm, hizmet gibi sektörler de gelişir.

Ülkemizde dağlar genelde doğu-batı yönünde uzanır. Güneyde Toros Dağları, kuzeyde Küre, Canik ve Doğu Karadeniz dağlarının denize paralel uzanması ve yüksek olmaları, deniz etkisinin iç kesimlere ulaşmasını engellemiştir. Bu durum kıyı ile iç kesimler arasında iklim, bitki örtüsü, tarım ürünleri, nüfus ve yerleşim özelliklerinin farklılık göstermesine neden olur. Karadeniz ve Akdeniz kıyılarında dağların kıyıya uzanışına bağlı olarak girinti, çıkıntı, koy ve körfez azdır. Ege Denizi'nde ise genelde dağlar denize dik uzanır. Böylece nemli hava Ege Denizi kıyılarından iç kesimlere doğru geçebilir. Bununla birlikte Ege Denizi kıyılarında koy ve körfezler oldukça fazladır.

Ülkemizin beşerî çevre özelliklerinden olan nüfus, göç, yerleşim alanları, yoğun ve seyrek nüfuslu bölgelerle ilgili yazılı, görsel kaynakları inceleyiniz.

Sınırları kesin olarak belirlenmiş bir alanda, belli bir zaman diliminde yaşayan insanların toplam sayısına **nüfus** denir. Türkiye'nin nüfus haritasını incelediğimizde ülke genelinde nüfusun eşit bir şekilde dağılmadığını görürüz. Anadolu'nun iç kesimlerinde nüfus genellikle daha az yoğunlaşırken kıyı bölgelerinde nüfusun daha fazla olduğu dikkat çeker.

İllerin Nüfus Miktarı, TUİK 2024

Harita 2.15

TÜRKİYE NÜFUS HARİTASI

- Nüfusu 5.700.000'den fazla
- Nüfusu 2.000.001 ile 5.700.000 arasında
- Nüfusu 1.000.001 ile 2.000.000 arasında
- Nüfusu 400.001 ile 1.000.000 arasında
- Nüfusu 400.000'den az

Kaynak 4

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2024

- Türkiye'de ikamet eden nüfus, 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla bir önceki yıla göre 292 bin 567 kişi artarak 85 milyon 664 bin 944 kişi oldu. Erkek nüfus 42 milyon 853 bin 110 kişi olurken, kadın nüfus 42 milyon 811 bin 834 kişi oldu. Diğer bir ifadeyle toplam nüfusun %50,02'sini erkekler, %49,98'ini ise kadınlar oluşturdu.
- İstanbul'un nüfusu, bir önceki yıla göre 45 bin 678 kişi artarak 15 milyon 701 bin 602 kişi oldu. Türkiye nüfusunun %18,3'ünün ikamet ettiği İstanbul'u, 5 milyon 864 bin 49 kişi ile Ankara, 4 milyon 493 bin 242 kişi ile İzmir, 3 milyon 238 bin 618 kişi ile Bursa ve 2 milyon 722 bin 103 kişi ile Antalya izledi.
- Bayburt, 83 bin 676 kişi ile en az nüfusa sahip olan il oldu. Bayburt'u, 86 bin 612 kişi ile Tunceli, 91 bin 354 kişi ile Ardahan, 142 bin 617 kişi ile Gümüşhane ve 156 bin 739 kişi ile Kilis takip etti.

tuik.gov.tr

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda, veri ve bilgilerin derlenmesini, gerekli istatistiklerin üretilmesini, yayımlanmasını ve dağıtımını yapan devlet kurumudur.

Ekonomik, toplumsal, siyasal, dinî, kültürel gibi nedenlerle bireylerin veya toplulukların bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine taşınmasına **göç** denir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de göçlerin başlıca sebepleri; sosyal ve siyasi olaylar, doğa olayları ve ekonomik koşullardır. Bu göçlerin bir kısmı ülke içinde, bir kısmı ise ülkeler arasında gerçekleşmektedir. İnsanlar; daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti almak, iş bulmak gibi nedenlerle göç ederler. Bu durum kırsal kesimlerde nüfusun azalmasına, kentlerde ise nüfusun artmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte kentlerin yoğunluğundan ve kalabalığından uzaklaşmak isteyen bazı kişiler de kırsal bölgelere göç etmektedir.

Konya'da baraj suları altında kalacak mahallenin sakinleri taşınmaya hazırlanıyor

"... Konya'da yapılan Bozkır Barajı'nın suları altında kalacak olan Dedemli Mahallesi'nin sakinleri (Görsel 2.34), Meram ilçesinde yapılan yeni yaşam alanına (Görsel 2.35) taşınmaya hazırlanıyor. Barajın yapımı, mahallede yaşayan iki bine yakın kişi için yer değişikliğini beraberinde getiriyor. Yeni evlerini teslim alan bazı mahalle sakinleri, göç planlarını yapmaya başladı..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.34

Görsel 2.35

Kaynak 5

Ülkemizde 2023 yılında iller arası göç eden 3 milyon 450 bin 953 kişiden 601 bin 481'i hanedeki fertlerden birine bağımlı göç etti. Diğer göç etme nedenleri incelendiğinde, 518 bin 16 kişinin daha iyi konut ve yaşam koşulları, 512 bin 11 kişinin ise eğitim nedeniyle göç ettiği görüldü.

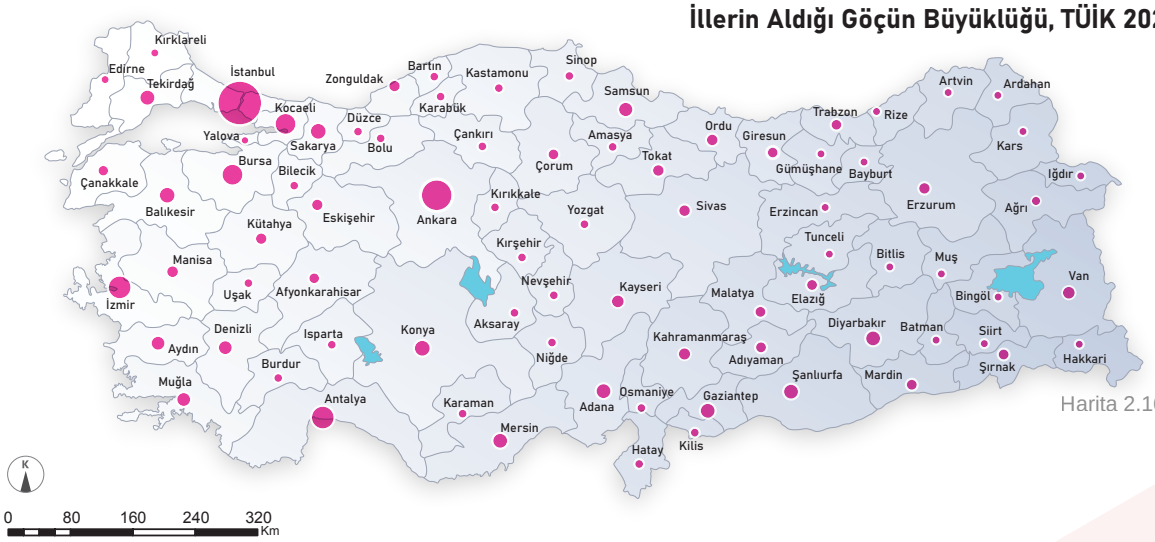
tuik.gov.tr

Göç etme nedenine göre iller arası göç eden nüfus oranı, 2023

Ülkemizde 2023 yılında 3 milyon 450 bin 953 kişi iller arasında göç etti. İller arası göç eden nüfusun dağılımını aşağıdaki görseller ve tablodan inceleyiniz.

İllerin Aldığı Göçün Büyüklüğü, TÜİK 2023

Harita 2.16

100.001'den fazla göç alan | **50.001 ile 100.000 arası göç alan** | **10.001 ile 50.000 arası göç alan**

İllerin Aldığı Göçün Büyüklüğü	
En Fazla	**En az**
İstanbul	Ardahan
Ankara	Bayburt
İzmir	Tunceli

İllerin Verdiği Göçün Büyüklüğü	
En Fazla	**En az**
İstanbul	Ardahan
Ankara	Tunceli
Hatay	Kilis

İstanbul, Ankara ve İzmir'in diğer illere göre daha fazla göç almasının nedenleri neler olabilir? Tartışınız.

Daha az göç veren iller arasında Ardahan, Tunceli ve Kilis'in yer almasının nedenleri neler olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

HABER

İstanbul'un Esenyurt ilçesi 57 ilden daha kalabalık

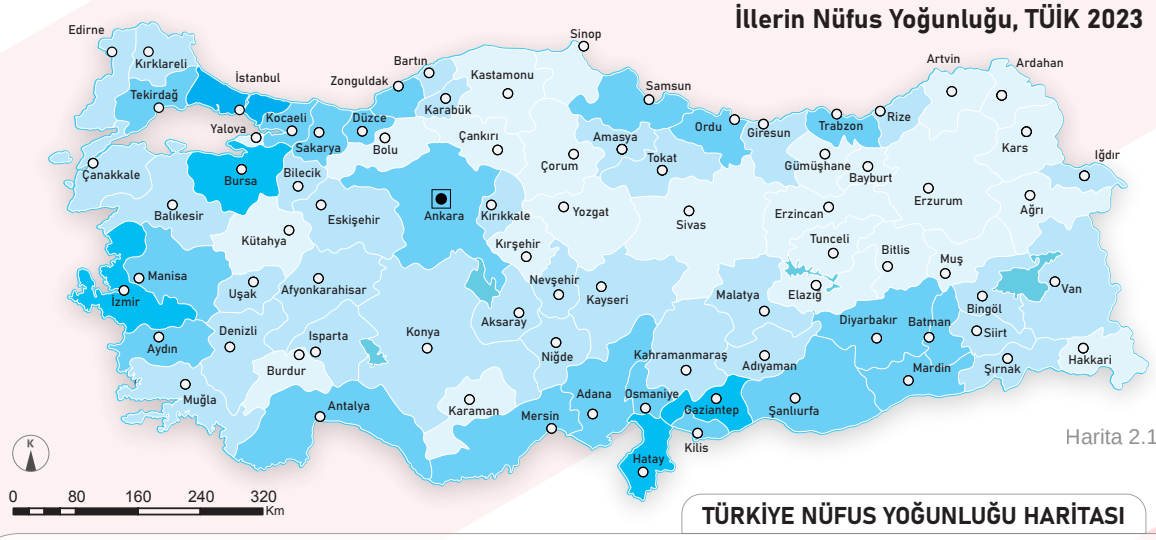
"... İstanbul'un Esenyurt ilçesi, nüfus bakımından 57 kenti geride bırakarak Türkiye'nin en kalabalık ilçesi oldu. İlçenin geride bıraktığı iller arasında Eskişehir, Mardin, Trabzon, Malatya, Erzurum gibi büyükşehirler de yer aldı. İkinci sırada Gaziantep'in Şahinbey, üçüncü sırada ise Ankara'nın Çankaya ilçesi yer aldı. Konya'nın Yalıhüyük ilçesi, Türkiye'nin en az nüfuslu ilçesi oldu. Yalıhüyük'ü Bingöl'ün Yayladere ilçesi ile Afyonkarahisar'ın Kızılören ilçesi izledi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Kilometrekareye düşen kişi sayısına **nüfus yoğunluğu** denir. Nüfus yoğunluğu Türkiye genelinde 111 kişi olurken İstanbul, kilometrekareye düşen 3 bin 13 kişi ile nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilimiz oldu. İstanbul'u Kocaeli ve İzmir takip etmektedir. Diğer yandan nüfus yoğunluğu en az olan il ise kilometrekareye düşen 12 kişi ile Tunceli oldu. Tunceli'yi, Ardahan ve Erzincan izledi.

Geçmişten günümüze kadar yerleşme yerinin seçiminde, yerleşmelerin gelişiminde doğal ve beşerî faktörler etkili olmuştur. Ülkemizin her yerinde doğal çevre koşulları aynı değildir. Dağlık ve engebeli alanlarda yapılan ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği sınırlıdır. Fakat ovalık ve engebesiz alanlarda ulaşım, sanayi, hizmet, turizm, tarım gibi ekonomik faaliyetler çeşitlilik gösterir. Aşağıdaki harita üzerinde Türkiye'de yoğun ve seyrek nüfuslu yerler gösterilmiştir.

İllerin Nüfus Yoğunluğu, TÜİK 2023

Harita 2.17

TÜRKİYE NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI

- Kilometrekareye 500'den fazla kişi
- Kilometrekareye 251 ile 500 kişi
- Kilometrekareye 101 ile 250 kişi
- Kilometrekareye 51 ile 100 kişi
- Kilometrekareye 0 ile 50 kişi

Yerleşim yerleri, evlerin dağılımına ve genel görünümüne göre toplu ya da dağınık olarak adlandırılır.

Su kaynaklarının sınırlı ve yetersiz, engebeli alanların az olduğu kurak ve yarı kurak iklim bölgelerindeki kırsal alanlarda evler genelde birbirlerine yakındır. Bu tür yerleşmelere **toplu yerleşme** denir (Görsel 2.36). Türkiye'nin iç, güney ve doğu kesimlerindeki kırsal alanlarda yaygın olarak görülür.

Görsel 2.36

Su kaynaklarının ve yağışın fazla, yer şekillerinin engebeli, tarım arazisinin az ve parçalı olduğu bölgelerde evler birbirinden uzak kurulur. Bu tür yerleşmelere **dağınık yerleşme** denir (Görsel 2.37). Bu yerleşmelerde evler genelde birbirinden uzaktır. Dağınık yerleşmeler Türkiye'de daha çok Karadeniz kıyı kuşağında, dağ yamaçlarındaki kırsal kesimlerde görülür.

Görsel 2.37

Ülkemizin beşerî özellikleri

- **İncelediğiniz yazılı ve görsel kaynaklardan hareketle ülkemizdeki doğal ve beşerî çevre özelliklerini belirleyiniz.**
- **Belirlediğiniz doğal ve beşerî çevre özelliklerini sınıflama tablosuna yazınız.**

Doğal Çevre Özellikleri	Beşerî Çevre Özellikleri
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Verilen yazılı ve görsel kaynaklardan hareketle insanların doğal çevre koşullarından nasıl etkilendiğini ve bu koşulları ne şekilde etkilediğini büyük grup tartışması yaparak belirleyiniz.

Büyük grup tartışması, kontrol listesi ile değerlendirecektir.

Kuruma tehdidi altındaki Burdur Gölü çevresinde gönüllüler çevre temizliği yaptı

"... Burdur'da kuruma tehdidi altındaki Burdur Gölü çevresinde çeşitli sivil toplum kuruluşu üyeleri ve gönüllüler, çevre temizliği yaparak yaklaşık 40 torba çöp topladı.

Dünya Temizlik Günü kapsamında toplanan Yeşilay ve TEMA Vakfı üyeleri, Burdur Belediyesi ile Burdur Orman İşletme Müdürlüğü ekipleri, gönüllüler ve çocuklar; kuraklık, aşırı buharlaşma ve tarımsal sondajlar nedeniyle suyu her geçen yıl azalan Burdur Gölü kenarındaki cam şişeleri, gıda ambalajlarını ve diğer katı atıkları kaldırdı…

... Etkinliğe katılan Eymen 'Çöp atanlar neden doğamızı kirletiyor, ısrarla tekrar tekrar çöp atıyorlar. Bir daha çöp atmamalarını ve doğayı korumalarını istiyorum.' ifadelerini kullandı..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Haber metninden hareketle temizliğin çevresel sürdürülebilirliğe katkısı için siz neler yapardınız? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Kontrol listesi

UYGULAYALIM

Genel ağ haberlerini ve bilgi kutusunu okuyunuz. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

HABER

Küresel ısınma yüz milyonlarca kişiyi iklim göçmeni yapabilir

"…Birleşmiş Milletlere bağlı Uluslararası Göç Örgütü tarafından 2022'de yayımlanan rapora göre son 10 yıllık dönemde yılda ortalama 21,6 milyon kişi iklim değişikliği kaynaklı göç etmek zorunda kaldı. Raporda iklim değişikliği kaynaklı risklerin, dünyanın her noktasında arttığı belirtildi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Bilgi Kutusu

Yer şekillerinin nüfus dağılışı üzerindeki etkisine dair ülkemizdeki en dikkat çekici örneklerden biri Doğu Karadeniz'dir. Buradaki dağlar kıyıya paralel uzanır ve arazi yapısı çok engebelidir. Bu durum yerleşim alanlarını sınırlı hâle getirir. Dağların kıyıya yakın ve genelde dik olması, Karadeniz sahilinde nüfusun kıyı boyunca yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Görsel 2.39).

Doğu Karadeniz'deki kırsal yerleşimlerde engebeli yeryüzü şekilleri ve mirasla parçalanan araziler, dağınık bir yerleşime sebep olmaktadır. Bu yerleşimlerde; yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi teknik altyapı hizmetlerinin her konuta götürülmesi maliyetin artmasına neden olmaktadır (Görsel 2.40).

Görsel 2.38

Görsel 2.39

Görsel 2.40

İklim ve yer şekillerinin nüfusun dağılışı ile nüfus hareketleri üzerindeki etkisi hakkında düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

Görsel 2.41

Deniz üzerine kurulan havalimanından 6 yılda yaklaşık 5 milyon kişi faydalandı

"... Ordu-Giresun Havalimanı (Görsel 2.41), Türkiye ve Avrupa'da deniz üzerine inşa edilen ilk uluslararası sivil havalimanıdır. Turizm ve iş dünyası açısından bölgeye çok büyük katkılar sağlayan havalimanı, kapsamlı bir mühendislik çalışmasıyla hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında havalimanının tüm altyapı ve üstyapı unsurları için yaklaşık 9 ton ağırlığında taşlarla denize dolgu yapılmış ve bu havalimanı inşa edilmiştir..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Ülkemizde farklı tarihlerde yayınlanmış haber başlıkları aşağıda verilmiştir. İlgili başlıkları okuyarak soruları cevaplayınız.

GAZETE

№379

FARKLI TARİHLERDE YAYINLANMIŞ HABER BAŞLIKLARI

Salda Gölü'nde kıyı kenar çizgisi içerisinde yapılaşmaya müsaade etmeyeceğiz

Kıyı kesimlerinde 12 konut ve otel projesi durduruldu

Temizlenen Eber Gölü hayat buldu

Millî Ağaçlandırma Günü'nde binlerce fidan toprakla buluşturuldu

Dicle Nehri ve Havzası, arıtma tesisleriyle kirlilikten korunuyor

Yurt genelinde "Orman Benim" kampanyası düzenlendi

Görsel 2.42

? **Haber başlıklarının ortak amacı ne olabilir? Bu amacı göz önünde bulundurarak siz de bir haber başlığı yazınız.**

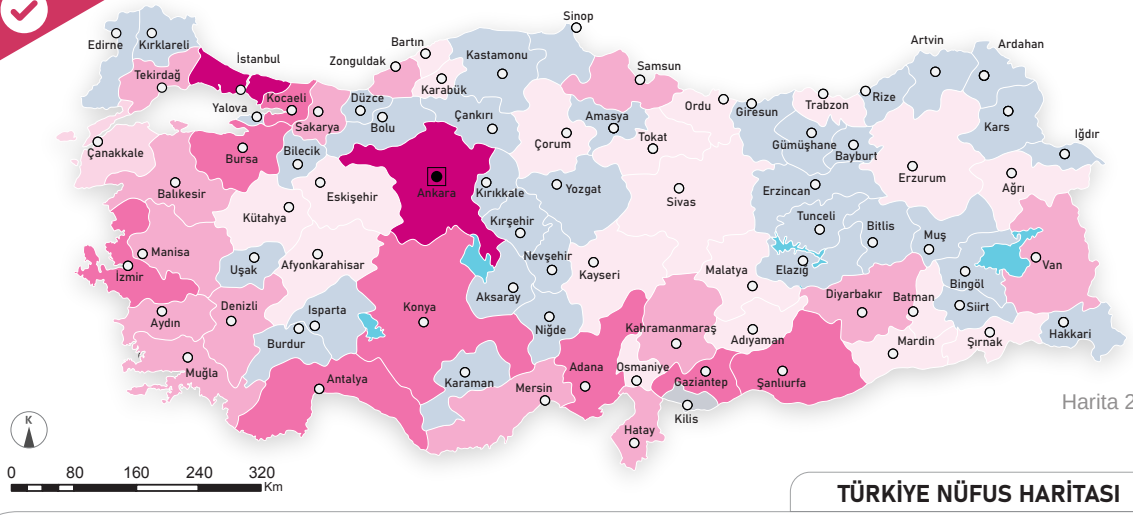
.....

.....

? **Haberlerde ne tür davranışlardan kaçınılması ve ne tür davranışların teşvik edilmesi amaçlanıyor? Söyleyiniz.**

DEĞERLENDİRELİM

Türkiye nüfus, iklim ve fiziki haritalarını inceleyiniz.

Harita 2.18

TÜRKİYE NÜFUS HARİTASI

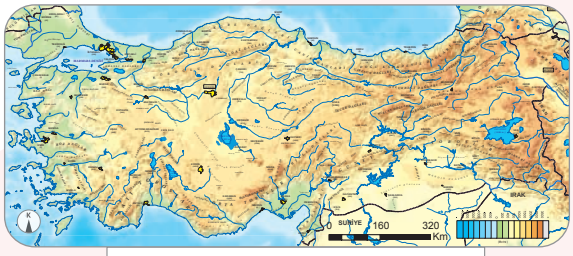
- Nüfusu 5.700.000'den fazla
- Nüfusu 2.000.001 ile 5.700.000 arasında
- Nüfusu 1.000.001 ile 2.000.000 arasında
- Nüfusu 400.001 ile 1.000.000 arasında
- Nüfusu 400.000'den az

Harita 2.19

Türkiye İklim Haritası

Harita 2.20

Türkiye Fizikî Haritası

2 Haritalara göre aşağıdaki illerin nüfusu ile ülkemizin doğal çevre özellikleri arasındaki ilişkiyi ilgili alanlara yazınız.

Adana .....

.....

Artvin .....

.....

Hakkâri .....

.....

İklim ve yaşam

DÜŞÜNELİM

ÜLKEMİZİN TÜRK DÜNYASIYLA KÜLTÜREL İŞ BİRLİKLERİ

Aşağıdaki metinleri ve ilgili genel ağ haberlerini inceleyiniz. Soruları cevaplayınız.

Görsel 2.43

Merhaba arkadaşlar, ben Vedad. Ülkemde zaman zaman büyük afetler meydana geliyor ve ülke olarak zor anlar yaşıyoruz. Tabii ki zamanla bu zorlukların üstesinden geliriz ancak diğer ülkelerin desteği ve yardımı hem eski hayatımıza dönmemizi hızlandırıyor hem de bize moral veriyor.

HABER

Bosna Hersek'te sel felaketi

"... Şiddetli yağışlar nedeniyle meydana gelen sellerin ardından felaketin yaraları sarılmaya çalışılıyor. Bu amaçla Türkiye'den gönderilen konteyner evleri taşıyan beş tır, afet bölgesine ulaştırıldı..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.44

Merhaba arkadaşlar, ben Nida al-Hadad. Gazze'deki İsrail saldırıları sonucu evimiz yıkıldı ve yaralandım. Tedavi için geldiğim Türkiye'de eğitimime devam ediyorum. Türkçe bildiğim için aileme ve birçok Filistinliye tercümanlık yapabiliyorum. Türkiye'ye ve Türk halkına desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

HABER

Türkiye'deki Filistinli çocuklar

"... İsrail'in Gazze saldırılarında yaralanan ve tedavi edilmek üzere Türkiye'ye getirilen çocuklar, T.C. Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) sağladığı psikolojik destekle uyum eğitimi ve Türkçe dersi alıyor..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.45

Merhaba arkadaşlar, ben Zeynep. Fındıklı ve kakaolu tatlıları çok seviyorum. Türkiye'de yaşadığımız için fındık konusunda şanslıyız ancak kakao ülkemizde yetişmiyor. Bu nedenle Fildişi Sahili, Gana, Endonezya, Brezilya gibi ülkelerden kakao almamız gerekiyor.

HABER

Dünyada fındık üretimi

"... 2020 yılı istatistiklerine göre dünya fındık dikim alanlarının ortalama %75'i Türkiye'dedir. Türkiye'yi sırasıyla İtalya (%8), Azerbaycan (%4), İran (%2), ABD (%2), Şili (%2) ve Gürcistan (%1) takip etmektedir..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Verilen örneklerde ülkeler arası iş birliğinin hangi alanlarda gerçekleştirildiğini yazınız.

.....

Ülkeler arası iş birliğinin başka hangi alanlarda yapılabileceğini ve bu iş birliklerinin önemi hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

.....

KEŞFEDELİM

Görsel 2.46

Görseldeki insanlar birlikte ne yapıyor olabilir? İş birliği yapmalarının katkıları nelerdir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Günlük hayatta arkadaşlarınız ve komşularınızla yaptığınız iş birliğine örnekler veriniz ve bu iş birliğinin sağladığı katkıları ilgili bölümlere yazınız.

Arkadaşlarınızla Yaptığınız İş Birliği	Yaptığınız İş Birliğinin Katkıları
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Komşularınızla Yaptığınız İş Birliği	Yaptığınız İş Birliğinin Katkıları
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

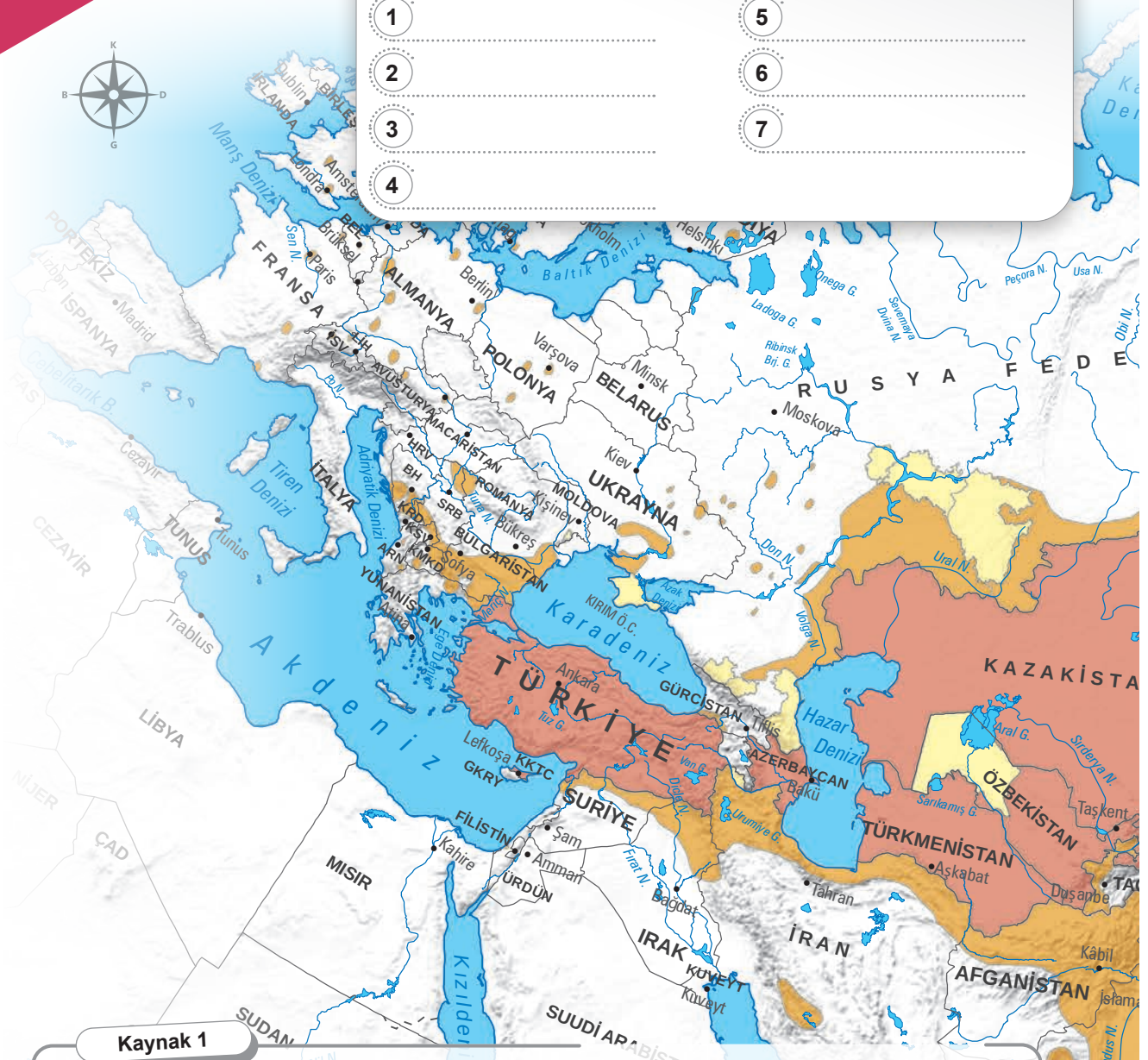
Günlük hayatta ortak amaç ve hedeflere sahip kişilerle iş birliği yapmanın faydalarını göz önünde bulundurarak devletler arasındaki iş birliğinin önemini yorumlayınız.

ÖĞRENELİM

Türk kültürünün yaşandığı geniş coğrafyayı yazılı, görsel ve dijital kaynaklardan inceleyiniz. Soruları cevaplayınız.

? Bağımsız Türk devletlerinin isimlerini yazınız.

1. .....
2. .....
3. .....
4. .....
5. .....
6. .....
7. .....

Kaynak 1

Türk dünyası, geniş bir coğrafi alana yayılan ve ortak bir dil, tarih ve kültürel bağlarla birbirine bağlı olan Türk halklarının oluşturduğu bir bütündür. Türk dünyası, Orta Asya'dan (Türkistan) Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir alana yayılmıştır ve tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. (…) Türk dünyasının kökenleri, Orta Asya'daki Türk boylarına dayanır. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular ve Osmanlılar gibi birçok Türk devleti, Türk dünyasının tarihî kökenlerini oluşturmuştur. Bu devletlerin mirası, Türk dünyasının ortak tarihî ve kültürel mirasını şekillendirmiştir. (…) Özellikle son dönemlerde, Türk cumhuriyetleri arasında ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliği artmış ve Türk dünyası daha da güçlenmiştir.

karatay.edu.tr

Ülkemizle denizden ve karadan komşu olan Türk devletlerinin isimlerini yazınız.

1 ..... 2 .....

"Anayurt Marşı"nı okuyunuz veya dinleyiniz. Marşın Türk dünyasına vermek istediği mesaj ne olabilir? Açıklayınız.

ANAYURT MARŞI

Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Azer bir boydur.
Karakalpak, Kırgız, Kazak bunlar bir soydur.
Özbekistan, Türkmenistan diye kurmuşlar.
Anayurdum Türkistan'ı bölüp koymuşlar.

Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Azer bir boydur.
Karakalpak, Kırgız, Kazak bunlar bir soydur.

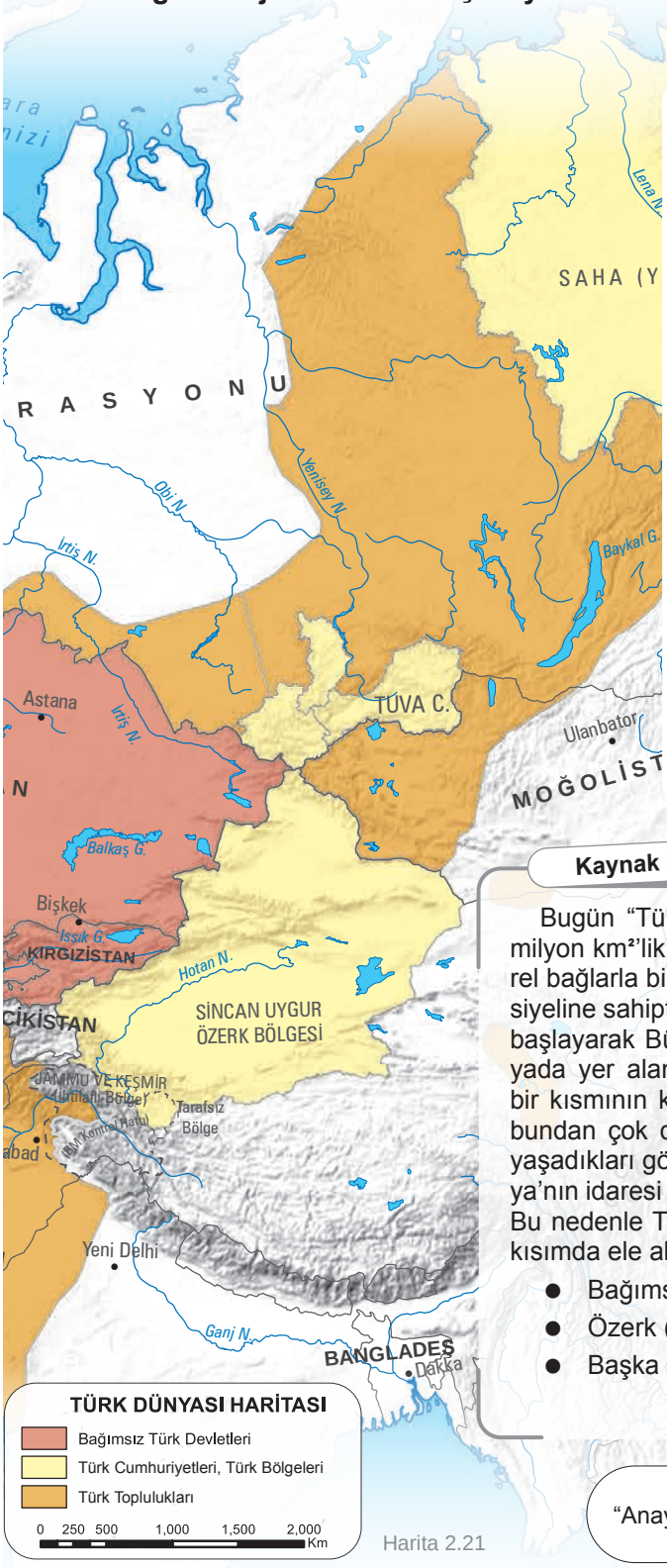
İnanmayın, aldanmayın ey Türk yiğitler!
Kırk asırlık tarihe sahip olan Türkler!

Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Azer bir boydur
Karakalpak, Kırgız, Kazak bunlar bir soydur.

Türkistan, Kafkasistan ey güzel yurdumuz!
Sana kurban olalım ey anayurdumuz!

Özbek, Türkmen, Uygur, Tatar, Azer bir boydur.
Karakalpak, Kırgız, Kazak bunlar bir soydur.

Söz ve Müzik: Mehmet Sabir KARGER

Harita 2.21

Kaynak 2

Bugün "Türk Dünyası" olarak adlandırılan ve yaklaşık 11.2 milyon km²'lik geniş bir alanı kapsayan coğrafya; etnik ve kültürel bağlarla birbirine kenetlenmiş 250 milyonluk bir nüfus potansiyeline sahiptir. Bu etnik ve kültürel birliğin sınırları Adriyatik'ten başlayarak Büyük Çin Seddi'ne kadar devam eder. Bu coğrafyada yer alan Türk halklarının yaklaşık olarak yarısına yakın bir kısmının kendine ait bağımsız devleti bulunmakla beraber, bundan çok daha fazlasının bir başka devletin idaresi altında yaşadıkları görülmektedir. Türk toplulukları özellikle Çin ve Rusya'nın idaresi altında kalan bölgelerde yoğunlaşmış durumdadır. Bu nedenle Türk Dünyasını oluşturan ülkeleri genel itibariyle 3 kısımda ele almak mümkündür:

- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk (muhtar, yarı bağımsız) Türk Toplulukları
- Başka bir devletin yönetimi altındaki Türk nüfus bölgeleri

Türker, 2021, s. 1-2.

"Anayurt" marşı

Haritada Türk Dünyası oyunu

Görsel 2.47

Görsel 2.48

Kaynak 3

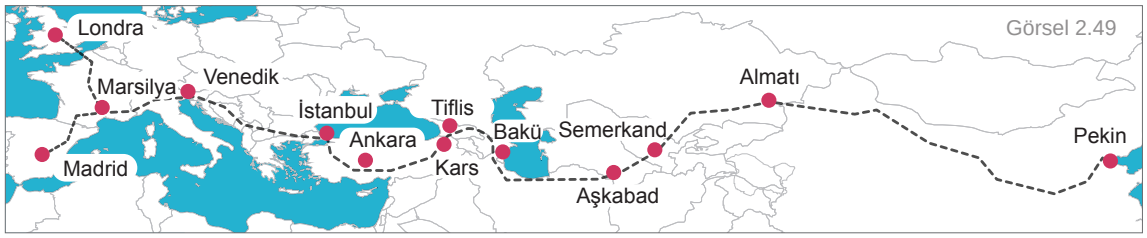
Değişik lehçe, şive ve ağızları olsa da ortak bir dil (Türkçe), uygulandığı yörelere ve ülkelere göre çeşitlense de ortak özellikler taşıyan töre, gelenek ve görenekler; din ve ahlâk anlayışları; kabuller ve inanışlar; törenler ve davranışlar; üretim ve tüketim biçimleri, sanat ve edebiyat, tarih şuuru ve birlikte yaşama kültürü gibi değerler birliğinden oluşan Türk kültür dünyası, Türk dünyası kültürünü oluşturur.

Durbilmez, 2018, s. 15.

Türklerin tarih boyunca yoğun olarak yaşadığı coğrafi bölgelerin ortak özelliklerinden biri, zengin yer altı kaynaklarına sahip olmalarıdır. Özellikle Türkistan'da yer alan Türk Cumhuriyetleri (Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan), enerji ve maden kaynakları açısından stratejik öneme sahiptir.

Bu ülkelerde, petrol, doğalgaz, taşkömürü, uranyum gibi enerji kaynaklarının yanı sıra; ekonomik değeri yüksek yeşim taşı ve zümrüt gibi değerli mineraller de bulunmaktadır. Bu doğal kaynaklar, Türk Cumhuriyetleri'ne hem ekonomik kalkınma potansiyeli sunmakta hem de küresel enerji ve hammadde piyasalarında söz sahibi olmalarını sağlamaktadır.

Türk dünyası coğrafyası, günümüzde yapılan projelerle giderek daha değerli hâle gelmektedir. Bu projelerden biri de **Demir İpek Yolu**'dur.

Görsel 2.49

Yeniden Hizmete Açılan Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Hattı ile İş birliği

"... 2017 yılında Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan iş birliğiyle hizmete açılan Bakü-Tiflis-Kars demir yolu hattı (Görsel 2.49) sayesinde Türkiye'den Rusya, Gürcistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Çin'e yük taşımacılığı gerçekleştirilmektedir. Çin'den Avrupa'ya uzanan ve "Demir İpek Yolu" olarak adlandırılan bu hat, tarihî İpek Yolu'nu canlandırmayı hedeflemektedir. Hattın etkinliği arttıkça Azerbaycan ile Hazar Denizi üzerinde projeler geliştirilebilecek ve Nahçıvan ile Rusya arasında ulaşım ve enerji alanında iş birlikleri sağlanabilecektir. Bu gelişmeler, ülkemizin bölgedeki stratejik konumunun önemini artıracaktır..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Demir İpek Yolu'nun ülkemize katkıları neler olabilir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Aşağıdaki metni okuyunuz ve soruyu cevaplayınız.

Görsel 2.50

"Düşün bir kere, Osmanlı İmparatorluğu ne oldu? Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ne oldu? Dünyayı ürküten Almanya'dan bugün ne kaldı? Demek hiçbir şey sürekli değildir. Bugün ölümsüz gibi görünen nice güçlerden ileride belki pek az şey kalacaktır. Devletler ve milletler, bu idrakin içinde olmalıdırlar. Bugün Sovyet Rusya; dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilir. Dünya, yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir öz kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız.

Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır: Manevi köprülerini sağlam tutarak.

Dil, bir köprüdür.

İnanç, bir köprüdür.

Tarih, bir köprüdür.

Bugün biz bu kitlelerden dil bakımından, gelenek, görenek, tarih bakımından ayrılmış; çok uzağa düşmüşüz. Bizim bulunduğumuz yer mi doğru, onlarınki mi? Bunun hesabını yapmakta fayda yoktur. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli. Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Tarih bağı kurmamız lazım, folklor bağı kurmamız lazım. Bunları kim yapacak? Elbette biz! Nasıl yapacağız? İşte görüyorsunuz, dil encümenleri, tarih encümenleri kuruluyor. Dilimizi onun diline yaklaştırmaya ve böylece birbirimizi daha kolay anlar hâle gelmeye çalışıyoruz. Tarihimizi ona yaklaştırmaya çalışıyoruz, ortak bir mazi yaratmak peşindeyiz. Bunlar açıktan yapılmaz, adı konarak yapılmaz, bunlar devletlerin ve milletlerin derin düşünceleridir."

(Mustafa Kemal Atatürk, 9 Ekim 1933, Çankaya Köşkü)

? **Mustafa Kemal Atatürk'ün sözlerinden hareketle bağımsız Türk devletleri ile ülkemizi yakınlaştıran ortak özellikler neler olabilir? Yazınız.**

.....

.....

.....

.....

Mustafa Kemal Atatürk'ün öngördüğü gibi Sovyet Rusya dağılmış (1991); soy, dil ve din birliğimiz olan beş bağımsız Türk cumhuriyeti kurulmuştur. Ülkemiz, kurulan Türk cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur. Ülkemiz; eğitim, sanat, spor ve turizm gibi birçok alanda bu Türk devletleriyle iş birliği yapmış ve onlara destek olmuştur. Bu iş birliğinin sonucunda bazı kurumlar ve kuruluşlar kurulmuştur.

Bu kuruluşları ve kuruluşların faaliyetlerini verilen yazılı, görsel ve dijital kaynaklardan inceleyiniz.

3 Ekim 2009’ da "Türk Dili Konuşan Ülkeler İş birliği Konseyi" adıyla kurulmuş, 12 Kasım 2021’de "Türk Devletleri Teşkilatı" adını almıştır. Kuruluşun amacı, Türk devletleri arasındaki iş birliğini ve dayanışmayı Türk dünyasının ortak tarih, dil ve kültür mirası çerçevesinde ve çok taraflı bir şekilde geliştirmektir.Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan üye ülkelerken Macaristan, Türkmenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) gözlemci ülkelerdir.

Türk Devletleri Teşkilatı

Görsel 2.51

Celal-Abad 2025 yılı "Türk Dünyası Turizm Başkenti" ilan edildi

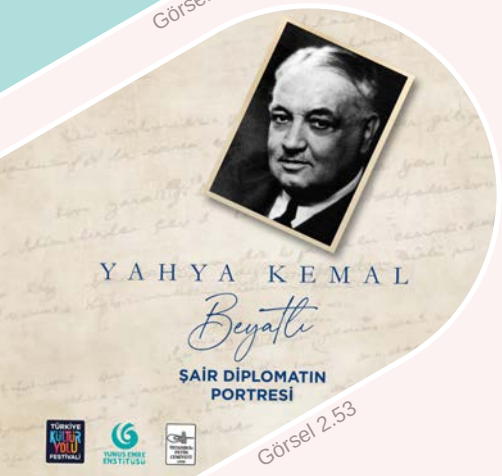
"... Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Turizmden Sorumlu Bakanlar 9. Toplantısı 25 Eylül 2024 tarihinde Kırgızistan'ın Celal-Abad şehrinde düzenlendi. Heyet başkanları, Türk dünyasındaki turizm iş birliğinin hem ikili hem de çok taraflı yönlerini vurguladı. TDT üye ve gözlemci devletleri arasında turist hareketliliğinin artırılmasının önemini belirterek TDT çerçevesinde ileriye dönük plan ve proje önerilerini sundular..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Merkezi Ankara'da bulunan Yunus Emre Vakfı; Türkiye’yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak amacıyla kurulmuş bir kamu vakfıdır. Yunus Emre Enstitüsü yurt dışında merkezler kurmuştur. Bu merkezlerde yabancılara Türkçe öğretimi yapmanın yanı sıra Türkiye’nin tanıtımı amacıyla kültür ve sanat faaliyetleri yürütmekte ve bilimsel çalışmalara destek vermektedir.

Yunus Emre Enstitüsü

Görsel 2.52

Görsel 2.53

2024 İstanbul Kültür Yolu Festivali kapsamında, Yunus Emre Enstitüsü tarafından "Diplomat Şair Yahya Kemal Beyatlı Sergisi" ziyarete açıldı

"... 2024 İstanbul Kültür Yolu Festivali kapsamında enstitümüz ve Yahya Kemal Enstitüsü iş birliğiyle bir sergi hazırlandı. Bu sergi Yahya Kemal Beyatlı’nın elçilik yıllarına (1926-1932) ve farklı görev yerlerine (Varşova, Madrid, Lizbon, Karaçi) ait fotoğraflar, görseller, mektuplar ve el yazısı örneklerinden oluşuyor..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki durumlarını korumayı amaçlamaktadır. Balkanlar'dan Afrika'ya, Kafkasya'dan Doğu Avrupa'ya, Orta ve Doğu Asya'dan Orta Doğu'ya uzanan geniş bir medeniyet havzasında faaliyet gösteren YTB, kardeş olarak tanımladığımız soydaş ve akraba topluluklarla iş birliğini her düzeyde geliştirmeyi hedeflemektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Görsel 2.54

Görsel 2.55

YTB, Türkiye burslarından yararlanan öğrencilere İstanbul'da mezuniyet töreni düzenledi

"... Farklı ülkelerden öğrencilerin eğitim süreçlerine dair kısa filmle başlayan törende 2024 yılı mezunları diplomalarını aldı. Türkiye bursları kapsamında 15 bin öğrenci olduğunu ve programın Türkiye'nin resmî burs programı olduğunu kaydeden yetkililer; dünyanın 180 ülkesinden lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde uluslararası öğrencilerin Türkiye'de misafir edilmesi bakımından stratejik bir program olduğunu söyledi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Ülkemiz, 90'lı yıllarda Türkistan konusundaki önceliğini genç Türk devletlerinin uluslararası toplum tarafından tanınmasına vermiştir. Ardından Türkistan'da yeni kurulan ülkelerde yaşayan soydaşlarımız için sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda birçok çalışma gerçekleştirmiştir. Ayrıca küresel kalkınma iş birliği kuruluşu Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Balkanlar'dan Türkistan'a, Latin Amerika'dan Afrika ve Güneydoğu Asya'ya kadar birçok bölgede bireylerin hayatları boyunca faydalanacakları çeşitli projeler hayata geçirmektedir.

Görsel 2.56

TİKA'dan Tacikistan'da sporun gelişimine destek

"... TİKA tarafından Tacikistan Atletizm Federasyonunun altyapısını desteklemek amacıyla çekiç, disk, gülle ve cirit atma sporlarında kullanılan ülkedeki tek çekiç ve disk atma kafesi yenilenmiş ve kafesin çevre düzenlemesi de yapılmıştır. TİKA'nın desteklerinden memnuniyet duyduğunu belirten Atletizm Federasyonu Başkanlığı, Tacikistan'da gençleri spora teşvik etmek için her türlü iş birliğine açık olduklarını ifade etmiştir..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

TİKA

Hakkında bilgi verilen kuruluşların düzenlediği faaliyetlerin uluslararası ilişkilerimize katkıları neler olabilir? Açıklayınız.

Bu kuruluşlar gibi ülkemizin tanıtımına katkıda bulunan, ülkemizi başarı ile temsil eden birçok kuruluşumuz ve değerli insanımız vardır. **Bilim, sanat, spor ve kültür alanında verilen örnekleri inceleyiniz.**

Görsel 2.57

Oktay Sinanoğlu: Türkçe aşığı, millî kültür savunucusu

26 yaşında "Dünyanın en genç profesörü" ünvanını alan Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, bilimsel çalışmaların yanı sıra hayatı boyunca Türkçe ve millî kültürün korunması için de çaba sarf etti. Çok sayıda konferansa katılan Sinanoğlu, Türkçe eğitimin önemine işaret ederek kültür sömürgeciliği tehlikesine vurgu yaptı.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.58

7'den 77'ye gönüllere taht kuran sanatçı: Barış Manço

Besteleri birçok dile çevrilerek farklı sanatçılar tarafından yorumlanan, gönüllü olarak kültür elçiliğimizi yapan Barış Manço, 1991'de devlet sanatçısı ünvanına layık görüldü. Halk şiiri geleneğinde olduğu gibi kendi ismine yer veren Barış Manço "modern çağ ozanı" olarak unutulan değerleri hatırlattı. Toplumsal konulara ve ailenin önemine dikkat çekti. Ayrıca şarkılarında atasözleri ve deyimler kullanarak toplumsal hafızada canlı kalmalarını sağladı.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.59

Dünya sporunun unutulmaz ismi: "Cep Herkülü" Naim Süleymanoğlu

Dünyanın gelmiş geçmiş en büyük haltercisi ünvanının sahibi Naim Süleymanoğlu, sadece sporuyla değil Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sesi olmasıyla da dünyada tanındı. "Türklere karşı yapılanları kabullenmem mümkün değildi. Türkleri yok sayanlar için ter dökmek istemiyordum." diyen Naim Süleymanoğlu, millî sporcumuz olarak kazandığı başarılar ve kırdığı rekorlar ile ülkemizi uluslararası müsabakalarda temsil etti.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Türk Devlet ve Düşünce Hayatına Yön Veren Şahsiyetlerin Kısa Yaşam Öyküleri Serisi ve Çevirisi

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından hazırlanan projede Türk sanat, bilim ve kültür dünyasında başarılı olmuş şahsiyetlerin kısa yaşamlarına yer verilecektir. Proje kapsamında 18 Türk düşünce ve kültür insanının yaşam öykülerinin hazırlanması, yabancı dillere çevrilerek yayımlanması planlanmıştır. Bu projenin amacı Türk dili ve kültürünün tanıtılarak farkındalık yaratılmasıdır.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Siz de ülkemizin tanıtımına katkıda bulunan, ülkemizi başarı ile temsil eden insanlara veya kuruluşlara örnekler veriniz.

Mustafa Kemal Atatürk, farklı zamanlarda ve yerlerde yaptığı konuşmalarında vatanına ve milletine olan sevgisini sık sık dile getirmiştir.

Kaynak 4

"Benim için dünyada en büyük mevki ve mükâfat, milletin bir ferdi olarak yaşamaktır. Eğer Cenab-ı Hak beni bunda muvaffak etmiş ise, şükrederim. Bugün olduğu gibi ömrümün nihayetine kadar milletin hizmetinde olmakla iftihar edeceğim."

"Vatanını en çok seven, görevini en iyi yapandır."

Mustafa Kemal Atatürk

meb.gov.tr

Görsel 2.60

? Atatürk'ün sözlerini de dikkate alarak incelediğiniz haberlerde ülkemizi yurt dışında temsil eden kişilerin sahip olduğu değerler nelerdir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

İncelediğiniz kaynaklardan faydalanarak ülkemizin Türk devletleri ve toplulukları ile eğitim, spor, sanat ve turizm alanlarında gerçekleştirdiği iş birliğine örnekler veriniz.

Eğitim .....

.....

Spor .....

.....

Sanat .....

.....

Turizm .....

.....

Ankara'da açılan "TÜRKSOY Ressamlar Buluşması" programı kapsamında "Kuzey Makedonya'dan Ressamlar Sergisi", sanat alanında Türk devlet ve topluluklarıyla yaptığımız kültürel iş birliğine örnek olarak verilebilir.

"Kuzey Makedonya'dan Ressamlar Sergisi" Ankara'da açıldı

"... Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatının (TÜRKSOY) kuruluşunun 30. yılı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına ithafen düzenlenen "TÜRKSOY Ressamlar Buluşması" kapsamında "Kuzey Makedonya'dan Ressamlar Sergisi" Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesinde açıldı. Açılış konuşmasında TÜRKSOY yetkilileri, sanatın insanları bir araya getirme gücüne dikkat çekerken "Biz birbirimizi tanıdıkça birbirimizi seveceğiz, birbirimizi sevdikçe de birlikte üreteceğiz." ifadelerini kullandı..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.61

Ormana köyü "En İyi Turizm Köyü" seçildi

"... Antalya'nın İbradı ilçesine bağlı Ormana köyü, Birleşmiş Milletler Turizm Teşkilatı (UNWTO) tarafından düzenlenen 2024 yılı "En İyi Turizm Köyü" programında birinci oldu. Köy, tarihî "düğmeli evler"i ve sürdürülebilir yaşam kültürüyle öne çıkarken aynı zamanda bölgenin kültürel mirasının korunmasına yönelik yapılan titiz çalışmalara da örnek oldu. Birçok eski ev, terk edilmiş yapılar ve yıkılmak üzere olan binalar; yıllarca süren yenileme çalışmaları sayesinde yeniden hayata döndü (Görsel 2.61). Bu sayede Ormana köyü, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfının (ÇEKÜL Vakfı) öncülüğünde sadece bir kültür turizm merkezi değil, aynı zamanda doğal ve kültürel mirasını koruyan, sürdürülebilir kalkınma anlayışına sahip bir köy olarak dikkatleri üzerine çekti...."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Kültürel zenginliklerimize örnekler veriniz. Verilen örnek haberi de göz önüne alarak kültürel zenginliklerimizi tanıtma, koruma ve geliştirmenin ülkemize sağlayacağı katkılar ile ilgili fikirlerinizi paylaşınız.

Tarihten gelen bağlar "Kültür ve Gönül Coğrafyası"

Türk milleti olarak geçmişten günümüze kurduğumuz büyük devletlerle Doğu Avrupa'dan Türkistan'a, Sibirya'dan Afrika'ya kadar dünyanın birçok bölgesinde var olduk. Hâkimiyet kurduğumuz bu bölgelerde farklı milletlerle, farklı inançlara sahip toplumlarla gönül ve kültür bağı kurduk. İster bizim gibi Türk ve Müslüman olsun ister farklı bir kültüre, inanca sahip olsun ihtiyaç duydukları her an onlara destek olduk, olmaya da devam ediyoruz. Bu sayede gönül ve kültür coğrafyamızı oluşturan devletlerle, toplumlarla iş birliğimizi her geçen gün geliştirmeye devam ediyoruz.

Kaynağını köklü tarihimizden alan kültür ve gönül coğrafyamızla bağlarımızı, örnek olarak verilen gazete haberlerinden inceleyiniz.

Görsel 2.62

Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaştı

"... 34 harften oluşan "Ortak Türk Alfabesi" Türk Devletleri Teşkilatının öncülüğünde oluşturulan "Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu" tarafından oy birliğiyle kabul edildi (Görsel 2.62). Bilimsel kısmı tamamlanan bu tarihî ve stratejik çalışmanın "Sonuç Bildirgesi" de ilgili devlet makamlarına ve Türk Devletleri Teşkilatı Aksakallar Konseyi Başkanlığına sunulmak üzere hazırlandı ve Komisyon üyelerince oy birliğiyle kabul edildi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Türk Sağlıkçılar, TADD'ın organizasyonuyla Burundi'de binlerce kişiye destek oluyor

"... Türk sağlık ekibi, Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Tüm Afrika'nın Dostları Derneği (TADD) iş birliğiyle Burundi'de binlerce kişiye sağlık hizmeti sunuyor (Görsel 2.63). 7 kişilik sağlık ekibinin başkent Bujumbura ve Gitega şehirlerinde ağız ve diş sağlığı organizasyonu çerçevesinde 3-13 Temmuz tarihlerinde tedavi, muayene ve eğitim hizmetleri verdikleri bildirildi. Sağlık ekibi, taramalar ve tedaviler kapsamında kullanmak üzere çok sayıda tıbbi malzeme ve ilacı da yanlarında götürdü..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.63

9. Türk Dünyası Belgesel Film Festivali'ne 300 yapım başvurdu

"... Konuya ilişkin yapılan açıklamaya göre Türk Dünyası Gazeteciler Federasyonu öncülüğünde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü, TÜRKSOY ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği, TİKA, YTB'nin destekleri, üniversiteler, meslek örgütleri, sivil toplum ve basın kuruluşlarının proje ortaklığında gerçekleştirilecek festival "mazlumlara özgürlük" temasıyla düzenleniyor. Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, KKTC, Macaristan ve Makedonya'nın katılım göstereceği festivale çok sayıda ülkeden 300 belgesel film başvurdu (Görsel 2.64)..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.64

Türkiye insani yardımlarıyla yıllardır Filistin'de

"... Rakamlar ve icraatlar incelendiğinde Türkiye'nin her zaman Filistin'in yanında olduğu ve yapılan yardımların sadece son dönemdeki gelişmelerle sınırlı olmadığı görülüyor. Türkiye, Filistin'e yönelik gıda ve barınma gibi acil insani yardımların yanı sıra yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla Türkiye-Filistin Dostluk Hastanesi gibi sağlık hizmetleri de sunmuştur (Görsel 2.65). Ayrıca Türkiye'nin tarım, eğitim ve teknik destek alanlarında da Filistin'e önemli katkıları vardır…"

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 2.65

Kültür ve gönül bağı kurduğumuz coğrafyanın çok geniş olmasının nedenleri nelerdir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

UYGULAYALIM

ETKİNLİK

Adı : Ortak Kültürümüze Katkımız Olsun

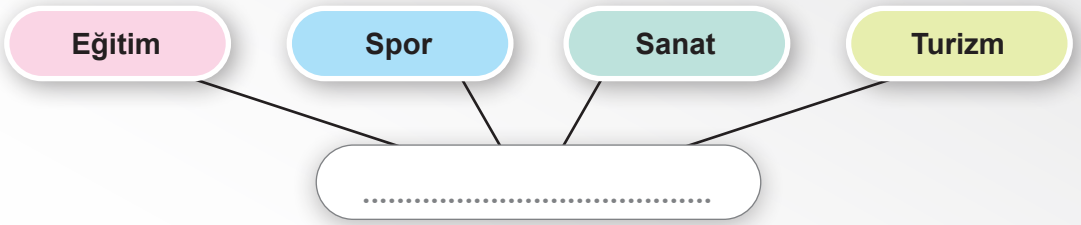
Amacı: Ülkemizin Türk dünyasıyla kültürel iş birliğini ifade edebilme

Beceri: Yorumlama

Süre : 2 ders saati

Yönerge:

- Eğitim, spor, sanat veya turizm alanlarından birini seçiniz.
- Seçmiş olduğunuz alan ile ilgili içerikte verilen kaynakları ve örnekleri inceleyiniz.
- İncelemeleriniz sonucunda seçtiğiniz alanda yapılan çalışmaların Türk dünyasının kültürel iş birliğine katkılarının neler olabileceğini kutuya yazınız.
- Yaptığınız çalışmayı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıda verilen çalışma yaprağındaki etkinlikleri yönergelere uygun olarak doldurunuz.

Kutulardaki bilgi doğru ise "✓" yanlış ise "X" ile işaretleyiniz.

Karadan komşumuz olan tek Türk devleti Azerbaycan'dır.	
Türk dünyasının kökenleri, Türkistan'daki Türk boylarına dayanır.	
Yunanistan kültürel iş birliği içinde olduğumuz Türk devletlerinden birisidir.	
2025 yılı Türk dünyası turizm başkenti olarak Aydın ilimiz seçilmiştir.	

Edindiğiniz bilgilerden hareketle aşağıdaki eşleştirmeleri numaralandırarak yapınız.

1	Kuzey Makedonya'da Ressamlar Sergisi Ankara'da açıldı.	Eğitim
2	YTB, Türkiye burslarından yararlanan öğrencilere İstanbul'da mezuniyet töreni düzenledi.	Spor
3	Türk Devletleri Teşkilatı Üye ve Gözlemci Devletleri arasında turist hareketliliğinin artırılmasının önemi belirtildi.	Sanat
4	Naim Süleymanoğlu, 1988 Seul Olimpiyatlarından itibaren ülkemiz için mücadele etmeye başladı.	Hukuk
		Turizm

Aşağıdaki metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

"Siyasal varlığımızın dışında başka ellerde, başka siyasal topluluklarla isteyerek veya istemeyerek yazgı birliği yapmış; bizimle dil, ırk, köken birliğine sahip ve hatta yakın uzak tarih ve ahlak yakınlığı görülen Türk toplulukları vardır. Tarihin bir hadisesinin sonucu olan bu hâl, Türk milleti için elim bir anıdır fakat Türk milletinin tarihsel ve bilimsel oluşumundaki köklülüğü, dayanışmayı asla bozamaz.

1930 (Afet İnan, Medeni Bilgiler ve M.K.Atatürk'ün El Yazıları,S. 23; s.375-376)

a) Mustafa Kemal Atatürk'ün sözünde bahsettiği Türk devletlerine ve topluluklarına örnekler yazınız.

.....

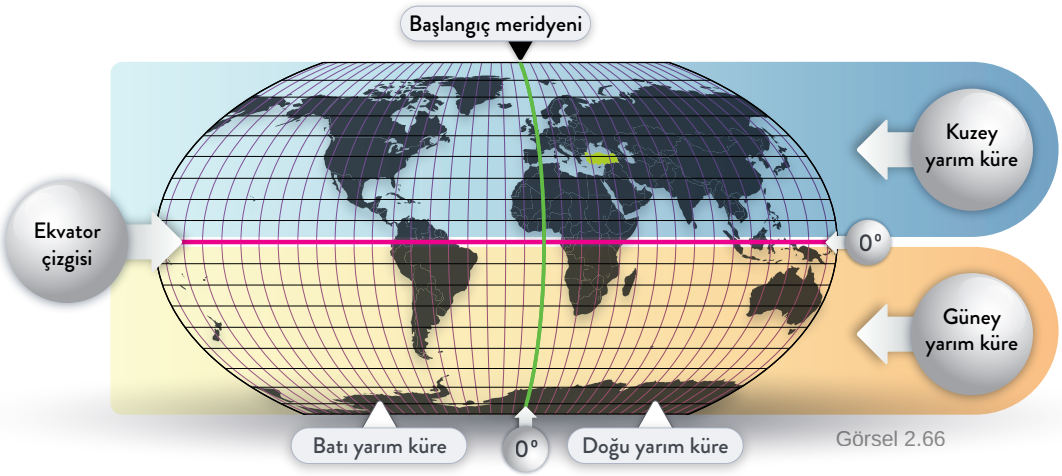
.....

b) Bu Türk devletleri ve topluluklarıyla ortak noktalarımız nelerdir? Yazınız.

.....

.....

1. Aşağıdaki bilgi görselinden hareketle Türkiye'nin mutlak konumunu tarif ediniz.

Görsel 2.66

.....

.....

2. Doğu Karadeniz'de dağlar kıyıya paralel uzanır ve Doğu Karadeniz'in arazi yapısı çok engebelidir. Bu durum, yerleşim alanlarını sınırlı hâle getirmiş ve nüfusun kıyı boyunca yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Bu bilgide aşağıdaki doğal çevre özelliklerinden hangisinin beşerî çevreye olan etkisine değinilmiştir?

A) Su kaynakları B) Bitki örtüsü C) Yer şekilleri D) İklim

3. Aşağıdaki devletlerden hangisi günümüzde varlığını devam ettiren bağımsız Türk devletlerinden biri değildir?

A) Azerbaycan
B) Moğolistan
C) Kazakistan
D) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

4. Ülkemiz Türk dünyasındaki öğrenciler için "Türkiye Bursları" adı altında geniş bir burs programı yürütmektedir. Türk dünyasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Türk okulları mevcuttur. Kazakistan'da Türk-Kazak Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te ise Türk-Kırgız Manas Üniversitesi bulunmaktadır.

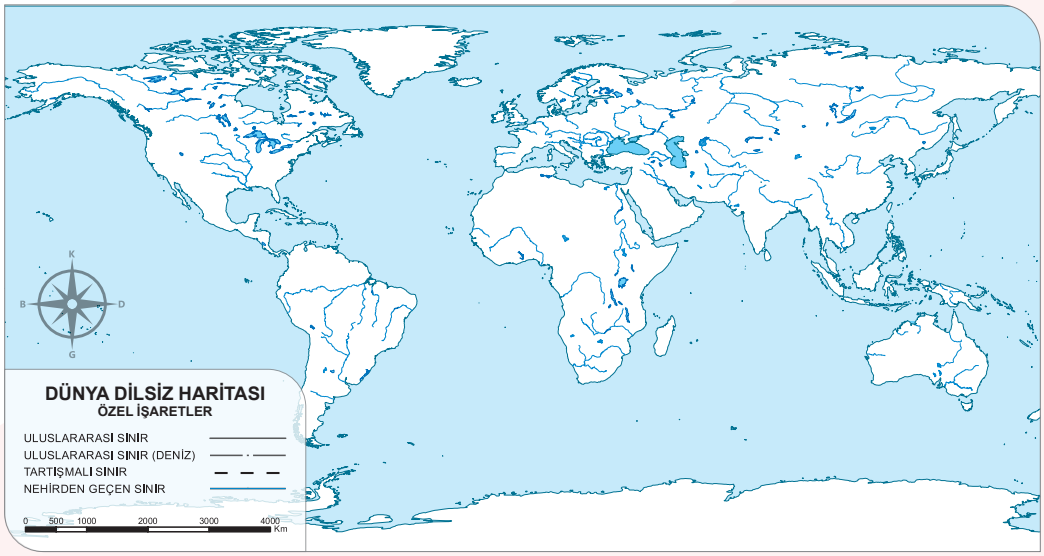
Verilen bilgilerden hareketle ülkemizin Türk dünyasıyla hangi alanda iş birliği yaptığını yazınız.

.....

Bu iş birliğinin sağlayacağı katkıların neler olabileceğini yazınız.

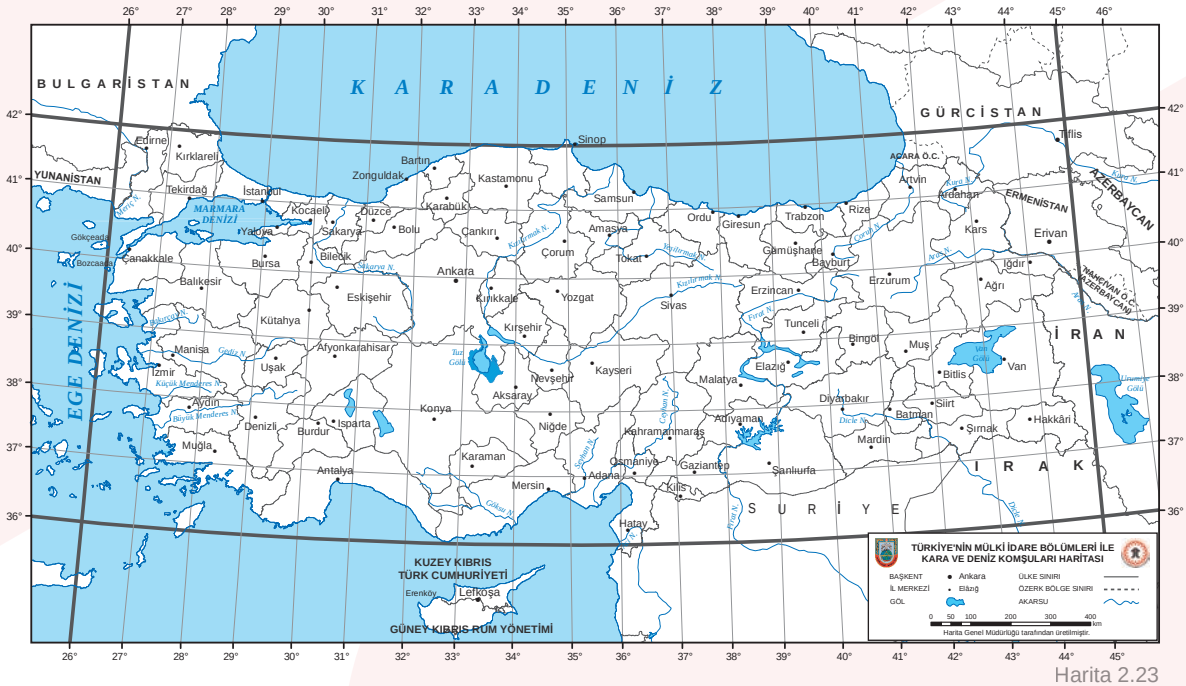
.....

5. Aşağıdaki Dünya dilsiz haritası üzerine kıta ve okyanusların isimlerini yazınız.

Harita 2.22

6. Aşağıda Türkiye'nin Dünya üzerindeki mutlak konumunu gösteren coğrafi koordinatlar verilmiştir.

Harita 2.23

Verilen harita incelendiğinde Türkiye ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisine ulaşılamaz?

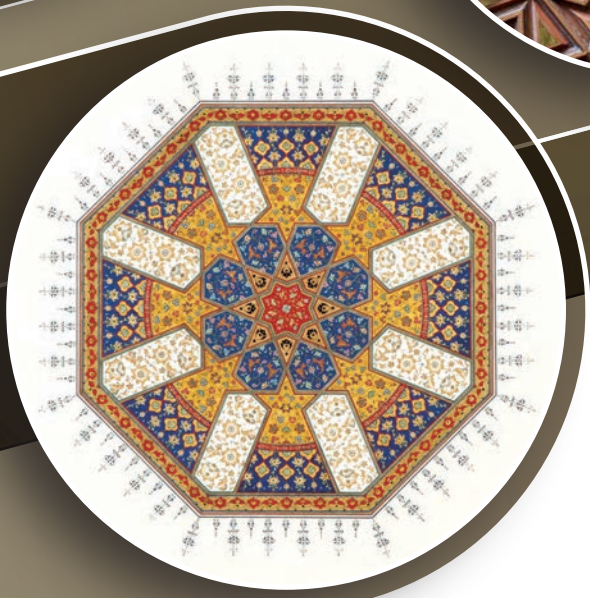
A) Ortalama yüksekliği
B) Hangi yarım kürede bulunduğu
C) Ekvator'a göre konumu
D) En doğusu ile en batısı arasındaki zaman farkı

Daha fazla örnek soru

Kavram oyunu

3. Öğrenme alanı

Öğrenme alanı özeti

3. ÖĞRENME ALANI

ORTAK MİRASIMIZ

ÖĞRENME ALANI

- TÜRKİSTAN'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİNİN MEDENİYETİMİZE KATKILARI
- VII-XIII. YÜZYILLAR ARASINDA İSLAM MEDENİYETİNİN İNSANLIĞIN ORTAK MİRASINA KATKILARI
- İSLAMİYET'İN KABULÜYLE TÜRKLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER
- XI- XIII. YÜZYILLAR ARASINDA MEYDANA GELEN ASKERÎ MÜCADELELERİN ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE İSLAMLAŞMASINA KATKILARI

BU ÖĞRENME ALANINDA

- Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin medeniyetimize katkılarını sorgulayabileceksiniz.
- VII-XIII. yüzyıllar arasında İslam medeniyetinin eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat ve mimari alanlarında insanlığın ortak mirasına katkılarına dair akıl yürütebileceksiniz.
- İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimi dönemin bakış açısıyla değerlendirebileceksiniz.
- XI-XIII. yüzyıllar arasında meydana gelen siyasi faaliyetler ve askerî mücadelelerin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına etkisini özetleyebileceksiniz.

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Balbal
- Dede Korkut
- Destan
- Gök Tengri
- Haçlı Seferleri
- Hicret
- İslamiyet
- Kâğıt
- Konargöçer
- Orhun Kitabeleri
- Töre
- Veda Hutbesi

DÜŞÜNELİM

TÜRKİSTAN'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİNİN MEDENİYETİMİZE KATKILARI

Göktuğ'un ailesi geçimini mera hayvancılığından sağlamaktadır. Ancak yaşadıkları yerde nüfus arttığı için meralar yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple aile, başka bir yere göç edecektir. Mera hayvancılığına devam etmek isteyen bu aile, aşağıdaki görsellerde verilen yerlerden hangisine göç etmelidir? Düşüncelerinizi nedenleriyle söyleyiniz.

Görsel 3.1

Görsel 3.2

Görsel 3.3

Görsel 3.4

Sizce insanlar göç edecekleri yerlerde hangi özelliklerin bulunmasını isterler? Düşüncelerinizi paylaşınız.

KEŞFEDELİM

Aşağıdaki genel ağ haberini okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

Görsel 3.5

Yörükler göç ettikleri yerlerde barınma, beslenme, temizlik, eğitim gibi ihtiyaçlarını nasıl karşılayabilirler? Bu ihtiyaçları karşılarken ne gibi sorunlar yaşayabilirler?

Eğer günlük hayatınızda düzenli aralıklarla yer değiştirmek zorunda kalsaydınız bu durum sosyal yaşamınızı nasıl etkilerdi?

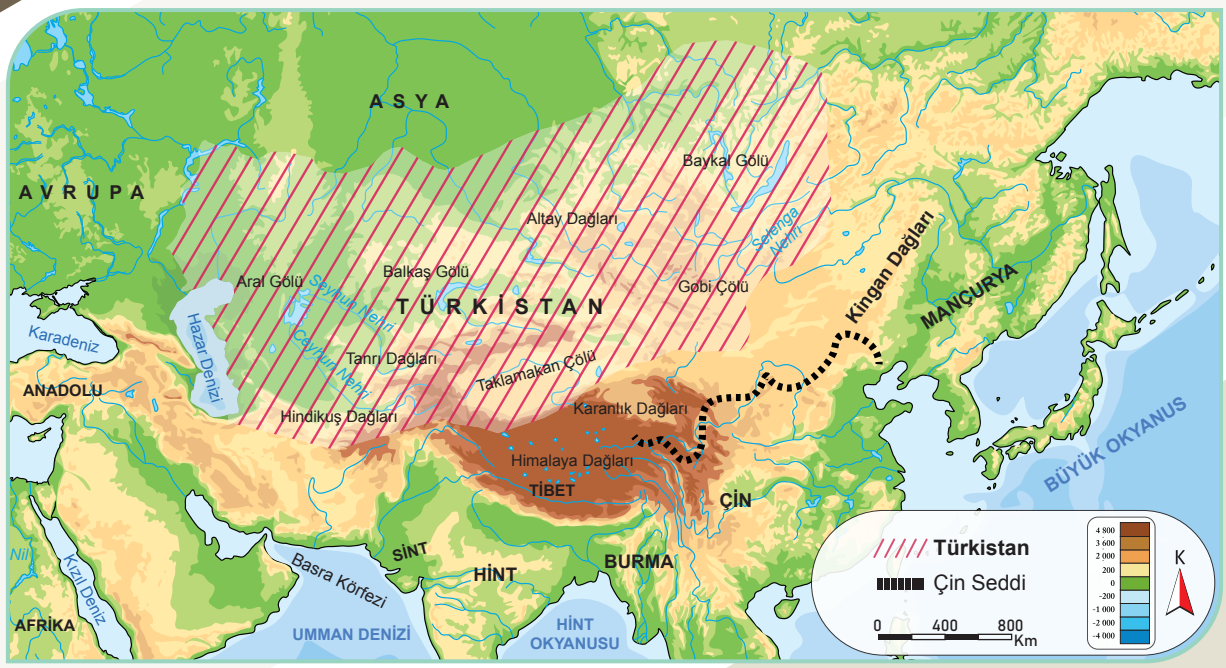
Böyle bir yaşam tarzınız olsaydı yerleşik hayata geçmek ister miydiniz?

Düşüncelerinizi söyleyiniz.

ÖĞRENELİM

Tarihte bilinen ilk Türk devletlerinin kurulduğu bölge "Türklerin yurdu" anlamına gelen "Türkistan" olarak adlandırılır. Türkistan'ın konumu aşağıdaki haritada gösterilmiştir.

Haritayı inceleyerek Türkistan'ın konum bilgilerini tamamlayınız. (Kitabınızın 187. sayfasında yer alan Türk dünyası haritasından da yararlanabilirsiniz.)

Harita 3.1

Doğusunda .....

Batısında .....

Kuzeyinde .....

Güneyinde .....

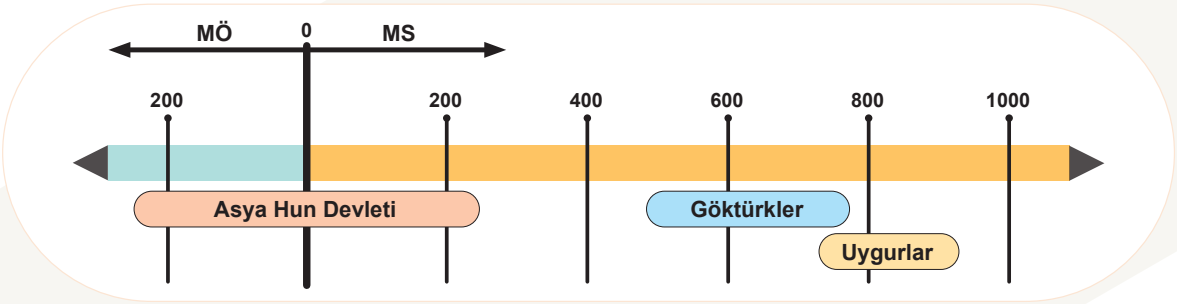
Yer şekilleri .....

Su kaynakları .....

Günümüzde Türkistan'da bulunan devletler .....

Türkistan'ın coğrafi şartları Türklerin kurduğu devletlerin siyasi ve askerî yapısını, sosyal hayatını, ekonomik faaliyetlerini etkilemiştir. Köklü töresi, güçlü aile yapısı ve askerî gücü ile konargöçer yaşam süren Türkler, Türkistan'da birçok devlet kurmuştur. Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurlar, Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerindendir.

İlk Türk Devletleri ile ilgili verilen yazılı, görsel ve dijital kaynakları inceleyiniz. Soruları cevaplayınız.

Harita 3.2

Asya Hun Devleti

Tarihte bilinen ilk Türk devleti, Asya Hun Devleti'dir (Harita 3.2). MÖ 220 yılında Teoman tarafından kurulmuştur. Devletin merkezi, Çin'in kuzeyinde yer alan Ötüken'dir. Teoman'dan sonra oğlu Mete Han tahta geçmiştir. Asya Hun Devleti, en parlak dönemini Mete Han Dönemi'nde yaşamıştır.

Kaynak 1

(…) Mete Han bütün Altay kavimlerini bir araya toplamış, Hazar Denizi ve Hindistan'a kadar bütün Asya'yı almış yalnızca tarihi rakibi Çin kalmıştı. (…) Devletin sınırları Kore'den Aral Gölü'ne, Baykal Gölü'nden Çin Seddi'ne kadar genişlemişti. Tamamını işgal edecek gücü olduğu halde Çin'i ele geçirmemiş ancak kendi ekonomisini güçlendirmek maksadıyla Çin'i vergiye bağlamıştır. (…)

Çift, & Taşağıl, 2022, s. 27-28.

Mete Han'ın ölümünden sonra başa geçen yeteneksiz yöneticiler ve Çin'in siyasi oyunları Asya Hun Devleti'ni zayıflatmış, devlet 216 yılında Çin hakimiyetine girerek yıkılmıştır.

Göktürk Devleti

Harita 3.3

I. Göktürk Devleti, Bumin Kağan tarafından 552'de Türklerin kutsal saydıkları Ötüken merkezli olarak kurulmuştur (Harita 3.3). Türk adını resmî devlet adı olarak kullanan ilk devlettir. Bumin Kağan'ın ölümünden sonra devletin başına Mukan Kağan geçmiştir.

Kaynak 2

(…) Yaklaşık yirmi yıl kağanlık yapan Mukan zamanında Gök Türk Devleti, her yönüyle çok parlak bir dönem yaşadı. (…) Gök Türk Devleti kısa zamanda dünyanın en kuvvetli devleti oldu. 557 yılında Ak Hun (Eftalit) Devleti'ni yıkarak Batı Türkistan'ı tamamen ele geçirdiler ve tarihi İpek Yolu'na hâkim oldular. (…)

Çift, & Taşağıl, 2022, s. 39.

Mukan Kağan'ın ölümünden sonra devlet, çeşitli sebeplerle zayıflamıştır. Doğu ve batı olmak üzere ikiye bölünen devlet 630'da Çin egemenliğine girmiştir.

Elli yıllık Çin esaretinden sonra Göktürkler, Kutluk Kağan önderliğinde bağımsızlık mücadelesine girişti. Kutluk Kağan, Çin egemenliği altındaki dağınık Türk boylarını bir araya getirdi. Bu başarısından dolayı, "devleti derleyip toplayan" anlamına gelen "İlteriş" unvanı ile anıldı. Kutluk Kağan, 682 yılında II. Göktürk (Kutluk) Devleti'ni kurarak Türk boylarını hâkimiyeti altına aldı ve Türkistan'a egemen oldu.

Kutluk Kağan'ın ölümünün ardından devlet bir süre güç kaybı yaşadı. Ancak oğlu Bilge Kağan, kardeşi Kültigin ve veziri Tonyukuk ile birlikte devletin birliğini yeniden sağladı. Bilge Kağan'dan sonra tahta çıkan kağanların yöneticilikte yetersiz olmaları, zamanla devleti zayıflattı. Bu zayıflama süreci, 745 yılında Uygurların II. Göktürk Devleti'ni yıkmasıyla son buldu.

Bilgi Kutusu

Uygurlara kadar Türk devletlerinde tek tanrı anlayışına dayalı olan Gök Tengri (Gök Tanrı) inancı hâkim olmuştur. Uygurlar ise Manihaizm, Budizm gibi dinlere inanmışlardır.

Harita 3.4

Uygur Devleti

744 yılında Kutluk Bilge Kül Kağan tarafından kurulan Uygur Devleti (Harita 3.4), Karabalgasun (Ordubalık) merkezli olarak kurulmuştur. Bögü Kağan hükümdarlığında en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Göktürklerin hâkim olduğu sınırlara ulaşılmıştır. Bu dönemin önemli özelliklerinden biri de Uygurların Manihaizm dinini benimseyip yerleşik hayata geçmeleridir. Bu durum kaynaklarda şu şekilde anlatılmaktadır.

Kaynak 3

(…) Bögü Kağan, hayvansal gıdalar yemeyi yasaklayan, savaşçılık duygusunu zayıflatan bu dini resmen kabul etti. Kağanın hedefi Uygurların bozkır hayatını bırakıp şehirli olmalarını sağlamak, dolayısıyla ülkesini daha mamur ve refah içinde yaşanan bir yer hâline getirmekti. (…)

Taşağıl, 2021, s. 92.

Bilgi Kutusu

Çeşitli sebeplerle zayıflayan Uygur Devleti'ne 840'ta Kırgızlar son vermiştir. Uygurların çoğu günümüzde Çin'e bağlı Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşamaktadır.

Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurlar; Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu devletlerin özellik ve geleneklerine bugün ülkemizde ve diğer Türk devletlerinde hâlâ rastlanmaktadır. Atatürk "Türk çocuğu, atalarını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." sözüyle geçmişimizi öğrenmenin önemini vurgulamıştır. Türk tarihini araştırmak ve öğrenmek, millî kimliğimizi tanımamıza ve geleceğimizi en iyi şekilde inşa etmemize yardımcı olur.

? Türkistanda kurulan ilk Türk devletlerinin tarihini öğrenmek neden önemlidir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

.....

Tarihçiler, Türkistan'da kurulan ilk Türk devletleri hakkındaki bilgileri öncelikle Çin ve diğer komşu devletlerin kaynaklarından elde etmişlerdir. Bunun temel nedeni, Türklerin konargöçer bir yaşam sürmeleri ve II. Göktürk Devleti'ne kadar yazılı eser bırakmamış olmalarıdır. Türk tarihinin ve Türk edebiyatının ilk yazılı belgesi olan Orhun Kitabeleri, II. Göktürk Devleti döneminde yazılmıştır ve o dönemde yaşayan Türkler hakkında bize önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, o dönemdeki Türkler hakkında bilgi edindiğimiz bir diğer kaynak da destanlardır. Destanlar sözlü kültürümüze ait edebî eserler arasında yer almaktadır. Bilinen destanlar arasında Oğuz Kağan, Bozkurt, Ergenekon, Göç ve Türeyiş destanları bulunmaktadır.

Görsel 3.6 Orhun Kitabeleri'nden bir kesit

Orhun Kitabeleri

Aşağıda Orhun Kitabeleri'nden bir bölüme yer verilmiştir. Metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

Türk halkının yurt edineceği yer, Ötüken imiş. Türklerin hakanı, Ötüken'de oturur ve oraya hükmeder ise orada hiçbir sıkıntı olmaz imiş.

Çinliler, tatlı sözlerle ve yumuşak ipekli kumaşlarla halkı kandırıp kendilerine yaklaştırıp yerleştirdikten sonra fesatlıklarını gösterip iyi, akıllı ve cesur kimseleri yaşatmazlar imiş.

Türk halkı, yok olmak üzere imiş. Türk tanrısı, Türk halkı yok olmasın diye babam İlteriş Kağan'ı ve annem İlbilge Hatun'u göğün tepesinden tutup daha yükseğe kaldırmış. Babam, Türk töresini terk eden devletsiz halkı, atalarının töresine göre yeniden eğitmiş.

Ey Oğuz Beyleri, halkı işitin: Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe senin devletini ve töreni kim yıkıp bozabilir?

Türk tarihini araştıran bir tarihçi olduğunuzu düşünün. Orhun Kitabeleri'nden II. Göktürk Devleti hakkında hangi bilgilere ulaşabilirsiniz? Tartışınız.

Destanlar ve yazıtlar; Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurların medeniyetimize katkıları arasında yer almaktadır. Bu devletlerin medeniyetimize başka hangi katkıları olabilir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Bu devletlerin medeniyetimize katkıları hakkında merak ettiğiniz konular nelerdir? Belirlediğiniz konuları aşağıdaki kutulara yazınız.

Asya Hun Devleti	Göktürkler	Uygurlar
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Aşağıda 5N 1K tekniğine göre hazırlanmış soru kartları ve örnek sorular bulunmaktadır. Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurların medeniyetimize katkıları hakkında merak ettiğiniz konularla ilgili soruları bu kartlara yazınız.

Ne?

İlk Türk devletlerinin yönetim alanında medeniyetimize ne gibi katkıları olmuştur?

Nerede?

Türk tarihine ait bilinen ilk yazılı belgeler nerede bulunmaktadır?

Ne zaman?

Türkler yerleşik hayata geçmeye ilk olarak ne zaman başlamıştır?

Nasıl?

İlk Türk devletlerine ait bilgiler günümüze kadar nasıl ulaşmıştır?

Niçin?

Türkler Türkistan'da konargöçer yaşamı niçin tercih etmiştir?

Kim?

Türk ordu sisteminin temellerini atmış olan, Asya Hun Devleti zamanında yaşamış hükümdar kimdir?

Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurların medeniyetimize katkıları hakkında verilen kaynakları inceleyiniz ve topladığınız bilgilere göre soruları cevaplayınız.

YÖNETİM YAPISI

Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinde yönetimde tek kişi söz sahibiydi. Hükümdarlar; han, hakan ve kağan gibi çeşitli ünvanlar kullanırlardı. Hükümdarlık genellikle babadan oğula geçerdi ancak hanedanın diğer erkek üyelerinin de hükümdar olma hakkı vardı.

Eski kaynaklarda Türk hükümdarlarına devleti yönetme yetkisi ve gücünün Gök Tanrı tarafından verildiği sıkça geçmektedir. Buna "**kut**" denmektedir. Kut anlayışına göre hükümdarın görevlerinden bazıları şunlardır:

- Dağınık boyları toplayıp nüfusu çoğaltmak
- Halkı doyurmak ve giydirmek
- Sofrasını halka açık tutmak

Halk; hükümdarından ekonominin gelişmesini, adaleti ve güvenliği istemektedir. Ayrıca Türk hükümdarları hem kanun yapan hem de kanuna bağlı kalan kişilerdir. Buna göre Türk hükümdarlarının yetkileri sınırsız değildir, töre ile sınırlandırılmıştır.

Görsel 3.7 Kurultay (Temsili)

Kaynak 4

(…) Diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Göktürklerde de kağanın eşi törenle "**hatun**" ünvanını alır ve kağan ile birlikte hüküm sürerdi. Devlet yönetiminde söz sahibi olan hatunlar, devlet meclisine katılır ve oy hakkına sahip bulunurlardı. Ayrıca elçileri de kabul edebilirlerdi. Türklerde siyasî, askerî, iktisadî (ekonomik) ve kültürel bütün meselelerin görüşülüp, karara bağlandığı bir devlet meclisi bulunmakta ve bu meclis "**toy**" (kurultay) olarak adlandırılmaktaydı. (…)

(Ed) Ahmetbeyoğlu, 2018, s. 20.

Bilgi Kutusu

"**Kağan**", kurultayın başkanıydı. Kurultaya Kağan'ın eşi, boy beyleri ve devletin ileri gelenleri de katılırdı. Burada alınan kararlar, kağana tavsiye niteliğindeydi. Son söz kağana aitti. Kurultay, İslamiyet öncesi Türk devletlerinde devletin tüm önemli işlerinin görüşüldüğü bir danışma meclisiydi. Bu mecliste askeri, siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal meseleler konuşularak çözüm bulunmaktaydı.

? Aşağıda, sayfa 116'da tırnak işareti (") içinde verilen kavramlar yer almaktadır. Günümüzde bu kavramlardan hangileri kullanılmaktadır? İşaretleyiniz ve işaretlediğiniz kavramların günümüzdeki anlamlarını yazınız.

Kut .....

Kağan .....

Toy/kurultay .....

Hatun .....

? Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin yönetim anlayışı ile ülkemizdeki yönetim anlayışı arasında ne gibi benzerlikler ve farklılıklar vardır? Tabloya yazınız.

Benzerlikler	Farklılıklar
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

ASKERÎ YAPI

Türkistan'ın geniş düzlükleri doğal korunaklı bir alan özelliğine sahip değildi. Ayrıca su, tarım alanı, mera gibi kaynakların azlığı boylar ve devletler arasında rekabeti artırmıştı. Bu nedenlerle Türkler savunmaya önem vermiş ve savaşçı özellikleriyle ön plana çıkmışlardır.

Görsel 3.8

Bilgi Kutusu

Türk ordusu ile diğer devletlerin orduları arasında üç büyük fark bulunur. Bunlar:

1. Türk ordusu paralı askerlerden oluşmazdı. O dönemdeki birçok devlette askerî kuvvet para ile tutulan kimselerden oluşurdu. Türklerde ise ordu, devletin savunma gücü sayılırdı ve orduya katılmak, halk için vatani bir görev kabul edilirdi.
2. Türklerin daimî orduları vardı. Kadın-erkek, yaşlı-genç herkes her an savaşabilecek durumda olurdu. Türklerin sporları, eğlenceleri ve avlanmaları bile askerî egzersizler niteliğindeydi.
3. Türk orduları temelde süvarilerden (atlı asker) kuruluydu (Görsel 3.8). Bu durum Türk ordusuna savaşta hızlı hareket etme ve yaya ordulara karşı üstünlük kurma imkânı sağlardı.

Görsel 3.9

Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinde ordu çeşitli birliklerden meydana geliyordu. En büyük birlik 10 bin kişilikti. Bu birliğe **tümen** adı veriliyordu. Tümenler de 1.000'li, 100'lü ve 10'lu olmak üzere kademeli olarak küçülen birliklere ayrılmaktaydı. Bu birliklerin başlarında da derecelerine göre tümenbaşı, binbaşı, yüzbaşı, onbaşı gibi ünvanlar taşıyan birer komutan bulunmaktaydı. İlk defa Hun hükümdarı Mete Han'ın uygulamış olduğu bu onluk sistem, Türkiye de dâhil olmak üzere bütün Türk devletlerinde varlığını korumuştur (Görsel 3.9).

Görsel 3.10

Bilgi Kutusu

Kara Kuvvetleri Birlik Sembolünde (Bröve) yer alan 16 adet küçük yıldız, tarihte kurulmuş 16 Türk devletini temsil eder (Görsel 3.10). MÖ 209 Kara Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilir. Büyük Hun Hükümdarı Mete Han'ın tahta çıkış tarihidir.

Kaynak 5

(…) Savaş araç ve gereçlerinin başında at ve silah yer alıyordu (Görsel 3.11). Türklerin savaşlardaki başarılarında bu araç ve gereçleri çok iyi kullanmaları da etkiliydi. (…) Bu silahlar ok, yay, kılıç, kalkan gibi unsurlardan meydana gelmekteydi. (…)

aksaray.edu.tr

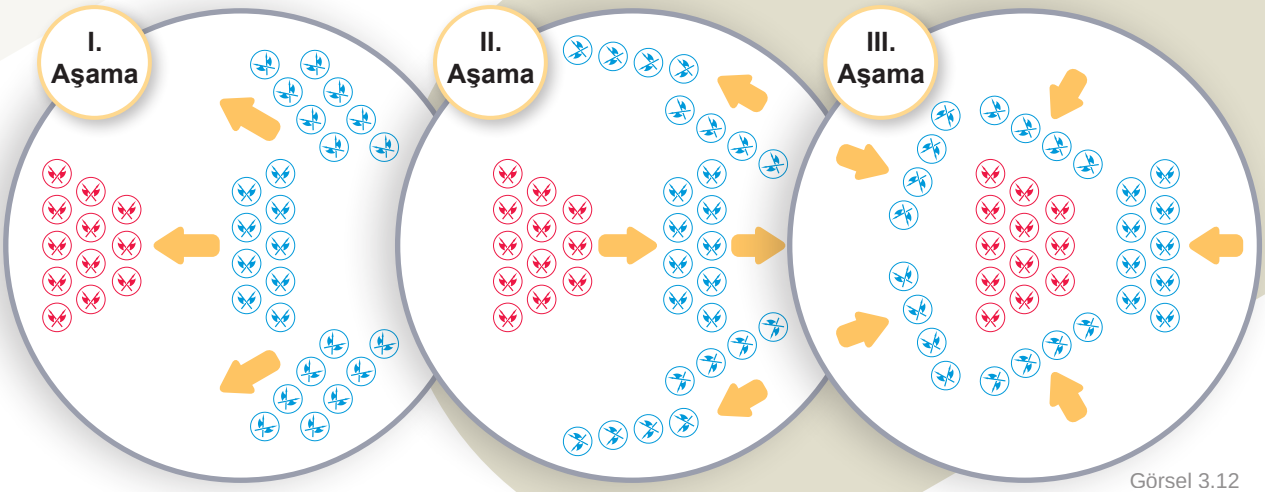

Görsel 3.11

Verilen bilgilere göre ilk Türk devletlerindeki askerî yapı ile ülkemizin askerî yapısı arasında ne gibi benzerlikler bulunmaktadır? Tartışınız.

İlk Türk devletlerinde savaş taktiği üç aşamadan meydana gelmekteydi. Türk birlikleri savaşta düşmanla karşılaşıp belli bir süre yüz yüze mücadele ettikten sonra süratle geri çekiliyorlardı. Karşı taraf bunu gerçek bir kaçış olarak değerlendiriyor ve hemen takibe başlıyordu. Bu da düşman saflarının bozulmasına ve emir komutanın yitirilmesine sebep oluyordu. Bu durum, pusunun kurulduğu yere kadar devam ediyordu. Pusu ise savaş sisteminin son safhası idi. Pusu kurulacak yer önceden belirlenmekteydi. Pusu yeri için genellikle iki tarafı dağlık derin vadiler ile orman, bataklık, çöl ve uçurum kenarları gibi belirli özellikleri olan arazi parçaları seçilmekteydi. Sahte geri çekilme ile bu alana çekilen düşman, burada pusuda bekleyen askerler tarafından tamamen imha ediliyordu. Bu pusu taktiğine **kurt oyunu**, **hilal** veya **turan taktiği** adı verilmiştir (Görsel 3.12).

Aşağıdaki bilgi görselinde turan taktiğinin aşamaları gösterilmiştir. (Kırmızı renkli semboller düşman askerlerini, mavi renkli semboller ise Türk askerlerini temsil etmektedir.)

Görsel 3.12

Turan taktiği

Görsel 3.13

SOSYAL HAYAT VE HUKUK

Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinde sosyal hayatı belirleyen iki ana unsur vardır: coğrafi yapı ve töre. Yüksek dağların arasında geniş ve kurak düzlüklere sahip olan Türkistan'da temel geçim kaynağı hayvancılıktır. İnsanlar hayvanları için otlak bulabilmek amacıyla yazın yaylalara, kışın ovalara göç ederek konargöçer bir yaşam sürmüşlerdir. Bu konargöçer yaşam tarzı nedeniyle Türkler, çadırlarda yaşamışlardır. (Görsel 3.13).

Türk devletlerinde aile, bütün sosyal yapının temelidir ve kan bağı esasına dayanmaktadır. Türkler, ailenin bölünmezliğine inanmış ve bu geleneklerini tarihleri boyunca sürdürmüşlerdir. Türklerin dünyanın dört bucağına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumalarının temel nedeni aileye önem vermeleridir.

Dilimizdeki akraba isimlerini yazınız.

Türkçedeki akraba isimleri

.....

.....

.....

? Akrabalıkla ilgili kavramların dilimizde bu kadar çok olmasının nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında aile, hem toplumsal düzenin temeli hem de kültürel değerlerin aktarıldığı en önemli kurumdu. Aile bireyleri arasında saygı, dayanışma ve görev paylaşımı esastı. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren hem günlük işlere katılır hem de savaşçı bir toplumun bireyi olarak yetiştirilirdi. Aile sadece kan bağı ile değil, töre adı verilen gelenek ve kurallarla da şekillenirdi. Bu yapı, toplumda düzenin korunmasını ve nesiller arasında kültürel devamlılığı sağlardı.

Görsel 3.14

Kaynak 6

(…) Aile (oguş) sosyal hayatın en küçük birimini oluşturuyordu. Ailelerin birleşmesiyle Urug (sülale), Urugların birleşmesiyle de Boylar meydana geliyordu. Boyların başında boy beyleri bulunuyordu. Boylar bir araya gelerek Budun'u (millet) oluşturuyordu. Budun bağımsız veya bir "il"e bağlı olabilirdi. (…) Devlet "il" olarak adlandırılıyordu (Görsel 3.14) . (…)

(Ed) Ahmetbeyoğlu, (2018), s. 21.

Görsel 3.15

Bilgi Kutusu

Her bir boyun kendine ait adı ve damgası (boy simgesi) bulunmaktaydı. Türkistan'daki boylardan bazılarının isimlerine günümüzdeki bazı yerleşim yerlerinde rastlanmaktadır: Bayat (Afyonkarahisar, Çorum), Çiğil (Konya), Kınık (İzmir) bu isimlere örnektir (Görsel 3.15).

Kaynak 7

(…) Anayasa karşılığı olarak töre vardı. (…) Töre hükümleri değişik şartlar altında etkinliğini sürdürebilmek için değişebilirdi. Ancak törenin bazı hükümleri kesinlikle değişmezdi. Bunlar könilik (adalet), uzluk (iyilik, faydalılık), tüzlük (eşitlik), kişilik (insanlık) idi. (…) Gök Türk Devleti'nde yüksek devlet mahkemesine "yargu"denirdi. Yine kaynaklar araştırıldığında, Gök Türk Devleti'nde bir adliye (könilik) müessesesi olduğunu anlıyoruz. (…)

Çift, & Taşağıl, 2022, s. 72-152-219.

? İlk Türk devletlerinde sosyal hayatı düzenleyen ve yazılı olmayan hukuk kuralların (töre) dayandığı değerler hangileridir? Aşağıdaki alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

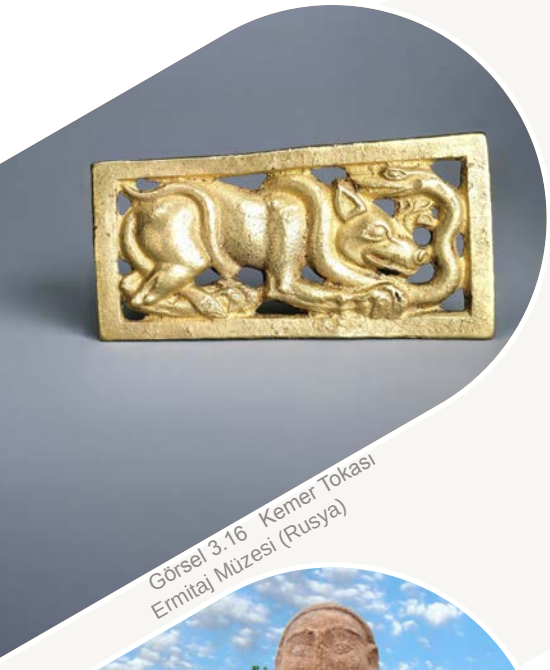
.....

.....

.....

SANAT

Türkistan'ın coğrafi koşulları ve konargöçer yaşam tarzı, Türklerin sanat anlayışına yansımıştır. Bu dönemin sanat anlayışını taşınabilir eşyaların süslemelerinde de görmekteyiz.

Görsel 3.16 Kemer Tokası
Ermitaj Müzesi (Rusya)

İlk Türk devletlerinde tahta oymacılığı ve maden işlemeciliği oldukça gelişmişti. Kemer tokaları (Görsel 3.16), kılıç, hançer kabzası, at koşum takımı gibi taşınabilir malzeme üzerine işlenmiş hayvan figürleri bulunmaktaydı. Bu eşyalarda pars, kaplan, kurt, yırtıcı kuş, geyik, at, koyun, keçi vb. hayvan motifleri yer almaktaydı.

Türklerde gelişen sanat alanlarından biri de heykelciliktir. Balballar, heykel sanatının örneklerindendir (Görsel 3.17).

Görsel 3.17 Balbal örneği (Kırgızistan)

Kaynak 8

(…) Önemli devlet adamlarının ölümlerinden sonra adlarına yapılan anıt alanlarda balballar dikilir. Bunlardan en çok Moğolistan, Güney Sibirya (Dağlık Altay, Tuva, Hakasya), Kırgızistan ve Kazakistan'da bulunur. Balbalların niye dikildiğini en iyi açıklayan Çince tarihi kaynaklardır. Ölen kişinin sağlığında öldürdüğü düşman sayısı kadar balbal dikilir diye ifade vardır. En çok balbal gördüğüm kadarıyla Bilge Kağan, Kül Tegin ve Tonyukuk anıt alanlarında dikilmiştir. (…)

Çift, & Taşağıl, 2022, s. 113.

Uygurların yerleşik hayata geçmesi sanat anlayışını da etkilemiştir. Mimari eserler özellikle tapınaklar bu dönemde görülmektedir. Ayrıca Uygurlarda Türk minyatür sanatı örneklerine rastlanmaktadır (Görsel 3.18). Uygurların mimari tarzını ve minyatür sanatına benzer örnekleri Selçuklularda ve Osmanlı Devleti'nde de görmekteyiz.

Görsel 3.18 Bezeklik Mağarası'ndan bir minyatür (Çin)

Günümüzdeki sanat eserlerimiz ile ilk Türk devletlerindeki sanat eserleri arasında ne gibi benzerlilikler ve farklar bulunmaktadır? Yazınız.

.....

.....

.....

EKONOMİ

Toplumların ekonomik faaliyetlerinin oluşması ve gelişmesinde, yaşadıkları doğal çevrenin ve iklimin etkisi vardır. Geniş bozkırları ve karasal iklimiyle Türkistan'da yaşayan konargöçer Türklerde hayvancılık gelişmiştir. Hayvancılığın yanı sıra Türklerde tarım, ticaret ve madencilik faaliyetlerine de rastlanmıştır.

Görsel 3.19

Kaynak 9

(…) Eski Türk ekonomisi, hayvancılığa yani besiciliğe dayanıyordu. At ve koyun, bu ekonominin iki temel unsuruydu (Görsel 3.19). Her iki hayvan da sürüler halinde beslenmekteydi. Besicilik, hayvanların etinden çok, sütünden faydalanmak için yapılmaktaydı. Ayrıca, at sürüsü, sahibine itibar, koyun sürüsü de maddi güç sağlamaktaydı. Daha doğrusu, eski Türklerde zenginliğin ve maddi gücün ölçüsü, at ve koyun sürüsü idi. (…) Türkler, atı hem ekonomik varlık olarak hem de binit (binek) ve savaş aracı olarak değerlendiriyorlardı. Eski Türk hayatında atın önemi, ekonomik değerinden çok onun bir savaş aracı olarak kullanılmasından ileri geliyordu. Süvari tekniğini bulan yani ata binen ilk kavim Türklerdir. Başta Çinliler olmak üzere bütün Avrupalı kavimler, ata binmeyi Türklerden öğrenmişlerdir. (…)

Koca, 2002, s. 18.

Görsel 3.20 (Temsili)

Kaynak 10

(…) Eski Türk topluluklarında ve devletlerinde ticaret, büyük ölçüde "değiştokuş" esasına dayanıyordu. Başka bir ifade ile söylemek gerekirse, alınan mal karşılığında başka bir mal verilmekteydi. (…) Türklerin ihraç ettikleri mallar arasında canlı hayvan ve hayvan ürünleri baş sırayı alıyordu. Mesela, Hun Türkleri, M.S. 52 yılında Çin'e çok miktarda sığır sevk etmişler ve bu malları Çin pazarlarında satmışlardır. Yine aynı Hun Türkleri, aynı tarihte, Çin sarayına haraç adı altında "at ve kürk" sunmuş; karşılığında da "ipek" almışlardır (Görsel 3.20). (…)

Koca, 2002, s. 28.

Görsel 3.21

Başlıca meslekleri demircilik (Görsel 3.21) ve madencilik olan Türklerde kılıç, kalkan, mızrak, temren (ok ucu) imal edilirdi. Türk kılıçlarının hayvan figürlü kabzaları altın levhalarla kaplanır ve kıymetli taşlarla süslenirdi.

Görsel 3.22

Bilgi Kutusu

Türkistan'ın doğal çevre şartları hayvancılığa elverişli olduğu kadar tarıma elverişli değildi. Tarım daha çok su kaynaklarına yakın yerlerde yapılabilmekteydi. Buna rağmen tarım, hayvancılık yapan Türkler için en az sürü beslemek kadar önemli bir faaliyetti. Zira Türkçenin en eski kelimelerinden biri "tarla" diğeri "ekin" dir. Türklerin ekip yetiştirdikleri en eski tarım ürünlerinin başında buğday, çavdar, darı (Görsel 3.22) ve arpa gelmektedir.

Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinin sanat ve ekonomi alanında medeniyetimize katkıları hakkında aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- **Türklerde sanat eserlerinin genellikle taşınabilir özellikte olmasının nedenleri nelerdir?**

.....

- **Türklerde demircilik ve at yetiştiriciliğinin gelişmesi, Türklere hangi alanlarda avantaj sağlamıştır?**

.....

- **Türkistan'da mimari eserlere en çok Uygurlarda rastlanmasının temel nedeni nedir?**

.....

- **Türkler, geçimlerini sağlamak için neden hayvancılığı temel kaynak olarak tercih etmişlerdir?**

.....

Görsel 3.23

Bilgi Kutusu

Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyetin ilk yıllarında millî kimliğin oluşmasına büyük önem vermiştir. Türk tarihinin araştırılmasının bu konuda etkili olacağını düşünen Atatürk, Türk Tarih Kurumunun kurulmasına öncülük etmiştir (Görsel 3.23). Bu kurum, Türkistan'da da araştırmalar yaparak Türklerin tarih boyunca medeniyete katkılarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır.

Türkistan'da kurulan ilk Türk devletleri

İncelediğiniz kaynaklarla karekod ile verilen dijital kaynaktaki bilgileri karşılaştırınız. Aşağıda verilen soruları cevaplayınız.

Dijital kaynaktan elde ettiğiniz bilgiler doğru ve güvenilir midir? Kaynağın dijital kimliğini ve uzantısını dikkate alarak cevaplayınız.

.....

.....

.....

Dijital kaynaktan hakkında bilgi topladığınız diğer devletler hangileridir?

.....

.....

.....

Kitabınızdaki kaynak ile dijital kaynakta yer alan benzer ve farklı bilgiler nelerdir? Aşağıdaki tabloya yazınız.

Benzer Bilgiler	Farklı Bilgiler
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Gelecek Derse Hazırlık

Bir adet renkli fon kâğıdı ve keçe uçlu kalem getiriniz.

UYGULAYALIM

ETKİNLİK

Adı : İlk Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet

Amacı: Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurların medeniyetimize katkıları hakkında sınıf tartışması yoluyla çıkarımlar yapma

Beceri: Sorgulama

Süre : 2 ders saati

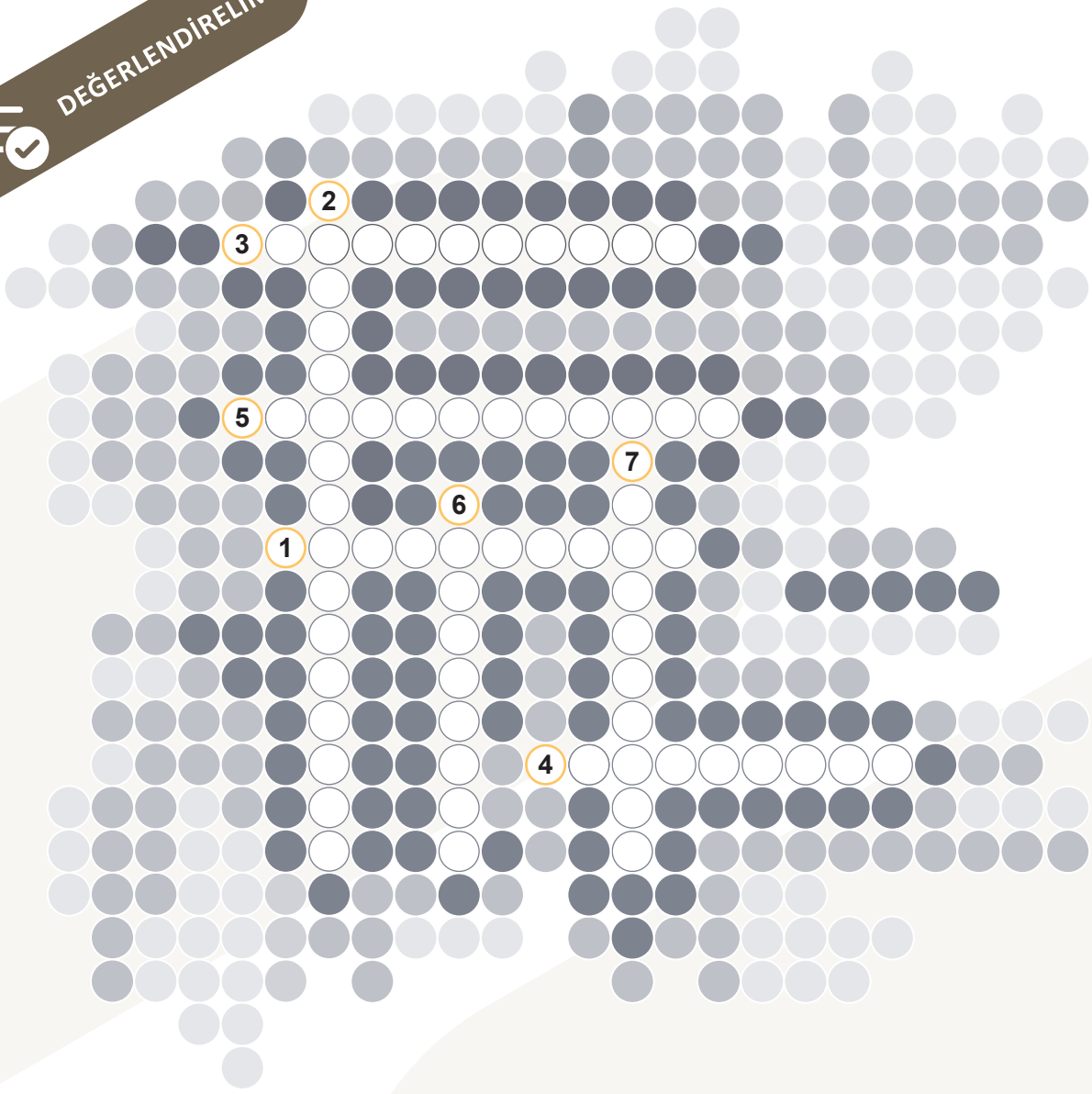
Yönerge:

- Öğretmeninizin rehberliğinde sınıfta bir tartışma ortamı oluşturunuz.
- Sınıfınızdaki herkesin tartışmaya katılmasını ve fikirlerini özgürce ifade etmelerini sağlayınız.
- Fikirlerinizi ifade ederken, kaynaklardan edindiğiniz bilgileri göz önünde bulundurunuz.
- İfadelerinizde Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen gösteriniz.
- Asya Hun Devleti, Göktürkler ve Uygurların yönetim, hukuk, askerî, sosyal hayat, sanat ve ekonomi alanlarında medeniyetimize katkıları hakkında çıkarımlarda bulununuz.
- Sözlü olarak ifade ettiğiniz çıkarımlarınız kontrol listesi ile değerlendirilecektir.
- Çıkarımlarınızı aşağıdaki tabloya yazınız.
- Renkli fon kağıtlarını kullanarak çıkarımlarınızla ilgili afişler tasarlayınız. Afişlerinizi sınıfta sergileyiniz.

Alanlar	Çıkarımlar
Yönetim	.....
Hukuk	.....
Askerî	.....
Sanat	.....
Ekonomi	.....
Sosyal hayat	.....

Kontrol listesi

DEĞERLENDİRELİM

Yukarıdaki bulmacayı çözünüz.

1. Tarihte bilinen ilk Türk devletlerinin kurulduğu coğrafyadır.
2. II. Göktürk Devleti Dönemi'nden kalan, Türklere ait ilk yazılı kaynaklardan biridir.
3. İlk Türk devletlerinde halkın coğrafyaya uyum sağlayabilmek ve hayvancılık yapabilmek için tercih ettiği yaşam biçimidir.
4. Uygurlarda rastlanan resim sanatlarındandır.
5. Mete Han tarafından bulunan askerî sistemdir.
6. İlk Türk devletlerinde önemli meselelerin görüşülüp karara bağlandığı devlet meclisidir.
7. Uygurların diğer Türk devletlerinden farklı olarak tercih ettiği inanıştır.

Bulmacanın cevap anahtarı

DÜŞÜNELİM

VII-XIII. YÜZYILLAR ARASINDA İSLAM MEDENİYETİNİN İNSANLIĞIN ORTAK MİRASINA KATKILARI

VII-XIII. yüzyıllar arasında Avrupa, bilimsel gelişmelerin yavaşladığı karanlık bir dönem yaşarken İslam medeniyeti bilimsel açıdan altın çağını yaşamıştır. Görseldeki merkezler (Görsel 3.24) başta olmak üzere İslam coğrafyasında insanlığın ortak mirasına katkıda bulunan önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde bilim insanları yetişmiş ve önemli eserler yazmıştır.

İslam'ın eğitime verdiği önemi anlatan aşağıdaki sözlerde boş bırakılan yerleri öğretmeninizin rehberliğinde tamamlayınız.

- İlim talep etmek …… farzdır.
- Hiç bilenlerle bilmeyenler ……?
- İlim …… onu nerede bulursa alır.
- Bana bir harf öğretenin …… olurum.

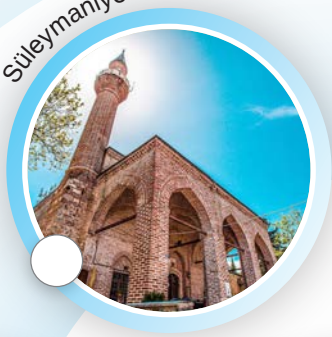
Sizin de bu konuda bildiğiniz söz ve olaylar varsa arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 3.24

KEŞFEDELİM

Antalya'da yaşayan Rüzgâr, hafta sonu ailesiyle birlikte bir geziye çıkmış ve görsellerde verilen yerlerin fotoğraflarını çekmiştir. Rüzgâr'ın çektiği fotoğraflardaki yerlerden hangileri İslam medeniyetine ait unsurlar arasındadır? İlgili yerleri işaretleyiniz.

Süleymaniye Cami

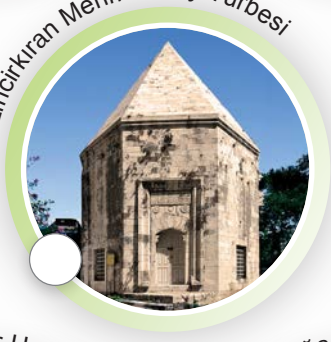
Aspendos Tiyatrosu

Side Antik Kenti

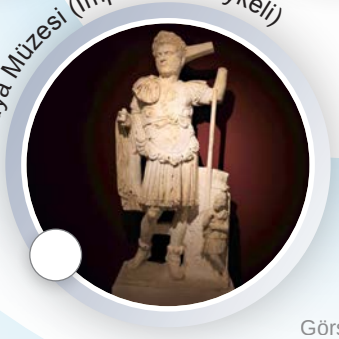
Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi

Murat Paşa Cami (Hat Sanatı)

Antalya Müzesi (İmparator Heykeli)

Karain Mağarası

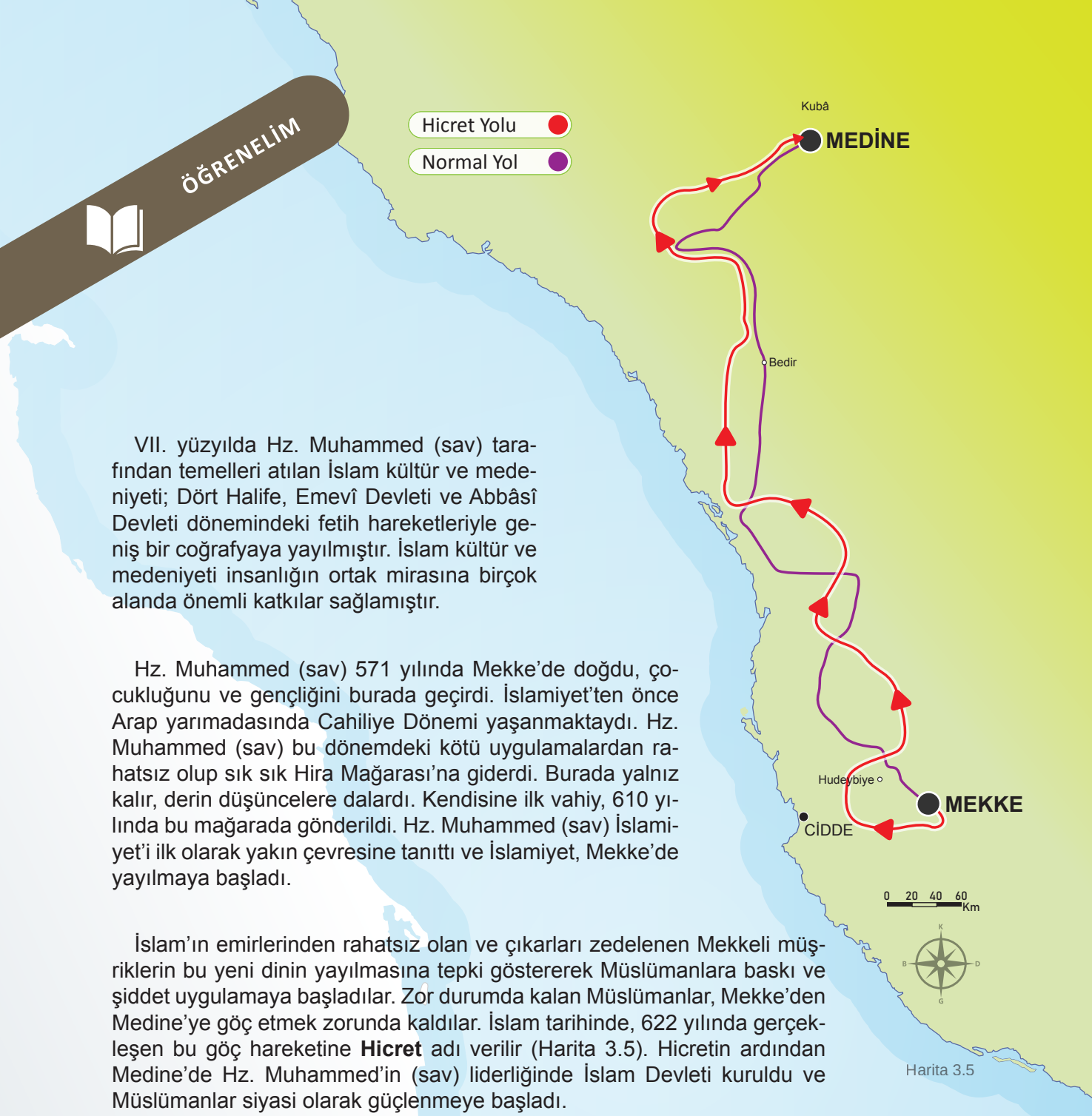

Görsel 3.25

İslam medeniyetine ait ortak kültürel miras kapsamındaki eğitim, kültür, sanat ve mimari alanındaki eserlere çevrenizden örnekler veriniz.

Eğitim	Kültür	Sanat	Mimari
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

ÖĞRENELİM

Harita 3.5

VII. yüzyılda Hz. Muhammed (sav) tarafından temelleri atılan İslam kültür ve medeniyeti; Dört Halife, Emevî Devleti ve Abbâsî Devleti dönemindeki fetih hareketleriyle geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. İslam kültür ve medeniyeti insanlığın ortak mirasına birçok alanda önemli katkılar sağlamıştır.

Hz. Muhammed (sav) 571 yılında Mekke'de doğdu, çocukluğunu ve gençliğini burada geçirdi. İslamiyet'ten önce Arap yarımadasında Cahiliye Dönemi yaşanmaktaydı. Hz. Muhammed (sav) bu dönemdeki kötü uygulamalardan rahatsız olup sık sık Hira Mağarası'na giderdi. Burada yalnız kalır, derin düşüncelere dalardı. Kendisine ilk vahiy, 610 yılında bu mağarada gönderildi. Hz. Muhammed (sav) İslamiyet'i ilk olarak yakın çevresine tanıttı ve İslamiyet, Mekke'de yayılmaya başladı.

İslam'ın emirlerinden rahatsız olan ve çıkarları zedelenen Mekkeli müşriklerin bu yeni dinin yayılmasına tepki göstererek Müslümanlara baskı ve şiddet uygulamaya başladılar. Zor durumda kalan Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye göç etmek zorunda kaldılar. İslam tarihinde, 622 yılında gerçekleşen bu göç hareketine **Hicret** adı verilir (Harita 3.5). Hicretin ardından Medine'de Hz. Muhammed'in (sav) liderliğinde İslam Devleti kuruldu ve Müslümanlar siyasi olarak güçlenmeye başladı.

Hicretten sonra Mekkeli müşriklerin Müslümanlara karşı düşmanca hareketleri sebebiyle Hz. Muhammed (sav) Dönemi'nde üç savaş yapıldı. Bunlar Bedir (624), Uhud (625) ve Hendek (627) savaşlarıdır. 628 yılında Mekkeli müşrikler ile Müslümanlar arasında Hudeybiye Antlaşması imzalandı. Antlaşma müşrikler tarafından bozulunca 630 yılında Mekke fethedildi ve Kâbe, putlardan temizlendi. Hz. Muhammed (sav), 632 yılında hac görevini yerine getirerek Veda Hutbesi olarak bilinen konuşmasını yaptı. Veda Hutbesi'nde İslam dininin temel ilkelerini özetledi ve insan haklarına vurgu yaptı. Örneğin ırk, renk, dil ve sınıf farkı olmaksızın tüm insanların eşit olduğunu belirtti. Hac vazifesini tamamladıktan sonra Medine'ye dönen Hz. Muhammed (sav), aynı yıl burada vefat etti.

Harita 3.6

Hz Muhammed'in (632) vefat etmesinin ardından Müslümanların ileri gelenlerinin katılımıyla devlet başkanını belirlemek için bir toplantı gerçekleşti. Yapılan toplantıda Hz. Ebu Bekir, Müslümanların ilk halifesi seçildi. Hz. Ebu Bekir ile başlayan daha sonra Hz. Ömer, Hz. Osman ile devam eden ve Hz. Ali'nin vefatı ile sona eren döneme **Dört Halife Dönemi** denir.

Dört Halife Dönemi'nde Irak, İran, Horasan, Azerbaycan, Suriye, Filistin, Mısır, Kıbrıs Adası gibi yerler fethedildi. Gerçekleştirilen fetihler sayesinde İslam kültür ve medeniyeti geniş bir coğrafyaya yayılma imkânı buldu.

Dört Halife Dönemi'nin sona ermesiyle Şam Valisi Muaviye, merkezi Şam olan Emevî Devleti'ni kurdu. Muaviye, oğlu Yezid'i kendisinden sonra halife tayin etti ve böylece halifelik babadan oğula geçerek saltanata dönüştü. Bu dönemde İspanya (Endülüs) ve Kuzey Afrika, Müslümanların eline geçti. Emevîler Dönemi'nde Arap olmayan Müslümanlara mevali (azatlı köle/yarı köle) denmiştir. Emevîler, Arap olan Müslümanları mevaliden üstün görmüştür. Arap milliyetçiliğini pekiştiren bu düşünce biçimi İslamiyet'in yayılmasını yavaşlattığı gibi devletin yıkılışını hızlandırmıştır.

Emevî Devleti'nin yıkılmasıyla yerine Ebu-l Abbas tarafından Abbâsî Devleti kuruldu. Abbâsîler, devletin başkentini Şam'dan Bağdat'a taşıdı. Emevîlerin uyguladığı mevali politikasına son vererek Arap Müslümanlar ile mevali arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırdı. Bu durum, başta Türkler olmak üzere çeşitli milletlerin İslamiyet'i kabul etmesini hızlandırmıştır. Abbâsî Devleti'nin kurulmasıyla Emevî ailesinin üyeleri İspanya'ya geçerek bölgede Endülüs Emevî Devleti'ni kurdu. Bu devlet Avrupa'yı eğitim, bilim, teknoloji alanlarında etkiledi.

1258 yılında Moğollar, Bağdat'ı işgal ederek Abbâsî Devleti'ne son verdi. Bu işgal sonucunda kütüphaneler yıkıldı, kitaplar yakıldı ve Dicle Nehri'ne atıldı. Bu durum, İslam medeniyetinin gelişimine zarar verdi.

? **Kitapların ve kütüphanelerin yok edilmesi insanlığın ortak mirasını nasıl etkilemiştir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.**

Abbâsîler

Endülüs Emevîleri

İslam medeniyetini oluşturan eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat, mimari gibi alanlarda verilen yazılı, görsel ve dijital kaynakları inceleyiniz.

Hz. Muhammed (sav) Dönemi (622-632)

Hicretten sonra Medine'de İslamiyet'in ilk ibadethanelerinden biri olan Mescid-i Nebevî inşa edilmiştir (Görsel 3.26). Hz. Muhammed de (sav) dâhil olmak üzere bu mescidin inşasında ensar ve muhacir birlikte çalışmıştır. Bu durum Müslümanların kaynaşmasına, aralarında birlik ve beraberlik oluşmasına katkı sağlamıştır.

Kaynak 1

(…) Mescid-i Nebi'nin arkasına küçük bir suffe yapılmıştır ki, burası kimsesiz Müslümanların barındıkları ve aynı zamanda ilimle meşgul oldukları bir yerdi. Hz. Peygamber mescidine bitişik suffede öğretmenler görevlendirmişti. Bu öğretmenler suffe talebelerine Kur'ân, yazı ve hikmet öğretiyorlardı. (…)

Palabıyık, 2007,s. 64.

Kaynak 2

(…) Küttâb, çocuklara ilk dinî eğitimin verildiği bir mekân olarak Hz. Peygamber döneminden itibaren işlev gören bir eğitim kurumudur. Hem okuma yazma öğretilen hem de dinî eğitim verilen bu kurumlar Batı dillerinde "Kur'ân okulu" şeklinde isimlendirilmiştir. (…)

(Ed.) Baş, 2017, s. 172.

Bilgi Kutusu

Hz. Muhammed (sav), Müslümanların okuma ve yazmayı öğrenebilmeleri için her fırsatı değerlendirmiştir. Örneğin Bedir Savaşı'nda esir alınan Mekkeli müşriklerden okuma yazma bilenler, on Müslümana okuma yazma öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmıştır.

Kaynak 3

(…) İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinin ardından, şehirde yaşayan farklı etnik ve dini unsurlar arasında bir hukuki zemin oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç Medine Vesikası ile karşılanmıştır. (…) Müslümanlar ile Müslüman olmayanlar arasındaki çatışmaları çözmeyi ve şehrin sakinleri arasında karşılıklı hakları belirlemeyi amaçlayan Vesika, kimi düşünürler tarafından da insanlık tarihinin ilk yazılı anayasası olarak tanımlanmıştır. (…)

Cengiz, 2020, s. 10-11.

Görsel 3.26 Mescid-i Nebevî

Bilgi Kutusu

İslamiyet, hastalıkların tedavisine büyük önem vermiştir. Hz. Muhammed (sav); insanlara tedavi olmalarını tavsiye etmiş, çeşitli tedavi yöntemleri önermiş ve hastalandığı zaman kendisi de hekimlere görünmüştür. Onun tedavi konusundaki sözleri **Tıbb-ı Nebevî** olarak adlandırılmıştır. Hz. Muhammed (sav), Mescid-i Nebevî'yi topluma sağlık hizmetlerini sunmak için de kullanmıştır. Örneğin Hendek Savaşı'nda yaralananların tedavisi için Mescid-i Nebevî'nin bahçesine bir çadır kurulmuştur.

Bilgi kutsundaki ifadeleri Hz. Muhammed'in (sav) hangi sözleriyle ilişkilendirebilirsiniz? Söyleyiniz.

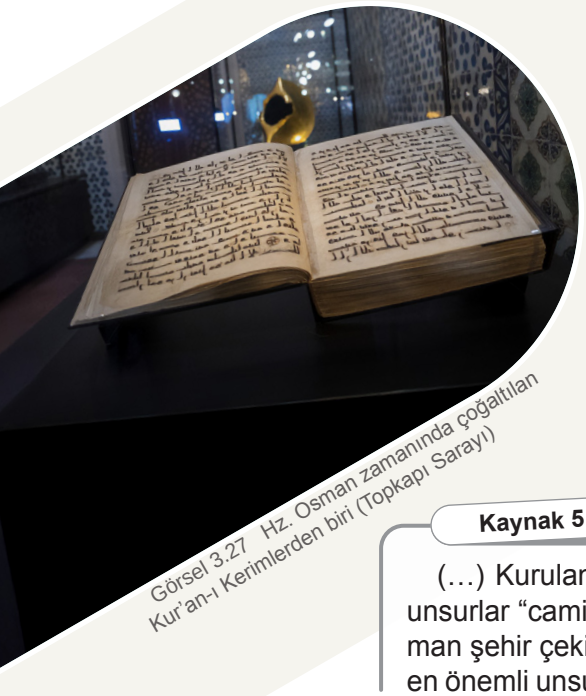
Hz. Muhammed'in (sav) uygulamaları, İslam toplumlarına ne gibi mesajlar vermiş olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

.....

.....

Dört Halife Dönemi (632-661)

Hz. Muhammed Dönemi'nde (sav) temelleri atılan İslam kültür ve medeniyeti Dört Halife Dönemi'nde gerçekleştirilen faaliyetlerle gelişmeye devam etti. İslam Devleti'nin idari, ekonomik, askerî ve hukuki açıdan kurumsallaşması sağlandı.

Görsel 3.27 Hz. Osman zamanında çoğaltılan Kur'an-ı Kerimlerden biri (Topkapı Sarayı)

Kaynak 4

(…) Kur'ân'ın muhâfazasına yönelik Müslüman dünyada hâkim olan kanaat, 'Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber döneminde yazıldığı, ilk halife Hz. Ebû Bekir döneminde cem (bir araya getirme) edilmek suretiyle iki kapak arasına alındığı ve üçüncü halife Hz. Osman döneminde de çoğaltılarak günümüze kadar intikal ettirildiği' şeklindedir (Görsel 3.27). (…)

Aydın, 2008, s. 120.

Kaynak 5

(…) Kurulan İslam şehirlerinin çekirdeğini teşkil eden en önemli fizikî unsurlar "cami" ve "dâru'l-imâre"dir. Bu iki yapıdan özellikle cami, her zaman şehir çekirdeğinde yer almasından dolayı, şehir merkezini belirleyen en önemli unsur olmuştur. Ayrıca divan, beytülmal, emirlik hamamı, hapishane ve mezarlık gibi unsurlar da şehir bünyesinde yer almışlardır. (…)

Çil, 2009, s.93-94.

Kaynak 6

(…) Hz. Ömer'in talimatı ile Küfe, Basra ve Fustat (Kahire) şehirleri kurulmuştur. Kurulan bu şehirlere, mevcut şehirlerin yönetim tarzında olduğu gibi; vali, katib, divan katibi, kadı ve askerlikten, güvenlikten, vergiden ve maliyeden sorumlu memurlar tayin etmiştir. Onun dönemimin diğer önemli olayları ise Hicri takvimin kabul edilmesi ve divan teşkilatının kurulmasıdır. Hicri takvimin başlangıcında, Hz. Muhammed'in (sav) hicret tarihi olan 622 yılı esas alınmıştır. (…) Hz. Ömer, halife olduğunda devletin kurumsallaşması için çalışmaları hızlandırmıştır. Açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkeleri doğrultusunda faaliyet göstermek için ilk yaptığı icraatlardan birisi beytülmal teşkilatını kurmak olmuştur. (…)

Akkuş, 2023, s.122-148.

Hz. Ali, eğitime, bilime ve bilimsel çalışmalara büyük önem vermiş; İslam kültür ve medeniyetine önemli katkılarda bulunmuştur. Açtığı okullara öğretmenler görevlendirmiş, kendisi de bu okullarda derslere katılmıştır. "İlim bayrağımdır, nereye gitsem benimledir." sözü, onun ilme ve eğitime verdiği önemi açıkça göstermektedir.

Dört Halife Dönemi'ndeki uygulamalar, İslam kültür ve medeniyetine hangi alanlarda katkıda bulunmuştur? Düşüncelerinizi açıklayınız.

Müslümanlar, Hz. Muhammed (sav) hayattayken herhangi bir sorunla karşılaştıklarında onun görüşlerine göre hareket etmiştir. Ancak vefatından sonra ortaya çıkan sorunlara çözüm arayışı, hadislerin belirlenip bir araya getirilmesi ihtiyacını doğurmuş ve Müslümanları bazı bilimsel çalışmalara yöneltmiştir. Bu sebeple kıraat, tefsir, hadis, fıkıh, kelâm gibi ayrı dinî bilim dalları ortaya çıkmıştır.

Emevîler (661-750)

Emevîler Dönemi'nde dinî bilimlerin yanı sıra pozitif ve sosyal bilimlerde de çalışmalar yapıldı. Başta felsefe olmak üzere astronomi, matematik, tıp, kimya gibi bilimlere ait eserler Arapçaya çevrildi. Böylece Müslümanlar, ulaştıkları bilimsel birikimi daha da geliştirerek ortak bilim mirasına katkı sağladı.

Bu dönemde eğitim ve öğretim faaliyetlerinde önemli gelişmeler yaşandı. Ülkede bulunan küttâbların sayısı artırıldı. Büyük camiler, mescitler, âlimlerin evleri ve saraylar önemli ilim kurumları hâline geldi. Emeviyye Camii (Şam) bu kurumlara en iyi örneklerdendir.

Kaynak 7

(…) Abdülmelik devrinin en önemli icraatlarından birisi müstakil İslâm paralarının bastırılmasıdır. (…) Para reformuyla, Abdülmelik bütün İslâm toplumunda kültürel ve siyasi bir bağ oluşturmaya yönelik büyük bir adım atmıştır. (…) Abdülmelik para reformunu gerçekleştirdikten sonra yine bununla bağlantılı olarak divânların Arapçalaştırılması hareketine girişmiş ve Abdülmelik'in reformuyla böylece Arapça bürokrasi dili haline getirilmiştir. (…) Artık Arapça devletin resmi dili oldu.

Erkoçoğlu, 2006, s. 375-404.

Görsel 3.28

Kaynak 8

(…) Kitaplar sadece içindeki bilgiler sebebi ile değil, yazı stili, cildi, süslemeleri ile de İslam medeniyetinde özel bir yer kaplamıştır. Kültür ile sanatın tarih potasında harmanlandığı alanlardan biri olan kitap sanatlarından, hüsnü hat, tezhib, cilt sanatı (Görsel 3.29) Müslümanların ilgi duyduğu sanatlar arasında yer almıştır. (…) Arap hattıyla, noktasız ve harekesiz olarak yazılmış ilk eser Kur'an-ı Kerim'dir. Arap yazısı Emeviler döneminde Şam'da gelişmeye başlamış ve süratli yazılabilen meşk (öğretmenin aynısını yazmaları için öğrencilere verdiği yazı örneği) tarzından zaman içerisinde yeni tarzlar ortaya çıkmıştır. (…)

(Ed.) Baş, 2017, s. 206-335.

Görsel 3.29

Bugünkü Batı medeniyetinin ilerlemesini sağlayan sebeplerden biri de Müslümanların Endülüs'teki (İspanya) faaliyetleridir. Endülüs Emevi Devleti, kurulduğu coğrafya itibarıyla Batı medeniyetini etkileme imkânına sahip olmuştur. Endülüs Emevîleri yaptıkları çalışmalarla bilim, sanat, mimari gibi alanlarda insanlığın ortak mirasına katkıda bulunmuşlardır. Örneğin Müslümanlardan kâğıt kullanımının öğrenilmesi, Batı toplumunu aydınlatacak olan bilginin hızlı yayılmasına zemin hazırlamıştır. Arapça bazı kelimelerin İspanyolcaya geçmesinde Endülüs Emevîleri etkili olmuştur.

Kaynak 9

İspanya'da kurulan Endülüs Emevî Devleti Arap toplumunun altın çağını yaşadığı ve önemli bilimsel gelişmelerin meydan geldiği bir zaman dilimi olmuştur. Bu dönemde farklı toplumlarla bir arada yaşayan Endülüs Arapları çeşitli kültürlerle birlikte yaşamış ve kültürler arası etkileşim meydana gelmiştir. Bu etkileşim bilim alanında da kendini göstermiştir. Bu dönemde kütüphaneler kurulmuştur. Bu kütüphanelerde çeviri faaliyetleri hız kazanmıştır. (...) Endülüs'te bilim adamlarınca yapılan çeviriler neticesinde farklı bilimsel birikimlerin bir araya gelmesiyle kültürler harmanlanarak kendine özgü entelektüel bir yapı meydana gelmiştir. Endülüs Emevîleri devrinde kurulan kütüphaneler sayesinde bilim adamları ihtiyaç duydukları eserlere kolay bir şekilde ulaşma imkânı bulmuşlardır. (…)

Bölükbaşı, 2024, s. 117.

Görsel 3.30
Kurtuba Ulu Camii (İspanya)

Kaynak 10

(…) İspanya'da 781 yıl süren İslâm hâkimiyetinin mümessili sanat eserleri, bugün İslâm sanatı için olduğu kadar dünya sanatı için de büyük önem taşırlar. Günümüze gelebilen pek az sayıdaki örneğine rağmen Endülüs'ten geriye kalan mimari eserler, plastik sanat eserleri ve çeşitli sanat alanlarına ait küçük boyutlu, fakat büyük hünerle meydana getirilmiş olan eserler, eşsiz nitelikleriyle Endülüs'ün üstün kültür ve düşünce hayatındaki erişilmez doruğu yansıtan bir güzelliği ve görkemi sergilemektedir. (…) Bu devir mimarisinin İspanya'da bıraktığı en önemli ve en ünlü bina, hiç şüphesiz bütün dünya camileri içinde de müstesna bir yere sahip olan Kurtuba Ulucamii'dir (Görsel 3.30). (…)

Beksaç, 1995, s. 225-226.

Bilgi Kutusu

Kurtuba Ulu Camii, UNESCO tarafından 1984 yılında Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir.

İslamiyet ve bilim

Abbâsîler (750-1258)

Fetihler sebebiyle çok geniş bir sahaya yayılan Müslümanlar Eski Yunan, İran ve kısmen de Hint kültürüyle temasları sonucu, antik dünyanın ilmî ve felsefi eserlerini Arapçaya çevirmişlerdir. Emevîler Dönemi'nde başlayan bu faaliyetler Abbâsîler Dönemi'nde genişleyerek cebir, geometri gibi alanları da içine almıştır. Müslümanlar sadece antik dünyanın eserlerini tercüme etmekle kalmamış ayrıca hem dinî hem de pozitif ilimler sahasında değerli eserler yazmışlardır. Bu eserler İspanya aracılığıyla Avrupa'ya geçerek Avrupa'yı etkilemiştir.

Bilgi Kutusu

İbn-i Sina'nın yazdığı el-Kânûn fi't-Tıbb (Tıbbın Kanunu) adlı kitap, Abbâsîler Dönemi'nden itibaren uzun yıllar Batı'da ders kitabı olarak okutulmuştur.

Kaynak 11

Bilim tarihinin gelişim duraklarından biri olan Beytülhikme akademisi uzun yıllar boyunca bilimsel faaliyetlerin merkezi konumunda olmuştur. Bağdat'ta kurulmuş olan Beytülhikme'de özellikle Hint, Helen ve Yunan bilimine ait eserler tercüme edilerek kadim bilgiler geliştirilmiş, bilimsel çalışmalar daha ileriye taşınmıştır. Farklı etnik ve dini kökenlere ait düşüncelerin de kayda değer görülerek, zamanın şartları çerçevesinde bilimsel bilgi üretebilme gayesiyle çalışılan Beytülhikme'de dünyanın değişik coğrafyalarından bilginler buluşmuşlardır (Görsel 3.31). Beytülhikme'de toplanan bilginler matematikten felsefeye, tıptan ilâhiyata, geometriden şiire, hayatın tüm alanlarındaki konular ile ilgili bilimsel çalışmalar yapmışlardır. Günümüz bilimlerinin temeli bu çalışmalar ile atılmıştır.(…)

Güneş, 2022, s.167.

Beytülhikme

Görsel 3.31
Beytülhikme'de bilim insanları
(Temsili)

Görsel 3.32
Samerra Câmiu'l-Kebîr (Irak)

Abbâsî Halifesi Mu'tasım, Bağdat'ın yaklaşık 100 km kuzeyinde Samerra şehrini kurdu. Samerra'nın mükemmel planı, cami ve saraylarının mimari özellikleri; İslam medeniyetinin ihtişamını, o dönemde dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan Abbâsîlerin zenginliğini ve sanata verdikleri değeri yansıtır. Samerra'da inşa edilen Samerra Câmiu'l- Kebîr (Samerra Ulu Camiî), Abbâsî Dönemi'nin en önemli eserlerinden biridir. Bugün bu camiden geriye sadece iç surları ile meşhur sarmal şekilli minaresi kalmıştır (Görsel 3.32).

İslam dünyasında bayramlar başta olmak üzere özel gün ve geceler ayrı bir öneme sahiptir. Abbâsîler Dönemi'nde Bağdat, Kudüs, Şam gibi büyük şehirlerde Ramazan ve Kurban bayramları son derece coşkulu törenlerle kutlanmıştır. Bayram gecelerinde çeşitli şehirlerde fener alayları düzenlenmiş, kıyılarda kandiller yakılmış ve hilâfet sarayı ışıklarla donatılmıştır.

Kaynak 12

(…) Abbâsîler, İslâm dünyasında dikkat çeken ve iz bırakan bir medeniyetin kurucuları olarak, birçok İslâm devletine tesiri bulunan yenilikler ihdâs etmişlerdir. Bunlardan birisi olan kâdı'l-kudâtlık (başkadı) kurumunun teşekkülü, devletin adalet teşkilatında önemli bir gelişmedir. (…)

Göl, 2018, s.51.

Abbâsîler Dönemi'nde adalet işlerinden sorumlu olan başkadının yaptığı görevi günümüzde kim yapmaktadır? Söyleyiniz.

Özellikle VII. ve XIII. yüzyıllar arasında İslam medeniyeti insanlığın ortak mirasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu yüzyıllar arasında Avrupa ve Asya'daki medeni ve gelişmiş şehirlerin çoğu İslam devleti sınırları içerisinde yer almıştır. Bu şehirlerde İslam medeniyetinin bilim, sanat, mimari gibi alanlarda insanlığın ortak mirasına katkılarını yansıtan önemli eserler üretmişlerdir.

Verilen yazılı, görsel ve dijital kaynaklara göre İslam medeniyeti, insanlığın ortak mirasına ne gibi katkılarda bulunmuştur? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Kültürel miras; bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazinedir. Toplumların hafızası olan kültürel miras, geçmişle bugün arasında bir köprü görevi görmektedir. Yaşanan kültüre bir temel oluşturan kültürel miras, geleceğin şekillendirilmesinde yol gösterici olmaktadır. Her millet dünya kültürünü kendi kültürüyle zenginleştirmektedir. Bu sebeple kültürel miras ögeleri insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Bütün milletler tarafından korunması gereken ortak mirasın zenginleştirilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında bireylerin çevresine, millî ve manevi değerlerine saygı duymaları gerekmektedir. Aşağıdaki genel ağ haberinde ortak mirasın korunmasına yönelik ülkemizde gerçekleştirilen faaliyetlere örnek verilmiştir.

Görsel 3.33
Habib-i Neccar Cami (Hatay)

Depremde yıkılan Habib-i Neccar Cami yeniden inşa edilecek

"... Anadolu'nun ilk camisi olarak kabul edilen ve 6 Şubat'taki depremlerde tamamen yıkılan Habib-i Neccar Cami'nin (Görsel 3.33), Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrolünde aslına uygun inşası için çalışmalara başlandı. Cami, Antakya'nın 638 yılında Müslüman Arapların eline geçtiği dönemde inşa edilmiştir. Hatay Valisi "Cami; gelecek nesillere aktarılacak bir şekilde, aslına uygun, fen ve sanat kurallarının gerektirdiği şekilde yeniden inşa edilecektir." dedi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Ortak mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılmasında bireysel olarak neler yapabiliriz? Söyleyiniz.

UYGULAYALIM

ETKİNLİK

Adı : İslam Kültür ve Medeniyetini Öğrenelim

Amacı: İslam medeniyetinin insanlığın ortak mirasına katkılarını belirleyebilme

Beceri: Tümdengelimsel Akıl Yürütme

Süre : 3 ders saati

Yönerge:

- Sınıfınızı altışar kişilik gruplara ayırınız. (Sınıf mevcudunuz yeterli değilse gruptaki öğrenci sayısını azaltabilirsiniz.)

Görsel 3.34

- Gruplardaki arkadaşlarınıza tabloda yer alan konu alanlarını paylaştırınız. (Öğrenci sayısı yeterli değilse bir öğrenci birden fazla konu alanının sorumluluğunu üstlenebilir.)
- Aynı konuları alan grup üyelerinin uzmanlık grubu adı altında bir araya gelerek ilgili konu alanında derinlemesine çalışmalarını sağlayınız.
- Grup çalışmaları sırasında İslam medeniyetinin oluşturduğu ortak mirasın korunmasında duyarlı ve saygılı davranmanın önemi ile ilgili açıklamalarda bulununuz.
- Uzman gruplarındaki arkadaşlarınız çalışmalarını tamamladıktan sonra herkesin ilk grubuna geri dönmesini ve konu alanıyla ilgili diğer arkadaşlarını bilgilendirmesini sağlayınız.
- Her gruptan birer sözcü belirlemelerini isteyiniz.
- Grup sözcüleri tarafından İslam medeniyetinin insanlığın ortak mirasına yaptığı katkılar; eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat ve mimari alanları ile ilişkilendirilerek açıklamalarını sağlayınız.
- Sunum süreciniz kontrol listesi ile değerlendirilecektir.

Kontrol listesi

Hz. Muhammed (sav), Dört Halife, Emevîler ve Abbâsîler dönemlerinde, İslam medeniyetinin eğitim, bilim, hukuk, kültür, sanat ve mimari alanlarında insanlığın ortak mirasına katkılarını inceleyerek verilen örneğe benzer çıkarımlarda bulununuz.

Eğitim

Hz. Muhammed (sav) Dönemi'nde Mescid-i Nebevî'nin bir bölümü eğitim için ayrılmıştır. Bu durum İslam'ın, Hz. Muhammed (sav) Dönemi'nden başlayarak günümüze kadar eğitime verdiği önemi göstermektedir.

Kültür

Bilim

Sanat

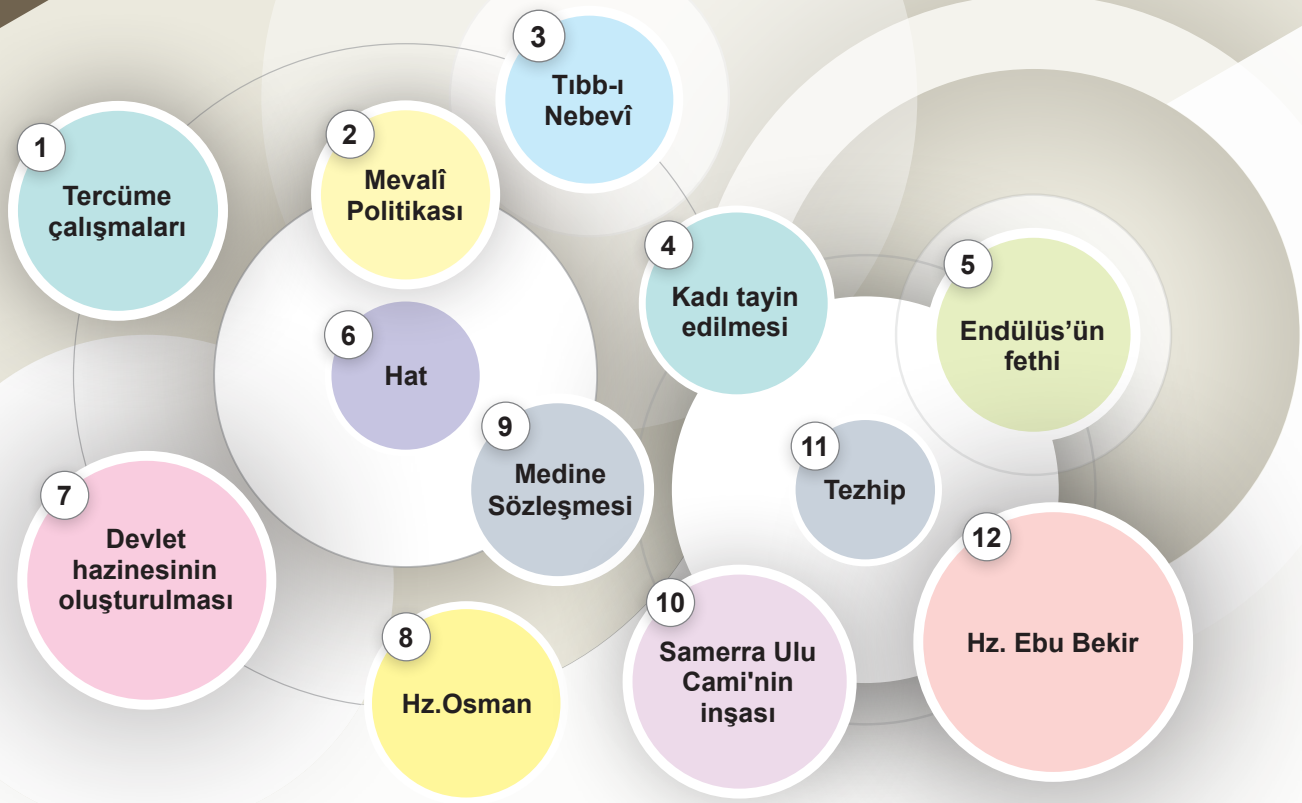
Hukuk

Mimari

Görsel 3.35

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıda "Hz. Muhammed, Dört Halife, Emevîler ve Abbâsîler" dönemleriyle ilgili ifadeler numaralandırılarak verilmiştir. Soruları okuyunuz ve ilgili ifadelerin numarasını cevap alanlarına yazınız. (Bir numarayı birden fazla cevap alanına yazabilirsiniz.)

- Hz. Muhammed Dönemi'nde meydana gelen gelişmeler hangileridir?

.....

- Kur'an-ı Kerim'i kitap hâline getiren ve çoğaltan halifeler hangileridir?

.....

- Hz. Ömer Dönemi'nde meydana gelen gelişmeler hangileridir?

.....

- Emevîler Dönemi'nde meydana gelen gelişmeler hangileridir?

.....

- Abbâsîler Dönemi'nde meydana gelen gelişmeler hangileridir?

.....

- Verilen ifadelerden hangileri hukuk alanı ile ilişkilidir?

.....

- Kitap yazımında yararlanılan sanat dalları hangileridir?

.....

Tarih sahnesi

DÜŞÜNELİM

İSLAMİYET'İN KABULÜYLE TÜRKLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

İnsanlık tarihi kadar eski dönemlere uzanan dinî inançlar, tarihin her evresinde varlığını hissettirmiştir. Toplumsal hayatta önemli yer tutan inançlar sadece toplumsal hayatı etkilemekle kalmamış aynı zamanda insanların kaynaşması, dayanışması ve bütünleşmesinde son derece önemli rol oynamıştır.

Aşağıdaki ortam ve durumlarda dinî inancınızın sosyal hayatınıza ne gibi etkileri vardır? Örnekler yazınız ve yazdığınız örnekleri arkadaşlarınızın örnekleri ile karşılaştırınız.

Aile İçerisinde

.....

.....

.....

Arkadaşlık ve Komşuluk İlişkilerinde

.....

.....

.....

Akrabalık İlişkilerinde

.....

.....

.....

Çevrenizde (Mahalle / Sokak)

.....

.....

.....

Toplumsal Bir Sorunun Çözümünde

.....

.....

.....

KEŞFEDELİM

İslamiyet ile ilgili bazı kavramlar resfebe şeklinde aşağıda verilmiştir. Kavramları bularak resfebenin altına yazınız ve soruları cevaplayınız.

Mİ E

.....

H AL

.....

S AP

.....

S KA

.....

ZEK

.....

B RAM

.....

KUT

.....

İBAD

.....

Resfebe şeklinde verilen kavramlardan günlük hayatınızda etkili olanlar hangileridir? Söyleyiniz.

İslamiyet'in sosyal hayatınıza ne gibi etkileri vardır? Günlük hayatınızdan örnekler veriniz.

Görsel 3.36

ÖĞRENELİM

Öğretmeninizin rehberliğinde iki gruba ayrılarak size verilen yazılı, görsel ve dijital kaynakları inceleyiniz. (Birinci grup, sayfa 144 ile 145 arasındaki kaynakları; ikinci grup ise sayfa 146 ile 149 arasındaki kaynakları incelemelidir.) Yapmış olduğunuz incelemelere dayanarak İslamiyet öncesi ve İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarının temel özelliklerini; yaşam biçimi, yazı, dil ve edebiyat, sanat ve mimari alanlarında değerlendirip çözümlemeler yapınız.

İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

İslamiyet öncesi Türk kültürünün oluşumunda yer şekilleri ve iklim gibi coğrafi unsurlar büyük önem taşımaktadır. Bu unsurlar Türk milletinin yaşayışında, düşünce tarzında, dinî yapısında, dünya görüşünde ve geleneklerinde etkili olmuştur.

Kaynak 1

(...) Türkler yaşadıkları coğrafya nedeniyle eski çağlarda Batı Asya ve Doğu Avrupa bozkırlarında bulunduklarından dolayı ilk kültür ve medeniyetleri de bozkır kültürü olarak adlandırılmıştır. Araştırmacılara göre Bozkır (Türk) kültürü at ve demir üzerine kurulmuştur.(...)

Deveci Bozkuş, 2022, s. 342.

Görsel 3.37

Türkler için at ve at yetiştiriciliği, yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur. Konar-göçer hayat süren Türkler, geniş bozkırlarda hayvancılık yaparken atı hem ulaşımda hem de sürüleri yönetmede en büyük yardımcı olarak kullanmışlardır. At sevgisi sanata yansımış, halı ve kilimlere at figürleri işlenmiştir. Ata rahat binebilmek için pantolon giymişlerdir (Görsel 3.37).

Türklerde sosyal yapı, aileden başlayarak millete kadar uzanır. "Kanun" yerine "töre" ifadesinin kullanıldığı Türk toplumunda, geniş bozkırlarda yaşamanın gerektirdiği sürekli savunma durumu nedeniyle askerlik bir yaşam biçimi olarak kabul edilmiştir. Her birey, gerektiğinde savaşabilecek şekilde yetiştirilmiştir. Atalarına ve ölülerine büyük önem veren Türkler, İslam öncesinde özellikle hükümdarlarını kurgan adı verilen anıt mezarlara defnetmişlerdir.

? **Ülkemizde yakın tarihimizde vefat eden devlet büyüklerine ait anıt mezarlar bulunmaktadır. Bu anıt mezarlar hangileridir? Örnek veriniz.**

Kaynak 2

(...) Eski Türklerde bozkır kültürü ve konargöçer kültür yapısı nedeniyle özellikle Hun ve Göktürk dönemlerine kadar çok fazla mimari eser olmasa da evlerin bu dönemde daha ziyade kerpiçten yapıldığını söylemek mümkündür. Uygurlar dönemiyle birlikte Orta Asya'da (Türkistan) evler, tapınaklar ve şehirler inşa edilmeye başlanmıştır. Türkler bu dönemde genellikle kurdukları kasabalarda binalarını daha çok çamur ve topraktan (kerpiç) yapmış, bazı Türkler ise ahşap meskenler inşa etmişlerdir. (...)

Deveci Bozkuş, 2022, s. 345.

Asya Hun Devleti ve Göktürklerde hükümdarlar ve beyler "otağ" (Görsel 3.38) adı verilen büyük çadırlar kullanırken Uygurlarda saraylar kullanılmıştır.

Bozkır kültüründe günlük kullanılan eşyaların üzerindeki motifler, dönemin sanat anlayışının temelini oluşturmuştur. Bu dönemde yapılan halı, kilim, kemer tokası, kılıç kabzası, at koşum takımı gibi taşınabilir eşyalar üzerinde hayvan motifleri görülmektedir. Türkler bu motiflerdeki hayvanlara farklı anlamlar yüklemiştir. Örneğin aslan ve kartal gücü, kurt özgürlüğü, kaplumbağa ise sonsuzluğu sembolize etmiştir.

Bozkır kültüründe renkli taş ve gümüş kakmacılığı, kuyumculuk, çadırcılık, halı ve kilim dokumacılığı oldukça ileri bir düzeydedir. Bu dönemde yapılan Pazırık halısı dünyanın bilinen en eski halısıdır (Görsel 3.39). İslamiyet öncesi döneme ait sanatsal ürünler arasında resimler ve özellikle Uygurlar döneminde görülen minyatürler bulunmaktadır.

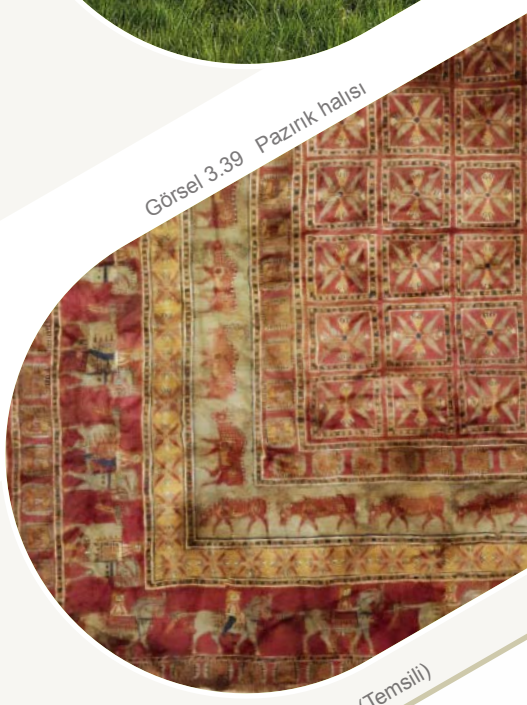
Destanların Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bilinen en eski Türk destanlarından biri, Asya Hun Devleti Dönemi'nde ortaya çıkan Oğuz Kağan Destanı'dır. Bazı kaynaklara göre bu destanda, Mete Han'ın hayatı efsanevi bir dille anlatılmıştır. Ergenekon Destanı'nın Göktürkler döneminde Türeyiş ve Göç Destanlarının ise Uygurlar döneminde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Destanların yanı sıra yazılı kaynaklar da İslamiyet öncesi Türk edebiyatının önemli eserleri arasında yer alır. Göktürk alfabesiyle yazılan Orhun Kitabeleri ve Uygur alfabesiyle yazılan Karabalsagun Kitabeleri Türklerin ilk yazılı kaynakları arasındadır. Göktürkler döneminde dikilen Orhun Kitabeleri, ilk Türk alfabesinden günümüze ulaşabilen en değerli eserlerdir. 38 harfli Göktürk alfabesi, bazı değişikliklerle Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler gibi farklı Türk toplulukları tarafından da benimsenerek Türkistan'dan Avrupa'nın içlerine kadar yayılmıştır.

Uygurlar bilime büyük önem vermişlerdir. Bu dönemde kâğıt ve tahta kalıplardan yararlanarak matbaayı (Görsel 3.40) kullanan Uygurlar, mabetlerinde kütüphaneler kurmuşlardır.

? Uygurların sosyal ve kültürel hayatlarının diğer Türk devletlerinden farklı olmasının sebepleri nelerdir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Ergenekon Destanı

Görsel 3.38

Görsel 3.39 Pazırık halısı

Görsel 3.40 Uygur matbaası (Temsili)

İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

Türklerin geniş bir coğrafyada yaşamaları ve farklı dinlerle temas hâlinde olmaları, çeşitli din ve inançları benimsemelerinde etkili olmuştur. İslamiyet'ten önce Türklerde en yaygın din Gök Tengri inancıydı.

Türklerin Müslümanlarla ilk temasları Hz. Ömer zamanında gerçekleştirilen fetihlerle başladı. Ancak Türklerin toplu olarak İslamiyet'i kabul etmeleri ve Türk-İslam devleti kuracak çoğunluğa ulaşabilmeleri üç asırlık bir zamanı buldu.

Emevî idarecilerinin kendilerinden olmayan Müslümanları önemsememeleri Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasını geciktirdi. Abbâsîler ise Emevîlerden farklı olarak eşitlik ve adalet politikasını uyguladı. 751 yılında Müslümanlarla Çinliler arasında Talas Savaşı yapıldı. Türkler bu savaşta Müslüman Arapları destekledi. Savaş sonrasında Türkler kitleler hâlinde Müslüman olmaya başladı.

Emevilerin ve Abbasilerin Türklere karşı izlediği politika arasında ne gibi farklar bulunmaktadır? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde Gök Tengri inancında İslamiyet'e benzer yönlerin bulunması da etkili olmuştur. Gök Tengri inancında tek Tanrı'nın varlığına inanılması, ölümden sonra hayat, cennet ve cehennem anlayışı gibi İslamiyet'e benzeyen özelliklerin bulunması Türklerin Müslüman olmalarını kolaylaştırmıştır.

Görsel 3.41

Türklerin İslamiyet öncesi inanışlarında, temizlik ve ahlak anlayışı, adak ve kurban kesme geleneği İslamiyet ile benzerlik göstermektedir. Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerindeki Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi (düşüncesi) ile İslam'daki cihat anlayışı birbirine benzemektedir. Bu benzerlikler de Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında etkili olmuştur.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler şehirler kurmuş olsalar da halkın büyük bölümü konargöçer hayata devam etmiştir. İslamiyet öncesinde olduğu gibi bu dönemde de Türkler boylar hâlinde yaşamıştır. Konargöçer hayatın en önemli gelir kaynağı hayvancılıktı. Hayvan yetiştiriciliği açısından en çok tercih edilen hayvan attı (Görsel 3.41). Halkın bir kısmı tarımla uğraşırken şehirlerde esnaflık da yaygın bir geçim kaynağıydı. İpek Yolu üzerindeki Semerkant, Buhara, Taşkent, Balasagun gibi kentlerde ise ticaret gelişmişti.

Bu dönemde Türkler attan hangi alanlarda faydalanmışlardır? Söyleyiniz.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler, Arap ve İran kültüründen etkilenmiştir. Bu etkileşim, Türklerin isimlerine ve hükümdar ünvanlarına da yansımıştır. Türk-İslam devletlerinde öncelikle hükümdarlar ve âlimler Arapça ve Farsça isimler kullanmaya başlamış, ardından halk da bu geleneği benimsemiştir. Ancak Türkçe isimler ve ünvanlar tamamen terk edilmemiştir. Örneğin İslamiyet'i kabul eden ilk Türk hükümdar olan Satuk Buğra Han, adının başına "Abdülkerim" ismini eklemiştir.

VII. yüzyılın sonlarında Türklerin İslamiyet ile tanışmasıyla birlikte sanat ve mimaride yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle Uygurlardan kalan tapınaklar camilere dönüştürülmüştür. Ancak bu yapılar, cemaatle birlikte ibadet etmek için yetersiz kaldığından büyük camiler inşa edilmeye başlanmıştır.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türkler, kurgan mezar yapımını bırakmışlardır. Bu geleneği İslam mezar anlayışına uyarlayarak İslam kültürüne türbe mimarisini kazandırmışlardır (Görsel 3.42).

Türbeler; genellikle sahabeler, İslam âlimleri ve hükümdarlar adına inşa edilmiştir.

Görsel 3.42 Ayşe Bibi Türbesi (Kazakistan)

? Çevrenizde gördüğünüz ya da farklı kaynaklardan öğrendiğiniz türbe örnekleri hangileridir? Söyleyiniz.

Müslüman Türk hükümdarları Türkistan'da İslam dinini iyi bir şekilde öğretmek amacıyla ciddi girişimlerde bulunmuşlardır. İslamiyet'in ilk yatılı üniversiteleri kabul edilen medreseleri inşa etmişlerdir. Bu medreseler, Türk-İslam devletlerinde birçok alanda dünyayı etkileyen âlimlerin ve bilim insanlarının yetişmesine olanak sağlamıştır.

Türk-İslam devletleri, ticaret yolları üzerinde ribatlar (kervansaraylar) inşa ederek kervanların güvenliğini sağlamayı ve ticari hayatı canlı tutmayı hedeflemiştir (Görsel 3.43).

Görsel 3.43 Ribat-ı Şerif (İran)

Müslüman Türk hükümdarları genellikle saraylarda yaşamış ve ülkelerinde kervansaray, hamam, cami, medrese, hastane gibi sosyal tesisler inşa etmişlerdir. Bu tesislerin giderleri vakıflar aracılığıyla karşılanmış ve böylece Türk vakıf geleneğinin temellerini atmıştır.

Kaynak 3

(...) Karahanlılar dinî ve sivil yapılarını bezemeye önem vermişlerdir. Yapılarda heykel ve tasvir yapma yasaklandığı için ciddi arayış içine girmişler ve Türk İslâm sanatının temelini atmışlardır. Bu sanat dalının oluşumunda cebir ilmine hâkim olan âlimlerinin önemli etkisi ve katkısı olmuştur. Karahanlı hükümdarları matematik, geometri alanında uzman olan âlimlere soyut ama bir o kadar sanatsal, ihtişamlı bezemeler yaptırmışlardır. Bunun sonucunda geometrik şekillerden meydana gelen çok farklı bezemeler (Görsel 3.44) üretilmiştir. Karahanlı devri bezemeleri cebir ilmi esası üzerinde kurulan bir sanat olmuştur. Geometrik bezemelerin yanında bitkisel bezemeleri de geliştirilmiştir. (...)

Rustamova, 2019, s. 684.

Görsel 3.44 İsfahan Camii (İran)

İlk Türk devletlerinde yaygın olan dokumacılık, taş oymacılığı, minyatür, ebru, kuyumculuk gibi el sanatları, İslamiyet'in kabulünden sonra da varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde Arap kültürünün etkisiyle Türklerde hat (hüsn-ü hat) ve tezhip gibi el sanatları da gelişme göstermiştir.

Aşağıdaki görsellerde bu sanatlara örnekler verilmiştir (Görsel 3.45).

Görsel 3.45

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde edebiyat alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. İslamiyet öncesinde yaygın olan destan, efsane ve hikâye gibi sözlü edebiyat unsurları, Türk-İslam devletlerinde de devam etmiştir. Dede Korkut hikâyeleri ve Satuk Buğra Han destanı buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde, destanlara benzerlik gösteren menkıbeler de dilden dile aktarılmaya başlamıştır.

Bilgi Kutusu

Menkıbeler, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâyelerdir.

Dede Korkut hikayeleri

Görsel 3.45

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde yazılı edebî eserler yaygınlaşmıştır. Karahanlılar Dönemi'nde Yusuf Has Hâcib tarafından yazılan Kutadgu Bilig ve Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanü Lügati't-Türk (Görsel 3.46), ilk Türk-İslam eserleri arasında yer almaktadır.

Görsel 3.46 Divanü Lügati't-Türk

Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig adlı eserini Karahanlı hükümdarlarından Uluğ Kara Buğra Han adına yazmıştır. Balasagun'da yazmaya başladığı eseri, Kaşgar'da tamamlamıştır. Kutadgu Bilig, "mutluluk veren bilgi" anlamına gelmektedir. Kitap, devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunu ele alır. Devletin doğru şekilde yönetilmesinin ülkeye ve halka mutluluk getireceğine inanıldığı için eser bu ismi almıştır. Hükümdarlara ve gelecek nesillere öğütler vermesi bakımından Kutadgu Bilig, Orhun Kitabeleri ile benzer özellikler taşımaktadır.

Karahanlı Dönemi'nden kalan ikinci önemli eser, Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olan ve Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanü Lügati't-Türk'tür. Bu eser, hem Araplara Türkçe öğretmek hem de Türkçenin söz varlığı, anlatım özellikleri ve kültürel zenginlik açısından Türkçenin Arapçadan zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştır. Eserde Türkistan'daki Türk boylarının lehçelerinden örnekler verilmiş ve Türklerin yaşamı hakkında önemli bilgiler sunulmuştur.

Divanü Lügati't-Türk

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde Arapça ve Farsçanın etkileri görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye girmiş olsa da Türkçe konuşulmaya devam etmiştir. İlk Türk-İslam devleti olan Karahanlılar, resmî dili Türkçe olarak benimsemiştir. Gazneliler ve Büyük Selçuklular ise resmî yazışmalarda ve edebî eserlerde daha çok Arapça ve Farsçayı tercih etmiş, ancak sarayda ve halk arasında Türkçe konuşulmaya devam edilmiştir. Alfabe olarak Karahanlılar hem Uygur alfabesini hem de Arap alfabesini kullanmıştır. Gazneliler ve Büyük Selçuklular ise Arap alfabesini benimsemişlerdir.

Aşağıdaki tabloları sınıf tahtasına çiziniz. Birinci grup çözümlemelerini Tablo 1'e, ikinci grup ise Tablo 2'ye yazmalıdır. Sınıf tahtasına yazılanları aşağıdaki tabloya aktarınız.

Tablo 1 : İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerin,

Hayat biçimi	Mimari eserlerinin özellikleri
.....	.....
Sanat eserlerinin özellikleri	Yazı, dil ve edebiyat özellikleri
.....	.....

Tablo 2 : İslamiyet'in kabulü sonrası dönemde Türklerin

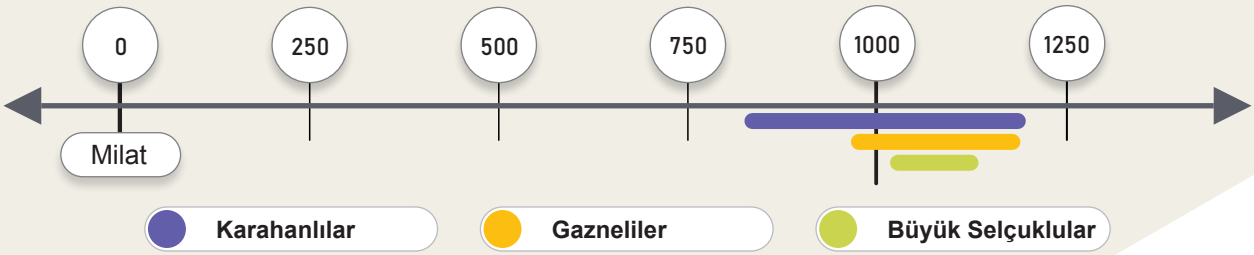
Hayat biçimi	Mimari eserlerinin özellikleri
.....	.....
Sanat eserlerinin özellikleri	Yazı, dil ve edebiyat özellikleri
.....	.....

Tablolara yazdığınız çıkarımlara göre Türklerin İslamiyet'i kabulüyle sosyal ve kültürel hayatlarında nasıl bir değişim meydana gelmiştir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

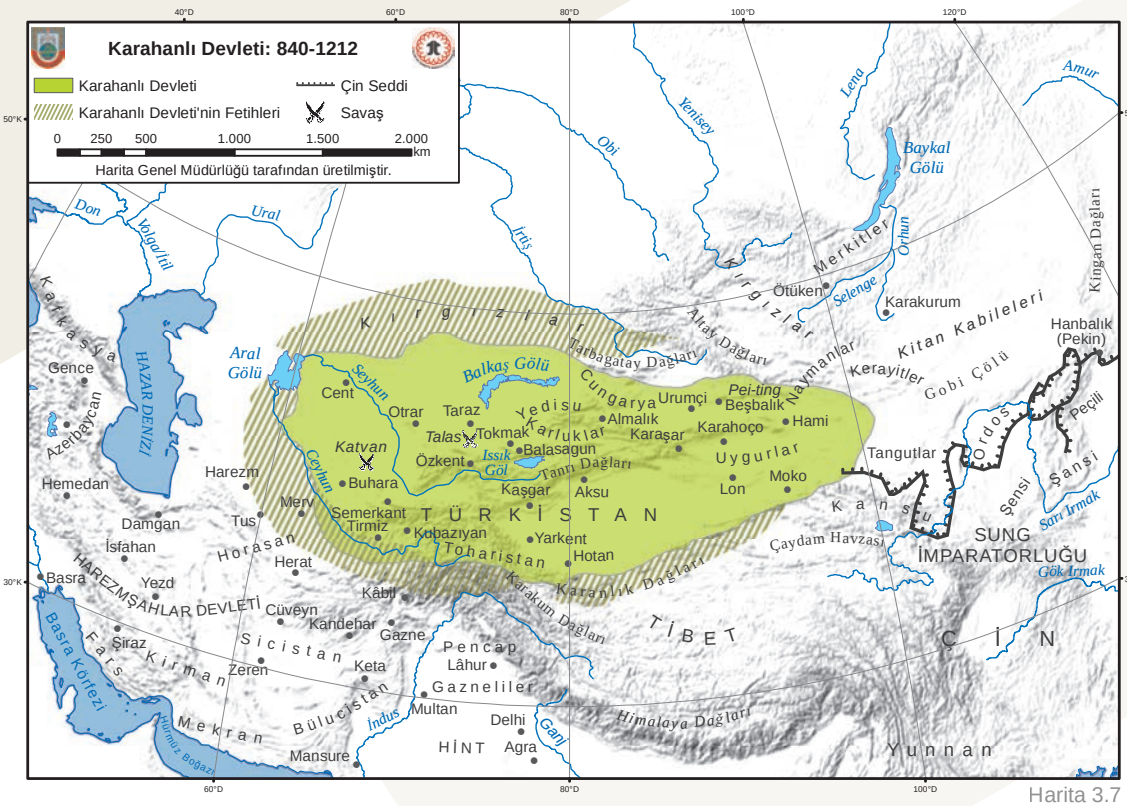
Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular, ilk Müslüman Türk devletleri arasında yer almaktadır. Bu dönemde Türklerin sosyal ve kültürel hayatında meydana gelen değişimlerin etkisi günümüze kadar devam etmiştir. Bu dönemden kalan mimari eserler, sanat örnekleri ve kitaplar günümüz kültürel yapısının oluşmasında oldukça önemli yere sahiptir.

Bu devletlere ait haritaları, görsel kaynakları, seyahatnamelerden alıntıları ve edebî eserleri inceleyiniz. Soruları cevaplayınız.

Karahanlılar (840-1212)

Karahanlılar, Türkistan'daki Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından Balasagun merkezli olarak kurulmuştur. Bilinen en eski hükümdarı Bilge Kül Kadır Han'dır. Karahanlı hükümdarlarından Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabul etmesiyle Karahanlılar ilk Müslüman Türk devleti olmuştur.

Harita 3.7

Karahanlıların Müslüman olmasıyla birlikte İslamiyet, Maveraünnehir ve Türkistan'da hızla yayılmıştır. Bu dönemde Semerkant, Buhara, Kaşgar gibi önemli şehirler, İslam tarihinin önemli kültür merkezleri hâline gelmiştir. Taht kavgaları nedeniyle Doğu ve Batı Karahanlılar olmak üzere ikiye ayrılan devlet 1212'de yıkılmıştır.

Karahanlılar Dönemi'nin sosyal ve ekonomik hayatı seyahatnamelerde şu şekilde ifade etmiştir:

Kaynak 4

(...) Türkistan, geniş bir imparatorluk ve muktedir bir hükümdarlığın yer aldığı emsalsiz bir ülkedir. Dünyanın göz bebeği, yeryüzünün süsüdür. Gerçek bir Türk yurdudur. Dağlarında ceylanlar seker, ormanlarında aslanlar kükrer. Türkistan, alabildiğince geniş bir ülkedir. Çok eskilerden beri kahramanların mekânıdır ve şanlı bir şöhrete sahiptir. Türkistan halkı, kesinlikle toprağı ekip biçmekle uğraşmayan göçmenler ve çobanlardan oluşur. Otların tabii olarak büyüdüğü meralardan başka yeşil alan yoktur.(...)

Şihabeddin El Ömerî, 2014, s. 106-107.

Seyahatnamede verilen bilgilere dayanarak Karahanlıların sosyal ve ekonomik hayatı ile İslamiyet'ten önceki Türklerin sosyal ve ekonomik hayatı arasında görülen benzerlikler ve farklılıklar nelerdir? Düşüncelerinizi ifade ediniz.

Görsel 3.47
Divanü Lügati't-Türk'te Yer Alan Türk Dünyası Haritası

Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügati't-Türk adlı eserinde yer verdiği harita, tarihteki ilk Türk dünya haritası (Görsel 3.47) olması açısından büyük bir değer taşır. Kaşgarlı Mahmud, kitabında haritasını yeryüzünün şekli gibi daire biçiminde çizdiğini belirtmiştir. Onun bu haritayı yuvarlak şekilde çizmesi ve bunu dünyanın biçimiyle açıklaması, 11. yüzyılda Türklerin dünyanın yuvarlak olduğunu bildiklerini göstermektedir. Haritada, Türk boylarının yerleşim alanları ile Türklerle ilişki içinde olan yabancı ülkeler ve topluluklar gösterilmiştir.

Kaşgarlı Mahmud bu eserinde aynı zamanda Türklerin kullandığı On İki Hayvanlı Türk Takvimi hakkında da bilgiler vermiştir.

Dîvânu Lugati't-Türk hakkında verilen bilgilere göre Türkler 11. yüzyılda hangi alanlarda gelişme göstermiştir? Tartışınız.

Görsel 3.48
Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig (Temsilî)

Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig (Görsel 3.48) adlı eserinde dönem hakkında önemli bilgiler vermiştir. Türklerde kut anlayışının İslamiyet'in kabulünden sonra da devam ettiğine, yöneticilerin halka halkın da yöneticilere karşı sorumluluklarının bulunduğuna bu eserden ulaşabilmekteyiz.

Verilen bilgilere göre Yusuf Has Hâcib, eserinde Türk devletlerinin hangi özelliği hakkında bilgi vermektedir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Gazneliler (963-1187)

Adını başkenti Gazne şehrinden alan Gazneliler, Alp Tigin adındaki bir Türk komutan tarafından kurulmuştur. Bugünkü Afganistan topraklarında kurulan bu devlet, en geniş sınırlarına Gazneli Mahmud döneminde ulaşmıştır. Sultan ünvanını kullanan ilk Türk hükümdarı olan Gazneli Mahmud, Hindistan'a yaptığı 17 seferle İslamiyet'in bu bölgede yayılmasını sağlamıştır.

Harita 3.8

Gazne kenti ve Gaznelilere seyahatnamelerde şu şekilde değinilmiştir:

Kaynak 5

(...) Gazne'nin havası temiz, suları tatlıdır. Burada hastalıklar çok azdır. Topraklarında yılan, akrep ve zehirli haşerat bulunmaz. Bu şehirden kahraman insanlar çıkmış, İslamiyet'i ve tahtı cesaretle savunmuşlardır. Sebüktekin'in oğlu Mahmud'un Hindistan 'a düzenlediği muzaffer seferler sonunda İslam dini bu büyük topraklara girmiştir. (...)

Şihabeddin El Ömerî, 2014, s. 106.

Gazneliler devri siyasi bakımdan olduğu gibi kültürel bakımdan da parlak geçmiştir. Gazneli hükümdarları saraylarında devrin en büyük şairlerini, âlimlerini ve bilim insanlarını toplamaya çalışmışlardır. Ayrıca bu şairlere, âlimlere ve bilim insanlarına hürmet göstermişlerdir. Gazneli Mahmud, dönemin önemli bilim insanlarından olan Bîrûnî'yi sarayına çağırmış ve Bîrûnî'nin bilimsel çalışmalarını desteklemiştir. Gazneli hükümdarları mimari faaliyetleriyle de dikkat çekmiştir. Sultan Mahmud ve Mesut büyük inşa faaliyetlerinde bulunmuş olmalarına rağmen bu eserlerden çok azı günümüze ulaşmıştır.

Gazneli Mahmud'un ardından tahta geçen oğlu Mesut döneminde Gazneliler, Selçuklularla mücadele etmiştir. 1040 yılında gerçekleşen Dandanakan Savaşı, Selçukluların zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu yenilgi sonrası zayıflayan Gazneliler, 1187 yılında yıkılmıştır.

Büyük Selçuklular (1040-1157)

Devlet, ismini Tuğrul Bey'in dedesi Selçuk Bey'den almıştır. Tuğrul Bey, Gazneliler ile yapılan Dandanakan Savaşı'nı kazanarak Merv, Dandanakan, Semerkant, Buhara, Nişabur, Rey ve çevresinde Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.

Harita 3.9

? **Verilen haritaya göre Büyük Selçuklular kendinden önceki İslam devletlerinden farklı olarak İslamiyet'in hangi coğrafyalara yayılmasını sağlamıştır? Söyleyiniz.**

Seyahatnamelerde devletin kurulduğu coğrafya ve bu dönem hakkında şunlar yer almıştır:

Kaynak 6

Selçuklu hanedanının güneşi, Maveraünnehir'in ufkunda doğmuş ve doğuya ve batıya doğru yayılmıştır. İslamiyet'ten önce de bu topraklar, Türk hükümdarlarının hâkimiyetindeydi. Bu devlet, kimsenin sataşmaya cesaret edemeyeceği, okların ulaşamayacağı kadar güçlüydü. İslam dini bu topraklara girdiğinde iman nuruyla kandiller ışıldadı, köyler camiler ve mescitlerle süslendi. Ardından medreseler, ribatlar ve zaviyeler kuruldu. Vakıflarla donatılan bu topraklarda âlimlerin sayısı arttı. Bu âlimler İslam hukuku, hadis ve temel İslami konularla ilgili önemli eserler kaleme aldılar.

Şihabeddin El Ömerî, 2014, s. 85-86.

Tuğrul Bey Dönemi'nde, bugünkü İran ve Suriye'nin büyük bir kısmı Selçukluların hâkimiyetine girmiştir. Türkistan'dan gelen göçler sonucunda yeni bir yurt arayışı başlamış ve Anadolu hedef olarak belirlenmiştir. Bu süreçte Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ile askerî mücadeleler başlamıştır. Bu mücadelelerin en önemlilerinden biri olan Pasinler Savaşı'nda (1048) Doğu Roma İmparatorluğu yenilgiye uğratılmıştır. Bu savaş Selçukluların Doğu Roma İmparatorluğuna karşı kazandığı ilk büyük zaferdir.

Tuğrul Bey'den sonra tahta geçen Sultan Alparslan döneminde Selçukluların Anadolu yönündeki fetihleri hız kazanmıştır. 1071 yılında Doğu Roma İmparatorluğu ile yapılan Malazgirt Savaşı Selçuklular tarafından kazanılmıştır. Bu savaştan sonra Türkler kitleler hâlinde Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Büyük Selçuklular, en parlak dönemini Melikşah'ın hükümdarlığı sırasında yaşamıştır. Dönemin önemli yöneticilerinden biri olan Nizamülmülk hem Alparslan'a hem de Melikşah'a vezirlik yapmıştır. Melikşah'tan sonra oğulları arasında başlayan taht kavgaları nedeniyle zayıflayan devlet Sultan Sencer'in ölümünden sonra yıkılmıştır (1157).

Büyük Selçuklular, hâkim oldukları coğrafyada Türk-İslam kültürünü yansıtan önemli mimari eserler inşa etmişlerdir. Bu eserler arasında, vezir Nizamülmülk'ün katkılarıyla yapılan Nizamiye Medreseleri dikkat çekmektedir. Ancak, bu medreselerden günümüze herhangi bir örnek ulaşmamıştır. Aşağıdaki görsellerde Büyük Selçuklulara ait mimari eser örneklerine yer verilmiştir.

Gümüştekin Medresesi (Suriye)

Görsel 3.49

Menuçehr Camii (Kars)

Görsel 3.50

Hoca Nazar Kervansarayı (İran)

Görsel 3.51

Halep Kalesi (Suriye)

Görsel 3.52

Verilen genel ağ haberlerinde Türklerin İslamiyet'i kabulü ile sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin günümüze yansımalarına örnekler yer almaktadır.

İstanbul'un sembollerinden Büyük Çamlıca Camisi

"... Osmanlı-Selçuklu mimari tarzı ile günümüz çizgilerini bütünleştiren ve görkemli mimarisiyle dikkat çeken Büyük Çamlıca Camisi, büyük bir ibadethane olmasının dışında sanat galerisi, kütüphane, konferans salonu, sanat atölyesi ve İslam Medeniyetleri Müzesi ile Türkiye'nin en modern külliyesi olma özelliğini taşıyor.

Çamlıca Tepesi'nde estetik ve heybetli yapısıyla dikkat çeken caminin dört minaresi Malazgirt Zaferi'ne ithafen 107,1 metre, iki minaresi ise 90 metre yüksekliğindedir. Caminin 34 metre çapındaki kubbesi ise İstanbul'u simgelemektedir.

Ana kubbenin üzerinde bulunan alem, dünyanın en büyük alemi olma özelliğine sahiptir. Ayrıca camide Türk-İslam sanatlarının hat, çini, tezhip ve ahşap oyma gibi örnekleri de yer almaktadır..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 3.53

Büyük Çamlıca Cami (İstanbul)

Görsel 3.54

Obruk Gölü manzaralı "Kervansaray Otel" turizme katkı sunacak

"... Konya'da restorasyonu tamamlanan Kızören Obruğu'nun yanındaki Selçuklu dönemi eserlerinden Obruk Hanı, otel olarak hizmet verecek. Konya-Aksaray kara yolunun 70. kilometresinde yer alan Kızören Obruğu'nun yanında, 800 yıl önce inşa edilen Selçuklu kervansarayı, 3 yıl süren restorasyon çalışmalarının ardından 13 odalı bir otele dönüştürüldü..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 3.55

Türkiye'de en çok tercih edilen isimler 'Yusuf' ve 'Zeynep' oldu

"... Türkiye'de dünyaya gelen bebekler için erkeklerde "Yusuf", kızlarda ise "Zeynep" en çok tercih edilen isimler arasında ilk sırada yer aldı. Açıklamaya göre, 2021'de dünyaya gelen 1 milyon 91 bin 143 bebek içerisinde erkeklerden 7 bin 540'ına Yusuf, 6 bin 236'sına Miraç, 6 bin 222'sine Eymen; kız bebeklerden de 11 bin179'una Zeynep, 7 bin 316'sına Elif, 6 bin 335'ine Defne ismi verildi..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Görsel 3.56

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimlerin sonuçlarını günümüz koşullarıyla karşılaştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri aşağıdaki karşılaştırma tablosuna yazınız.

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle beraber sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişim	Türklerin İslamiyet'i kabulüyle beraber sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin günümüze yansımaları
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

UYGULAYALIM

PERFORMANS GÖREVİ

Adı : Hikâye tasarlama

Amacı: İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları içinde açıklama

Beceri: Tarihsel empati

Süre : 2 ders saati

Yönerge:

- Edindiğiniz bilgilerden hareketle kendinizi İslamiyet Öncesi Dönem'den İslamiyet'in kabulüne geçiş aşamasında yaşayan biri olarak hayal ediniz.
- Bu doğrultuda aşağıdaki alana İslamiyet'in kabulüyle sosyal ve kültürel hayatınızda meydana gelen değişimlere ilişkin bir hikâye yazınız. Hikâyenizi tasarlarken yaşanan değişimi çok yönlü bir bakış açısıyla değerlendiriniz. (Hikâyenizi defterinize yazınız.)
- Hikâyenizi yazarken Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen gösteriniz.
- Hikâyenizde İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişimin sonuçlarını dönemin koşulları çerçevesinde açıklayınız.
- Açıklamalarınızda geçmişten günümüze uzanan millî ve manevi değerlere saygı duymamızın gerekliliğini vurgulamayı unutmayınız.
- Oluşturduğunuz hikâyeler derecelendirme ölçeğiyle değerlendirilecektir.

Hikâyenin Adı: .....

.....

.....

Hikâyenin Konusu: .....

.....

.....

Hikâyenin Kahramanları: .....

.....

.....

Hikâyede değindiğiniz millî ve manevi değerler:

.....

.....

.....

EBA Eşleştirme oyunu

EBA Derecelendirme ölçeği

DEĞERLENDİRELİM

İslamiyet'in kabulüyle Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarında meydana gelen değişim ile ilgili örnek cümleler verilmiştir.

Verilen cümlelerle kutulardaki alanları eşleştiriniz (Cümlenin numarasını ilişkili olduğu alanın altındaki kutuya yazınız.).

1. Türklerde Arap alfabesinin kullanımı yaygınlaşmıştır.
2. Konargöçer hayat devam etmiş ancak büyük şehirler kurulmaya başlanmıştır.
3. Medrese, ribat, cami, hastane gibi yapılar inşa edilmiştir.
4. Türkçe konuşulmaya devam edilmiş ancak Arapça ve Farsça kelimeler dilimize girmeye başlamıştır.
5. Minyatür, ebru yapımı devam etmiş, Arap kültürünün etkisi ile hat ve tezhip sanatı gelişmiştir.
6. Hayvancılık ve at biniciliği önemini korumuştur.
7. Yöneticiler ve halk İslamî isim ve ünvanlar kullanmaya başlamışlardır.
8. Kurgan mezar anlayışı terk edilmiş İslam kültürüne türbe mimarisi kazandırılmıştır.
9. Yapıları süslerken geometrik şekilleri ve bitki motiflerini kullanmışladır.
10. Heykel ve balbal yapımına çok fazla rastlanmamaktadır.
11. Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't-Türk gibi eserler kaleme alınmıştır.
12. Uygurlardan kalan tapınaklar camiye dönüştürülmüştür.

Hayat biçimi

Yazı, dil ve edebiyat

Sanat

Mimari

DÜŞÜNELİM

XI- XIII. YÜZYILLAR ARASINDA MEYDANA GELEN ASKERÎ MÜCADELELERİN ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE İSLAMLAŞMASINA KATKILARI

Konya, Türkiye Selçuklu Devletine başkentlik yapmış kadim şehirlerden biridir.

Konya şehir planınında konumu ve görselleri verilen Türkiye Selçuklu Devleti'ne ait eserleri inceleyiniz. Soruları cevaplayınız.

Konya şehir planınında verilen eserler hangi amaçlarla yapılmış olabilir? Bu eserler Anadolu'da nasıl bir kültürel değişim meydana getirmiş olabilir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.

Görsel 3.57

KEŞFEDELİM

"XII. Yüzyılda Anadolu'da Bir Gün" adlı metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

XII. Yüzyılda Anadolu'da Bir Gün

Aybars, sabahın ilk ışıklarıyla uyandı. Elini yüzünü yıkadıktan sonra annesinin hazırladığı kahvaltıya hevesle oturdu.

Annesinin tandırda pişirdiği sıcacık ekmeğin üstüne sürdüğü tereyağı mis gibi kokuyordu. Bugün özel bir gün olduğu için sofrada yok yoktu. Yörük peyniri, yağlı kavurma, bal, zeytin, yoğurt... Sofranın başında, göğün mavisine karışan dağların sessizliğinde ailece kahvaltı yaptılar.

Görsel 3.58 Temsili

Kahvaltıdan sonra bir an evvel obanın diğer çocuklarıyla buluşmak için acele etti. Aslında her gün oyun oynarlardı. Aşık oyunu, çelik-çomak, ceviz oyunu, mangala, top, yumurta oyunu gibi oyunları çok severlerdi. Bugün ise düğün sebebiyle zamanları dardı. Çocuklar, bugün için birlikte mangala oynamaya karar vermişlerdi.

Görsel 3.59 Temsili

Oyun sonrası çadıra doğru geldiğinde ablası Begüm'ün düğün hazırlıklarının başladığını gördü. Aybars'ın ailesi düğün için yün halılar ve kilimler serdi. Çeyiz sandığı açıldı; içinde işlemeli kumaşlar, kemerler ve el yapımı bakır kaplar vardı. Aybars'ın annesi ve obanın hatunları rengârenk şalvarlarını giymiş, gelen misafirler için kuzu etinden keşkek ve buz gibi ayran hazırlıyordu. Aybars ise babasının atlarını yıkamak ve otlatmak için çadırlarının önündeki geniş obaya çıktı. Kardeşleriyle düğün için getirilen atların bakımına yardım etti. Atlar, düğünlerinin vazgeçilmez simgesiydi; üzerlerine rengârenk kilimler ve nazar boncukları yerleştirilmişti. Düğün vakti geldiğinde obanın yaşlıları ve beyleri kurulan büyük otağın önünde toplandı.

Görsel 3.60 Temsili

Ablası, beyaz kaftanı ve başındaki işlemeli duvağıyla çok güzel görünüyordu. Düğünde kopuz eşliğinde şarkılar söylendi, davullar çalındı. Aybars'ın dedesi, gelin ve damada dua etti:

- Ocağınız kutlu, soyunuz ulu olsun!

Akşam olduğunda Aybars yorulmuş ama çok mutlu bir şekilde yatağına girdi.

(Bu metin, kitap yazarları tarafından bu kitap için yazılmıştır.)

Metin ve görsellerde verilen Anadolu Türk kültürüne ilişkin özelliklerden günlük hayatınızda devam edenler hangileridir? Söyleyiniz.

Bazı kültürel özelliklerin nesiller boyunca devam etmesinin sebepleri nelerdir? Tartışınız.

ÖĞRENELİM

Türklerin Anadolu'yu yurt edinme süreci Büyük Selçuklular ile başlamıştır. Bu dönemde Selçuklular ve Doğu Roma İmparatorluğu arasında önemli savaşlar yaşanmıştır. Anadolu'yu yurt edinen Türkler, Avrupa'da başlayan ve İslam dünyasını hedef alan Haçlı seferleri sırasında Anadolu'yu korumuşlardır.

Aşağıda Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma süreci ile Haçlı Seferleri hakkında açıklamaların yer aldığı karışık bir tarih şeridi verilmiştir. Bu olayları açıklamalardan hareketle doğru sırayla tarih şeridine yerleştiriniz.

A

Selâhaddin Eyyubi, Kudüs Haçlı Krallığı'na son vermiştir. Bu durum, Batı dünyasını yeni bir Haçlı Seferi için tekrar harekete geçirmiş ve 1189'da III. Haçlı Seferi düzenlenmiştir.

B

Türkiye Selçuklu Devleti ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında 1176'da gerçekleşen Miryokefalon Savaşı, kurulan yeni vatanı koruyarak Türklerin Anadolu'da kalıcı olmalarını sağlamıştır.

C

Büyük Selçuklu Devleti ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında 1071'de gerçekleşen Malazgirt Savaşı sonucunda Anadolu, yeni bir vatan olarak Türk iskânına açılmıştır.

Ç

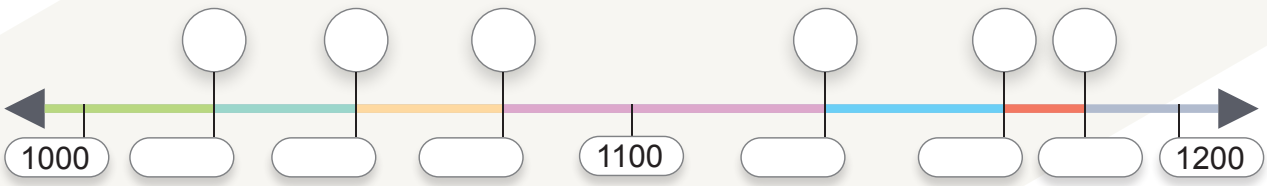
Musul-Halep Atabeyi İmâdeddîn Zengî, topraklarını ikiye bölen Urfa Haçlı Kontluğu'nu ortadan kaldırmıştır. Bunun üzerine 1147'de II. Haçlı Seferi düzenlenmiştir.

D

Doğu Roma imparatorları Türklerin durdurulamayan yayılmalarına ve genişlemelerine karşı Papa'dan devamlı askerî yardım istiyordu. Bunun sonucunda ilk Haçlı ordusu 1096'da İstanbul'a ulaştı.

E

Büyük Selçuklu Devleti ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında 1048'de gerçekleşen Pasinler Savaşı, iki tarafın düzenli ordularının karşı karşıya geldikleri ilk savaştır.

Anadolu; Avrupa Hunları, Sabar/Sibirler, Hazarlar, Kıpçaklar, Peçenekler ve Oğuzlar gibi Türk topluluklarının akınlarına uğramış bir bölgedir. Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan bu ilk akınlar, Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1071 Malazgirt'ten önce Anadolu'ya yapılan akınlar daha çok keşif amaçlı iken 1071'den sonra yapılan akınlar; göç, imar ve iskân faaliyetleri ile Anadolu'da kalıcı olma hedefini taşımıştır.

Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde meydana gelen gelişmeler ile ilgili kaynakları inceleyiniz.

Anadolu'yu yurt edinme politikasının temeli, Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Tuğrul Bey tarafından atılmıştır. Tuğrul Bey Selçuklu topraklarına göç eden Türkmenlerin yerleşmesi için Anadolu'yu seçerek hanedan üyelerini ve komutanlarını Anadolu'nun fethi için görevlendirmiştir.

Görsel 3.61
Atlılar (Topkapı Sarayı Müzesi)

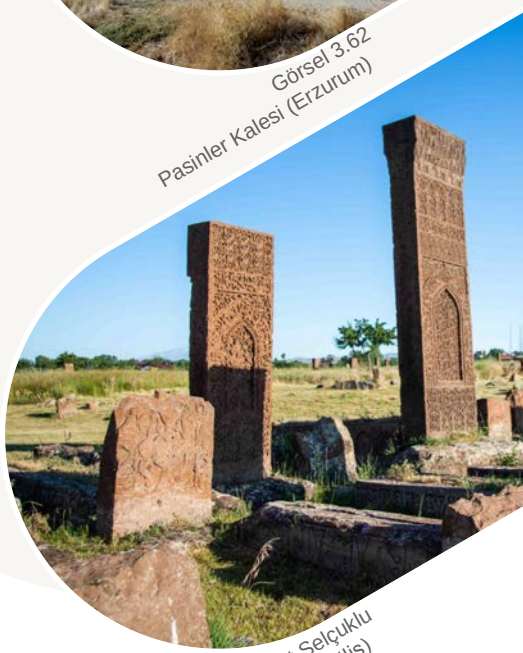
Selçuklu Türkmenlerinin daimî vatan yapacakları toprak arayışı, onların yüzünü Anadolu'ya çevirmelerine sebep olmuştur. Anadolu'nun yalnızca verimli toprakları değil coğrafi, jeopolitik ve stratejik konumu da Selçuklu Türkmenlerini etkilemişti. Türklerin Anadolu'ya ilk akınları, Çağrı Bey'in emrindeki üç bin kadar atlı (Görsel 3.61) Türkmen ile (1015 - 1021) keşif amacıyla Doğu Anadolu topraklarına yaptığı seferlerdir. Çağrı Bey bu uzun seferin dönüşünde Tuğrul Bey ile buluştuğunda Anadolu'nun fethedilebilir olduğu müjdesini paylaşmıştır. Anadolu'ya yapılan ilk akınlar Dandanakan Zaferi'ne kadar oldukça yavaştır ancak Dandanakan Zaferi'nden sonra Türklere Anadolu yolu artık açılmıştır.

Görsel 3.62
Pasinler Kalesi (Erzurum)

1048'de Selçuklular ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında gerçekleşen Pasinler Savaşı'nı Selçuklular kazanmış ve bu zafer, iki devlet arasında yaklaşık bir asır sürecek olan mücadeleyi başlatmıştır. Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey Dönemi'ndeki akınlarla Kars'tan Sivas'a kadar birçok Doğu Roma kalesi tahrip edilmiş ve Doğu Roma kuvvetleri zayıflatılmıştı. Türkmenler planlı bir şekilde Kızılırmak kıyılarına kadar gelmişti. Pasinler Zaferi'nden sonra Türkmenler, Selçuklu hanedanı etrafında toplanarak fethedilen bölgelere yerleştiler. Anadolu'ya ailelerini, çadırlarını, hayvanlarını, göçebe yaşam tarzlarına ait kültürlerini, silahlarını ve kıyafetlerini de getirdiler. Bu iskân olayı, Türk tarihi için bir dönüm noktasıydı. Türkistan'dan sonra Azerbaycan, Anadolu, Irak ve Suriye topraklarını kapsayan bölge; XI. ve XIII. yüzyıllarda Türklerin ikinci anavatanı hâline geldi.

XI. yüzyılda Sultan Alp Arslan'ın emriyle Ahlat fethedilmiştir. Ahlat, Selçuklular tarafından Anadolu'ya yapılan akınların planlandığı ve dönüşlerinde de toplandıkları bir askerî üs olarak kullanılmıştır. Ahlat'ta bulunan Selçuklu mezar taşları ile Orhun Abideleri'nin benzerliği Türkistan Türk kültürünün Ahlat'tan Anadolu'ya yayıldığını göstermektedir (Görsel 3.63).

Görsel 3.63 Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı (Bitlis)

Anadolu'ya yönelik Türk akınlarının giderek artması karşısında Doğu Roma imparatorları ne gibi tedbirler almış olabilir? Tartışınız.

Görsel 3.64 Alanya Kalesi

Kaynak 1

(…) Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman Roma ve Bizans'tan kalan yerleşim modelleri bulunmaktaydı. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte bazı yerleşmelerde değişim ve gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. (…) Türkler eski kente yerleşerek büyük değişimlere yol açmamıştır. Özellikle Anadolu kentlerinin çoğunluğu bu gruba dâhil edilmektedir. Türkler tahrip olan kentlerin yakınına ya da üzerine yapılar yapmıştır. Türklerce yeni kentler kurulmuştur. (…) XI yüzyıldan itibaren Anadolu'daki kentlerde kaleye önem verilmeye başlanmış ve Anadolu'daki yerleşmelerin büyük çoğunluğu bir kaleye sahip olmuştur. (…) Anadolu'yu gelen Türkler pek çok yeni kale inşa ettikleri gibi, stratejik bakımdan önemli yerlerdeki eski kaleleri onarmış, iç kalesi olmayan kalelere iç kale eklemiş, yeni yerleşim yerlerinin yanına kaleler kurmuşlar (Görsel 3.64) ve bu kalelerin gelirini yakın köylerden sağlamışlardır. Türk güçleri kalelerde aileleri ile beraber kalmaya başlamış ve kale-kent öğesi de böylece gelişmiştir. (…)

Kejanlı, 2010, s.289-290.

Görsel 3.65 Ani Surları (Kars)

Tuğrul Bey'in vefatı ile yerine Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan geçmiştir. Bu dönem 1064'te Doğu Roma'nın surlarıyla meşhur şehirlerinden biri olan ve **"Anadolu'nun Doğu Kilidi"** olarak adlandırılan **Ani** fethedildi (Görsel 3.65). Bu fetih ile Anadolu içlerine yapılacak Selçuklu harekâtı için önemli bir üs kazanılmıştır. Ani'de Sultan Alp Arslan bir cami inşa ettirerek bölgedeki İslamlaşmanın temelini atmıştır. Selçuklularla birlikte Ani, kentin yeni sakinleri olan Selçuklu eserleriyle donatıldı. Ani'de Anadolu Türk mimarisinin de başlangıcını oluşturan camiler, mescitler, kümbetler, mezarlıklar, hamamlar, konutlar, dükkânlar ve atölyeler inşa edildi.

Malazgirt Savaşı (26 Ağustos 1071)

Doğu Roma İmparatoru Romanos Diogenes (Romen Diyojen) Anadolu'ya düzenlenen Türk akınlarını durdurmayı, Türkleri Anadolu'dan çıkarmayı ve Selçuklu başkentini fethederek Selçuklu tehlikesini kesin bir çözüme kavuşturmayı istiyordu. Bu amaç doğrultusunda 1071'de bir zafer kazanma düşüncesiyle ordusunun başına geçti ve Anadolu'ya hareket etti.

Alp Arslan, Mısır'a sefere çıkmıştı. Şam'a yürüdüğü sırada Romanos Diogenes idaresindeki Doğu Roma ordusunun Doğu Anadolu'ya ilerlediğini haber alır almaz seferi yarıda keserek geri dönmüştür. 26 Ağustos 1071 Cuma günü gerçekleşen Malazgirt Savaşı'nın kaderini Selçuklu ordusunun uyguladığı turan taktiği, Doğu Roma ordusunda yer alan Uz (Oğuz) ve Peçeneklerin Selçuklu tarafına geçmeleri ve Sultan Alp Arslan'ın askerî yetenekleri gibi nedenler belirlemiştir. Selçuklu zaferiyle neticelenen savaşın sonucunda Doğu Roma ordusunun büyük bir kısmı imha edilmiş ve İmparator esir düşmüştür.

Görsel 3.66 Malazgirt Savaşı (Harbiye Askerî Müzesi)

Anadolu'da Malazgirt Zaferi'nden sonra başlayan Türk hâkimiyeti, yeni bir devir açmıştır. İslami eserler ve İslami yaşayış tarzı, Anadolu'nun çehresini bütünüyle değiştirmiştir. Türkler, Anadolu'ya ebediyen silinmeyecek damgalarını vurmuşlardır. Böylece, Malazgirt Zaferi, "devlet ve vatan kuran zafer" olarak gerçek değerini kazanmıştır. Bu savaşla Doğu Roma büyük oranda güç kaybetmiştir. Sultan Alp Arslan, savaşın sonunda Selçuklu ve Türkmen beylerine Anadolu'nun fethi emrini vermiştir. Bu emir üzerine Anadolu'da bağımsız beylikler kurulmuştur. Doğu Roma kuvvetleri ise bütün çabalarına rağmen ne Türk beylerinin ilerlemesini ne de Anadolu'nun fethini engelleyebilmiştir. Anadolu, süratli bir şekilde el değiştirmeye başlamıştır.

Malazgirt Zaferi ve Anadolu

Sultan Alp Arslan'a Malazgirt Zaferi ile ilgili duygularınızı ifade ettiğiniz bir mektup yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 3.67

Birinci Beylikler Dönemi

Saltuklular (1072-1202)

Saltuk Bey tarafından Erzurum ve çevresinde kurulmuştur. Saltuklular birçok kale, cami, türbe, hamam, kervansaray gibi mimari eserler inşa etmiş ve bölgenin Türkleşmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Kale Cami, Tepsi Minare, Erzurum Üç Kümbetler (Görsel 3.67), Ulu Cami, Mama Hatun Külliyesi, İki Kümbetler Saltuklulardan günümüze ulaşan eserlerdendir.

Harita 3.10

Çaka Beyliği (1081-1093)

İzmir ve çevresinde Çaka Bey tarafından kurulmuştur. İlk Türk denizcisi olarak bilinen Çaka Bey'in Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesindeki en önemli rolü, Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı yapmış olduğu fetihleridir. Çaka Bey, o dönemin en modern savaş gemileriyle bir donanma oluşturmuştur. Çaka Bey'in İzmir'de oluşturduğu donanmanın kuruluş yılı olan 1081, Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir.

Görsel 3.68

Artuklular (1102-1231)

Artuklular, Hasankeyf, Mardin, Harput ve çevresinde kurulmuştur. Artuklular Dönemi'nde ticari hayatı canlı tutmak ve halkın ihtiyaçlarını karşılamak için birçok mimari eser yaptırılmıştır. Örneğin, Malabadi Köprüsü, Diyarbakır Surları, Mardin'deki Zinciriye Külliyesi ve Hatuniye Medresesi Artuklulardan günümüze kalan eserlerdendir. Malabadi Köprüsü dünyanın en büyük ve en uzun taş kemerli köprüsüdür. Bu eser UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'nde yer almaktadır (Görsel 3.68).

Danişmentliler (1080 -1178)

Danişmentliler, Sivas ve çevresinde kurulmuştur. Beylik, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu beylik; hâkim oldukları yerlerde birçok cami, köprü, hamam ve medrese yapmıştır. Kayseri Ulu Cami, Sivas Ulu Cami, Tokat Melik Gazi Kümbeti, Tokat Kulak Kümbeti Danişmentlerden günümüze ulaşan eserlerdendir. Tokat ve Niksar'da bu dönemde yaptırılan Yağıbasan Medreseleri, Anadolu'da inşa edilen ilk medreselerdir (Görsel 3.69).

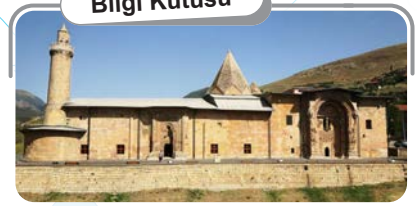

Görsel 3.69

İlk Türk Beylikleri

Bilgi Kutusu

Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası 1985'te Türkiye'nin **UNESCO Dünya Miras Listesi**'ne giren ilk mimari yapısıdır.

Görsel 3.70

Mengücekliler (1080-1228)

Mengücekliler, Erzincan ve çevresinde kurulmuştur. İnşa ettikleri mimari eserler ile Anadolu medeniyetin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Sivas'taki Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası'ndan oluşan külliye, Mengücekli Beyliği'ne ait en eski eserdir. Bu eser Anadolu'da inşa ettirilen ilk Türk eserleri arasında yer almaktadır.

Kaynak 2

(…) Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri, Anadolu'nun fethedilmesinde ve Türkleşmesinde çok önemli rol oynamışlardır. İlk Türk beylikleri hâkim oldukları toprakları Haçlılara karşı koruyarak İslamiyet'in Anadolu topraklarına yayılmasında öncülük etmişlerdir. (…) Beylikler hüküm sürdükleri bölgelerde yeni şehir, kasaba ve köyler kurarak imarlaşmayı başlatmışlardır. (…) Beylikler yaşadıkları şehir ve kasabalara saraylar, imarethaneler, kervansaraylar, köprüler, yaptırarak ülkelerini sosyal tesislerle donatmışlardır. (…) Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri doğudan gelen göçebe Türkleri yerleşik hayata geçirerek bulundukları bölgeye uyum sağlamalarında öncülük etmişlerdir. (…) Bu beylikler Anadolu bölgesinde Türk-İslam medeniyetinin gelişmesine çok büyük katkılar sağlamışlardır. (…)

Şahbaz, 2017, s.167.

Türkiye Selçuklu Devleti

Malazgirt Zaferi sonrasında kurulan **Türkiye Selçuklu Devleti**, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelmesine ve Avrupa'da Anadolu'nun "Türkiye" olarak anılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Anadolu'da siyasi birliği sağlayan Türkiye Selçukluları, burada birçok eser bırakmışlardır.

Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili verilen metinleri inceleyiniz.

Türkiye Selçuklu Devleti (1075-1308)

Selçuklu soyundan gelen Kutalmışoğlu Süleyman Şah, İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuş ve burayı başkent yapmıştır. Süleyman Şah Anadolu'da birçok yere akınlar düzenlemiş, devletin sınırlarını genişletmiş, Horasan ve Azerbaycan'dan göç eden Türkleri fethettiği bölgelere yerleştirmiştir. Böylece Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma süreci hızlanmıştır. Bu dönemden sonra Doğu Roma ve Haçlılarla askerî mücadeleler gerçekleştirilmiş ve Anadolu'nun Türkleşme süreci devam etmiştir.

Harita 3.11

Miryokefalon Savaşı (17 Eylül 1176)

Doğu Roma İmparatoru I. Manuel Komnenos (Manuel Komnenos), 1176'da çok büyük bir orduyla Anadolu'ya geçti. Amacı Sultan II. Kılıç Arslan'ın faaliyetlerini engellemek, Anadolu'yu Türklerden kurtarmak ve Türklerin imparatorluğa karşı tehditkâr faaliyetlerini sonlandırmaktı. İmparator I. Manuel Komnenos, Anadolu'yu geri almakta ne kadar kararlıysa Sultan II. Kılıç Arslan da onu savunmakta o kadar kararlıydı. İki tarafın orduları 17 Eylül 1176 tarihinde Miryokefalon Savaşı'nda karşı karşıya geldi. II. Kılıç Arslan, Doğu Roma ordusunu dar bir geçide girdiği sırada bozguna uğrattı.

Böylece Malazgirt'ten sonra Türk tarihinin ikinci büyük zaferini kazandı. Miryokefalon Zaferi Türkler için "devlet ve vatan koruyan zafer" olarak tarihteki gerçek yerini ve değerini almıştır.

Miryokefalon Savaşı, Türklerin Anadolu'dan atılamayacağının ve Anadolu'nun Türk yurdu olarak anılacağının göstergesidir. Doğu Romalıların Türkleri Anadolu'dan gönderme ümitleri büsbütün kırılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu bundan sonra sürekli olarak savunmaya geçmiştir. Öte yandan Türkler de daima fetihler peşinde koşmaya devam etmiştir. Miryokefalon Zaferi Türklerin Anadolu'da geniş imar faaliyetinde bulunabilmeleri ve kalıcı eserler meydana getirebilmeleri için uygun bir ortam yaratmıştır.

Görsel 3.71 Miryokefalon Savaşı (İstanbul Askerî Müzesi)

Miryokefalon Zaferi'nden sonra Türkiye Selçuklu sultanları Anadolu'da siyasi birliği sağlamayı ve devleti doğal sınırlarına ulaştırmayı amaçlamışlardır. Türkiye Selçukluları, Danişmentli, Saltuklu ve Mengücekli beyliklerine son vermiş; Sinop'u ve Antalya'yı fethederek devletin sınırlarını kuzeyde ve güneyde denizlere ulaştırmışlardır. I. Alâeddin Keykubad, Alâ'îyye (Alanya) ve Alara kalelerini fethederek Türkiye Selçuklu Devletini en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti, Alâeddin Keykubad zamanında artık siyasî birliğini büyük ölçüde sağlamıştır. Böylece sınırları neredeyse bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarına ulaştırmıştır.

Miryokefalon Savaşı ve Zaferi

Kaynak 3

(…)Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan Alâeddîn Keykubâd'dan sonra, daha önce batıdan (Haçlılar ve Bizans) olduğu gibi, doğudan da büyük bir istilâ hareketine maruz kaldı. Bu, Moğol istilâsı idi. Bu sırada Türkiye Selçuklu tahtında bulunan Sultan II. Gıyâseddîn Keyhüsrev (1237-1246), Moğollar karşısında kuvvetli bir mücadele iradesi ortaya koyamadı. 1243 yılında, Erzincan'ın Kösedağ yöresinde (Sivas ile Erzincan arası) yapılan savaşta Moğollara, utanç verici bir şekilde yenildi ve kaçtı. (…) Türkiye Selçuklu Devleti de bir daha kurtulmamak üzere Moğol hâkimiyeti altına girdi. (…) Bu karanlık devir, Türkiye Selçuklu iktidarının kendi içindeki tükenişine kadar devam etti (1308). (…) Daha açık bir ifade ile söylememiz gerekirse, çöken Türkiye Selçuklu Devletinin varisi ve devamı olarak Anadolu'da 20 kadar Türk beyliği birden kuruldu. (…)

Koca, 2008, s.15-16.

? **Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecine girmesi Anadolu'daki imar ve iskân faaliyetlerini nasıl etkilemiş olabilir? Düşüncelerinizi söyleyiniz.**

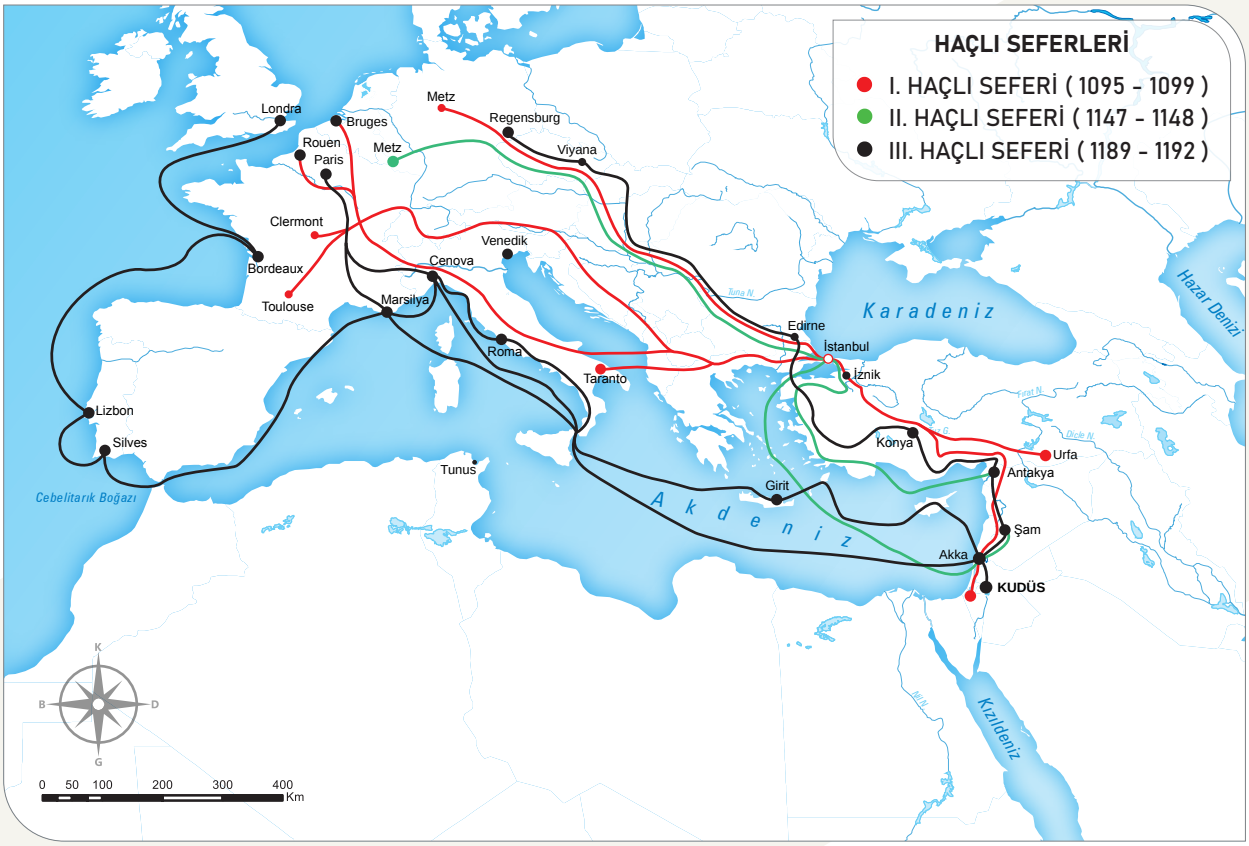
Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu'da kurulan ilk Türk devletleri ve beylikleri, bölgede varlığını henüz kökleştiremeden Hristiyanların işgal tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye Selçukluları ve ilk beylikler, bir yandan Anadolu'yu imar edip yerleşimi desteklerken diğer yandan Haçlıların Anadolu'yu yakıp yıkmalarına engel olmaya çalışmışlardır.

Haçlı Seferleri'ne katılan askerlerin zırh ve silahlarına işlenen haç işareti, bu seferlere adını vermiştir. Haçlı Seferleri ile ilgili kaynakları inceleyiniz.

Kaynak 4

(…) İslam yayılmasına karşı Hristiyan dünyanın tepkisi olarak görülen bu seferler, şüphesiz tek bir sebebe bağlı değildir. (…) Kudüs'ün Müslümanların elinden alınması hedefiyle seferlere bir kutsal savaş havası verilmiş olsa bile asıl amaç, yeni ülkelerin fethedilmesiydi. (…) Bizans İmparatoru Alexios Komnenos 1089'da papaya başvurup Ege ve Marmara Denizi'ne kadar ilerlemiş olan Türklere karşı koyabilmek için asker yardımı istemişti. Asker sıkıntısı çeken Bizans'a yardım edilerek Selçukluların Anadolu'daki kudreti kırılacaktı. (…) Haçlı Seferlerinin sebepleri arasında Doğu'nun elinde tuttuğu ipek ve baharat yollarının ele geçirilmesi umudu da vardı. (…)

Çimen, & Akçadağ, 2021, s.130-134.

Harita 3.12

Bu sebeplerden dolayı Haçlı orduları Anadolu'ya doğru harekete geçiyordu. **1095** yılında başlayıp **1291** yılında sona eren süreçte toplam **8 Haçlı Seferi** düzenlendi. Bu seferler arasında Türkler için sonuçları ve büyüklükleri açısından ilk üçü, Anadolu'da gerçekleştiği için daha önemlidir.

I. Haçlı Seferi (1095-1099)

I. Haçlı Seferi, Türklerin vatan savunmasındaki ilk sınavlarından biri olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarı I. Kılıç Arslan Haçlılara karşı gerçekleştirdiği savaşlar sonucunda Anadolu'nun kolayca işgal edilemeyecek bir yer olduğunu Batı dünyasına göstermiştir. I. Kılıç Aslan Haçlılara karşı mükemmel bir vatan savunması gerçekleştirmiş olmasına rağmen devletin başkenti olan İznik kaybedilmiştir. Bunun üzerine devletin yeni başkenti Konya olmuştur. I. Haçlı Seferi sonucunda Haçlılar; Urfa, Antakya, Kudüs gibi İslam dünyasının önemli şehirlerini ele geçirme başarısı göstermiştir.

II. Haçlı Seferi (1147-1148)

II. Haçlı Seferi Musul-Halep Atabeyi İmâddîn Zengî'nin 1144'te Urfa'yı Haçlıların elinden geri almasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti Hükümdarı Sultan Mesud, Almanlar ve Fransızlardan oluşan Haçlı ordularının tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Sultan Mesud, gerçekleştirdiği başarılı vatan savunması ile Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu bir kez daha Batı dünyasına göstermiştir. II. Haçlı Seferi'nde Haçlılar amacına ulaşamamıştır.

Görsel 3.72
Haçlı askeri (Temsili)

Bilgi Kutusu

Batılı tarihçiler, II. Haçlı Seferi sırasında Türklerle dolu olarak gördükleri ve onların büyük bir gayretle savundukları Anadolu'yu, bundan böyle "Türkiye" adıyla anmaya başlamışlardır.

III. Haçlı Seferi (1189-1192)

III. Haçlı Seferi, Eyyûbî Devleti Sultanı Selâhaddin Eyyûbî'nin 1187'de Kudüs'ü fethetmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu sefer sırasında Haçlı orduları bir kez daha Anadolu topraklarına girmiş ve Selçuklular Haçlılarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. III. Haçlı Seferi'nde Haçlılar amacına ulaşamamıştır.

Görsel 3.73
Selçuklu askeri (Temsili)

Haçlı Seferleri sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'daki fetihleri bir süre duraklamış, Doğu Roma İmparatorluğu'nun ise ömrü uzamıştır. Batı kültürü; şekeri, portakalı, Doğu'nun şifalı bitkilerini, ipek halılarını, porselen ve cam eşyalarını Haçlı Seferleri sırasında tanımıştır. Aynı şekilde yel değirmeni, pusula, usturlap, barut, kâğıt, matbaa gibi teknik buluşlar Haçlı Seferleri vasıtasıyla Avrupa'ya ulaşmıştır. Doğu ile Batı dünyası arasındaki ticari ilişkilerin artması Akdeniz kıyılarındaki limanların önemini de artırmıştır.

Haçlı Seferleri'nin sebepleri ve sonuçları ile ilgili verilen tabloları doldurunuz.

Haçlı Seferleri'nin Sebepleri	
Ekonomik:	.....
Dinî:	.....
Siyasi:	.....

Haçlı Seferleri'nin Sonuçları	
Ekonomik:	.....
Dinî:	.....
Kültürel:	.....
Siyasi	.....
Teknik:	.....

Doğu Roma İmparatoru I. Manuel Komnenos, II. Haçlı Seferi sırasında bütün gücünü Konya kuşatması üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu sırada şehri içeriden savunan Selçuklu kuvvetlerinin başında Sultan Mesud 'un kızlarından biri bulunuyordu. Adı kaynaklarda kaydedilmemiş olan bu genç melike, en önde başarılı bir şekilde savaşmış, cesareti ve kahramanlığı ile herkesin takdirini toplamıştır. Mesud'un kızı burada Türk kadınının vatan savunmasındaki emsalsiz bir örneğini sergilemiştir. Anadolu'yu fethederek burada yurt tutan Türkler, vatanlarını korumasını başardıkları gibi millî kimliklerini ve kültürlerini korumayı da başarmışlardır.

? Milletimiz vatanımızı savunmak ve millî kimliğimizi korumak için hangi mücadeleleri vermiştir? Tarihimizden ve günümüzden örnekler yazınız.

.....

.....

.....

.....

Tarih şeridi

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında kazanılan askerî başarılar ile birlikte Anadolu'da yapılan imar ve iskân faaliyetleri de oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkler Anadolu'ya geldikleri zaman Doğu Romalılardan kalan yerleşim yerlerinde halkın ihtiyacını karşılayan eserler yapmış ve buraları bayındır hâle getirmiştir. Anadolu'nun imar ve iskânı sırasında devlet adamları ve Türk halkı Doğu Roma yönetiminin aksine Müslüman olmayan halka din ve inanç özgürlüğü tanımışlardır. Bu tutum Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin kuvvetlenmesinde ve kalıcı olmasında rol oynamıştır.

Türkiye Selçuklu sultanları başta başkent Konya olmak üzere Kayseri, Aksaray, Niğde gibi şehirde bilinçli bir imar ve iskân politikası uygulamışlardır. Anadolu'ya göç eden Türkleri bu şehirlere yerleştirmişler ve Türk mimarisinin seçkin eserleriyle yeniden imar etmişlerdir.

Anadolu'nun fethi sonrasında gerçekleştirilen imar ve iskân çalışmaları ile ilgili verilen kaynakları inceleyiniz.

Görsel 3.74

Selçuklu ve Anadolu Türk beyleri, hemen hemen her şehirde ve kasabada Türk-İslam kültürünün ve o kentin sembolü olarak birer "ulu cami" yaptırmışlardır. Afyonkarahisar'daki Ulu Cami, Niğde Alâeddin Cami (Görsel 3.74), Konya Ulu Cami (Alâeddin Cami) ve Kayseri Ulu Cami örnek olarak gösterilebilir. Türklerin eline geçen her şehirde iskân politikası gereği camilerin etrafında zamanla birer Türk mahallesi oluşmuştur. Türkistan ve Horasan'dan göç eden Türk nüfusu, buralara yerleşmiştir.

Kaynak 5

(…) Türk-İslâm devletlerinde eğitim kurumu olan medreseler Anadolu Türk kültürünün önemli temel taşlarından olup bilim ve düşünce hayatının merkezi olmuşlardır. (…) Anadolu kasabaları kurulan medreselerle birer kültür coğrafyası hâline getirilmeye çalışılmıştır. (…) XII. yüzyılda Konya, Kayseri, Sivas, Aksaray, Kırşehir, Amasya, Niğde, Tokat, Niksar, Ankara ve Erzurum önemli birer kültür merkezi konumundaydı. (…) Cacabey (Medresesi) Camî-Kırşehir (Görsel 3.75) ve Sivas'taki Gök Medreseleri bunlara örnektir. (…)

Kemaloğlu, 2015, s.94-98.

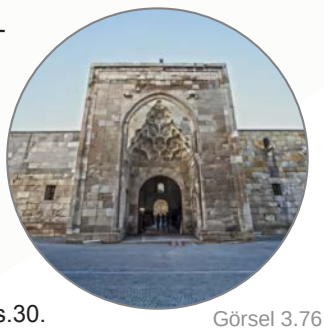

Görsel 3.75

Kaynak 6

(…) Selçuklu sultanları ve devlet adamları tıbba da çok önem vermişler ve birçok şehirde "dârü'ş-şifa", "dâru's-sıhha" veya "dârü'l-afiye" adı verilen hastaneler yaptırmışlardır. (…) Sultan I. İzzeddîn Keykâvus'un yaptırmış olduğu hastane (Görsel 3.76), diğerlerinden farklı bir yapıya ve özelliğe sahip idi. (…) Vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere, hastanede dâhiliye, göz, cilt ve ruh hastalıkları tedavi ediliyor, çeşitli ameliyatlar yapılıyor ve hastaların başında uygulamalı dersler veriliyordu. (…)

Koca, 2008, s.30.

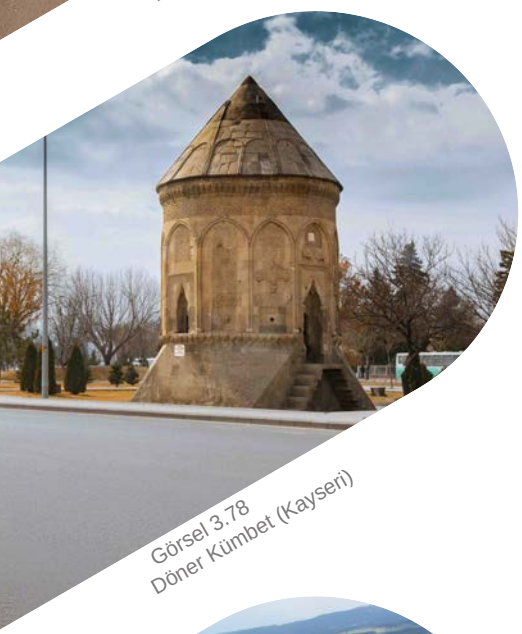

Görsel 3.76

Görsel 3.77 Karatay Hanı Kervansarayı (Kayseri)

Türkiye Selçuklu sultanları, 12. ve 13. yüzyıllarda Anadolu'daki ticaret yollarını birbirine bağlayan kapsamlı bir kervansaray ağı kurarak ekonomik, sosyal ve güvenlik açısından önemli bir sistem oluşturmuşlardır. Bu kervansaraylar, ana ticaret yolları üzerinde yaklaşık 30-40 kilometrelik aralıklarla, yani bir günlük mesafelerde inşa edilmiş ve yılın her mevsiminde hizmet vermiştir. Tüccarlar ve yolcular, bu yapılarda üç gün boyunca ücretsiz konaklama, yiyecek, içecek ve hayvanları için bakım hizmetlerinden faydalanabilmişlerdir. Devlet, güzergâhların güvenliğini sağlamakla kalmamış, yolculuk esnasında zarar gören tüccarların zararlarını da karşılayarak bir nevi sigorta sistemi uygulamıştır. Bu sistemin önemli örnekleri arasında Aksaray Sultanhanı, Antalya Evdir Han ve Kayseri Karatay Hanı bulunmaktadır (Görsel 3.77).

Görsel 3.78 Döner Kümbet (Kayseri)

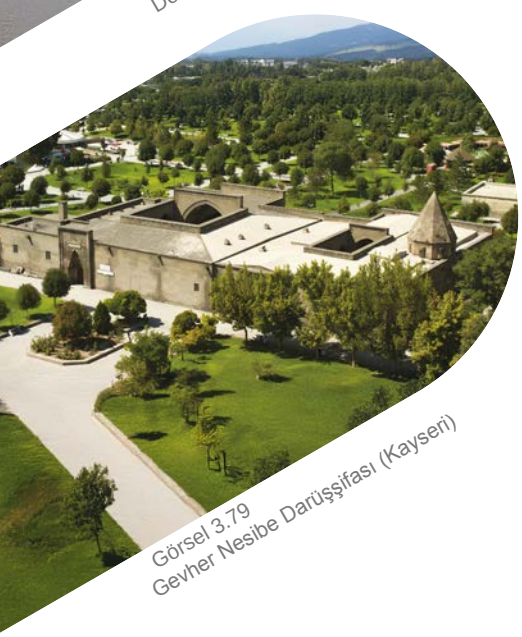
Kaynak 7

(…) Kümbetler, Selçuklular zamanında yapılan kendine özgü yapısı olan anıtmezarlardır. (…) Selçuklular'dan günümüze gelen en erken tarihli mezar anıtı, Konya Alâeddîn Câmîsi avlusundaki XII. yüzyıldan kalma II. Kılıç Arslan Kümbeti'dir. (…) Döner Kümbet-Kayseri, Ulu Kümbet-Ahlat örnek olarak verilebilir. (…)

Kemaloğlu, 2013, s.13-14.

Bilgi Kutusu

Külliyeler bulunduğu dönemin önemli kentsel simgeleri olarak günümüze taşınmıştır. Saray, cami, hastane, aşhane, kervansaray, medrese vb. yapıların bir bütün olarak yer aldığı binalar topluluğudur.

Görsel 3.79 Gevher Nesibe Darüşşifası (Kayseri)

Kayseri'deki Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi (Görsel 3.79) ile cami, medrese, türbe ve hamamdan oluşan Hunad Hatun Külliyesi örnek olarak verilebilir. Gevher Nesibe Darüşşifası ve Tıp Medresesi Anadolu'nun ilk uygulamalı tıp medresesi olması bakımından dikkat çekicidir.

Kazanılan askerî zaferlerin Anadolu'nun imar ve iskân çalışmalarında ne gibi etkileri olabilir? Tartışınız.

Kartal oyunu

Türkiye Selçuklu Eserleri

Aşağıda verilen kavram ağını örnekte verildiği gibi uygun kelimelerle doldurunuz.

UYGULAYALIM

PERFORMANS GÖREVİ

Adı : Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Süreci

Amacı: XI-XIII. yüzyıllar arasında meydana gelen askerî ve siyasi faaliyetlerin, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecine etkilerini belirleyebilme

Beceri: Özetleme

Süre : 1 ders saati

Yönerge:

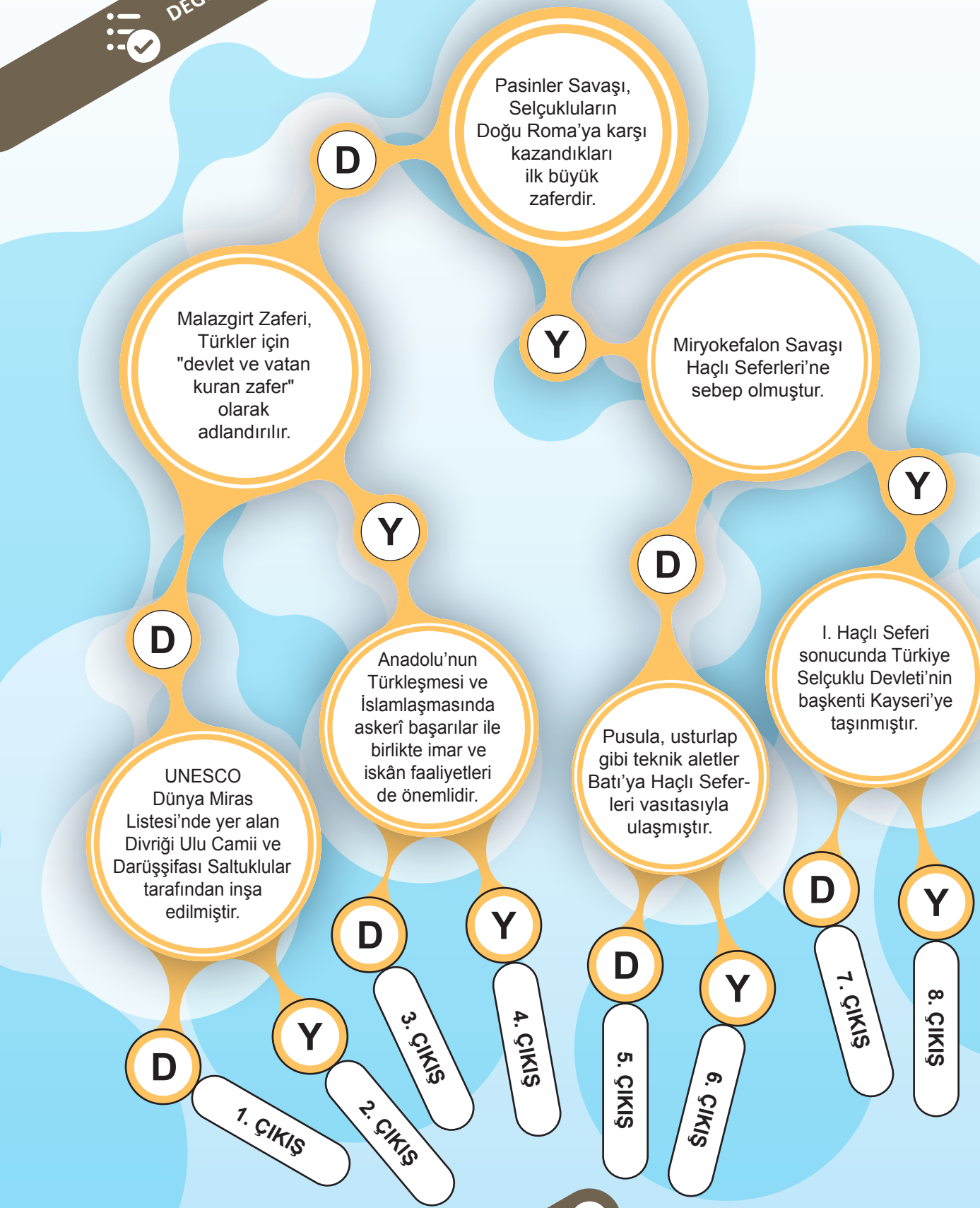
- XI-XIII. yüzyıllar arasında meydana gelen askerî ve siyasi faaliyetlerin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasına etkilerine ilişkin yorumlarınızı içeren bir metin hazırlayınız.
- Yazınızda Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen gösteriniz.

- Hazırladığınız metinde dönemin mimari eserlerine ait görsellere de yer vererek afiş veya poster hazırlayınız.
- Hazırladığınız ürününüzü sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Ürünleriniz bütüncül dereceli puanlama anahtarı ile değerlendirilecektir.

Bütüncül dereceli puanlama anahtarı

DEĞERLENDİRELİM

Şemadaki ifadelerden bazıları doğru, bazıları yanlıştır. En üstteki ifadeden başlayıp, verdiğiniz cevapları takip ederek doğru çıkışa ulaşınız.

Aşağıdaki metni okuyunuz. 1, 2 ve 3. soruları verilen metne göre cevaplayınız.

Uygurlar toprakları sulamak için su kanalları yaparak çok uzaklardan su getirdiler. Değirmen taşları ve harman araçları yaptılar. Hukuk vesikalarına göre Uygurların borç vermede ve para işlerinde belirli bir yöntemleri vardı. Çünkü borç alıp verme belgelerinde çoğunlukla ilkbaharda alınan bir mal sonbaharda ödenmekteydi. Pazarlarda para kullanılarak alışveriş yapılırdı. Uygurlar Mani dinini kabul ettiler. Mani dinine göre hayvansal gıdaların tüketilmesi yasaktı. Uygurlar bitkisel gıda tüketmek için toprağı ekip biçmeye başladılar. Bu yüzden Uygurlar, yerleşik hayata alışmış ve savaşçı özelliklerini yitirmeye başlamışlardır. Uygur şehirlerinin kalıntılarında minyatürler bulunmuştur. Bu minyatürler, Türk resminin bugüne kadar bilinen en eski örnekleridir. Özellikle Turfan Harabeleri'nde duvarları resimlerle süslü pek çok mabet vardır.

1. Uygurlar hangi ekonomik faaliyetlerde bulunmuşlardır?

.....

2. Uygurlarda hangi sanatlar görülmüştür?

.....

3. Mani dinini benimsemeleri Uygurları aşağıdaki alanlardan hangisinde etkilediği söylenemez?

A) Sosyal hayat B) Ekonomi C) Siyasi D) Askerî

Aşağıdaki metinleri okuyunuz. 4 ve 5. soruları verilen metinlere göre cevaplayınız.

- Hz. Muhammed Dönemi'nde Medine'de Mescid-i Nebevî inşa edilmiştir. Mescid-i Nebevî'de Müslümanlar ibadetlerini yerine getirirken bu yapının içerisinde bulunan ve suffe adı verilen odalarda öğrencilere dersler verilmiştir.
- Hz. Ömer Dönemi'nde yeni kurulan Basra, Kûfe ve Kahire şehirlerinin merkezine cami inşa edilmiş; şehir bu camilerin etrafında planlanmıştır.
- Endülüs Emevî Devleti'nin önemli eserlerden biri de Kurtuba Ulu Camii'dir. Bu cami aynı zamanda UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almıştır.
- Samarra Ulu Cami, Abbâsî Dönemi'nin önemli eserlerinden biridir.

4. Verilen örnek metinlerde İslam medeniyetinin ortak mirasa hangi alandaki katkısına değinilmiştir?

.....

5. Verilen metne göre Mescid-i Nebevî Müslümanların ibadet haricinde hangi ihtiyacını karşılayan özelliğe sahiptir?

A) Barınma B) Sağlık C) Eğitim D) Ulaşım

Aşağıdaki metni okuyunuz. 6, 7 ve 8. soruları verilen metne göre cevaplayınız.

- Erzurum taraflarında fetihler yapan Selçuklu askerleri, 1048'de Pasinler Ovası'nda Doğu Roma ordusu ile karşılaştı. Selçuklular, yapılan savaşı kazandı.
- 1064 yılında Kars'ta bulunan ve kalın surlarından dolayı alınamaz diye ifade edilen Ani Kalesi fethedildi. Bu olay Anadolu'nun fethi için ümitleri artırdı.
- Doğu Roma İmparatoru Romanos Diogenes Türkleri Anadolu'dan atıp bütün İslam ülkelerini ele geçireceğini düşünüyordu. Bu yüzden Romanos Diogenes, dönemin en güçlü ordularından birini oluşturarak harekete geçti. Bu sırada Mısır Seferi'ne gitmekte olan Alparslan bu seferden vazgeçerek hızlıca Malazgirt'e yöneldi. Böylece 1071 yılında iki ordu Malazgirt Ovası'nda karşılaştı. Savaşı Selçuklu orduları kazandı. Savaşın sonucunda Anadolu'da Türk beylikleri kuruldu, Anadolu'nun Türk yurdu olma ve İslamlaşma süreci başladı.
- Türkiye Selçuklu Devleti'nin askerî hareketlerini durdurmak isteyen Doğu Roma İmparatoru I. Manuel Kommenos, sefer hazırlıklarına başladı. II. Kılıç Arslan'ın barış teklifini kabul etmeyen I. Manuel Kommenos, 1176'da harekete geçti. II. Kılıç Arslan Miryokefalon Savaşı'nda Doğu Roma ordusunu pusuya düşürerek yendi. Bu savaş sonucunda Anadolu'ya yeniden hâkim olmak isteyen Doğu Roma'nın çaba ve girişimleri sona erdi. Doğu Roma İmparatorluğu, Türkler karşısında savunmaya çekilmek zorunda kaldı.

6. Bu metne göre Selçukluların Doğu Roma karşısında elde ettiği ilk zafer aşağıdakilerden hangisidir?

A) Pasinler Savaşı
B) Ani Kalesi'nin Fethi
C) Malazgirt Savaşı
D) Miryokefalon Savaşı

7. Bu metne göre Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasını sağlayan savaş aşağıdakilerden hangisidir?

A) Pasinler Savaşı
B) Ani Kalesi'nin Fethi
C) Malazgirt Savaşı
D) Miryokefalon Savaşı

8. Bu metne göre aşağıdaki askerî mücadelelerden hangisinin sonucunda Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşmiştir?

A) Pasinler Savaşı
B) Ani Kalesi'nin Fethi
C) Malazgirt Savaşı
D) Miryokefalon Savaşı

Daha fazla örnek soru

Kavram oyunu

A-B

adalet: Toplumda herkesin hak ettiğini alması, haklara ve kurallara uygun davranılmasıdır.

aidiyet: Ait olma durumu.

alem: Minare, kubbe, bayrak direği vb. yüksek şeylerin tepesinde bulunan, pirinçten yapılmış ay yıldız veya lale biçiminde süs; ayça.

anagram: Bir kelimedeki harflerin yerleri değiştirilerek elde edilen kelime.

asabiyet: Sinirli olma durumu, sinir bozukluğu.

beyanname: Bir kimsenin resmî bir kuruluşa herhangi bir durumu bildirmek için verdiği çizelge, bildirge.

C-Ç-D

coğrafi İşaret: Tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işareti.

cüzzam: Hansen basilinin sebep olduğu, sinir sistemi ve deri başta olmak üzere birçok sistem ve organı etkileyebilen bulaşıcı bir hastalık, miskin hastalığı, lepra.

çıkarım yapma: Bir konu veya olay hakkında doğrudan söylenmeyen bir şeyi akıl yürüterek anlamak.

çini: Sırlı ve süslü, pişmiş balçıktan yapılan levha.

devlet: Bir ülkede yaşayan insanları yönetmek, düzeni sağlamak ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan büyük ve resmi kuruluştur.

din: İnsanlara iyi, doğru ve güzel bir yaşam sürmeleri için rehberlik eden; yaratıcıya inanmayı, ibadet etmeyi, ahlâklı olmayı ve insanlar arasında sevgi, saygı, yardımlaşma gibi değerleri öğreten inanç sistemidir.

E-F-G

ecdat: Atalarımız, bizden önce yaşamış büyüklerimiz.

elim: Acındıracak, acı verecek nitelikte olan.

emisyon: Çıkarmak işi.

encümen: Alt kurul, komisyon.

ensar: Hz. Muhammed'e hicret zamanında yardım eden Medineliler.

fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanılarak konulmuş olan din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.

grup: O rtak amaçlar veya ilgi alanları doğrultusunda bir araya gelen bireyler topluluğudur.

H-I-İ-J

hadis: Hz. Muhammed'in sözleri, hadisişerif.

hanedan: Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile.

hürriyet: Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu; azadelik.

ılıman: Aşırı sıcak ya da soğuk olmayan, genellikle dengeli sıcaklık ve yağışa sahip olan iklim tipidir.

infial: Kızgınlık, öfke duyma.

iskân: Yerleşme işi.

israf: Gereğinden fazla harcama yapmak, bir şeyi boş yere kullanmak veya ziyan etmektir.

istila: Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme.

K-L

kabza: Silah, kılıç vb. şeylerde tutulacak yer; balçak, tutak, sap.

kadim: Çok eski zamanda var olmuş veya eskiden beri var olan.

kelam: Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı.

kıraat: Kur'an'ı belli kural ve işaretlere göre okuma.

külliye: Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kütüphane, hastane vb. yapıların bütünü.

lehçe: Bir dilin tarihsel, bölgesel ve siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu.

M-N

mabet: İçinde ibadet edilen yapı; tapınak.

mamur: Gelişmiş, düzenli, yaşanabilir durumda olan, imar edilmiş, bakımlı yer.

mera: Hayvan otlatılan yer; salmalık, yaylak, mera, örü (II), yaylım.

millî kimlik: Bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü.

motif: Yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan ögelerden her biri.

muhacir: Hz. Muhammed'e uyarak Mekke'den Medine'ye göç eden.

muvaffak: Başarmış, başarılı kimse.

müessese: Evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi köklü bir yapıyı içeren, genellikle devletle ilişkisi olan yapı veya birlik.

müşrik: Tanrı'ya ortak koşan.

müttefik: Aralarında anlaşma veya sözleşme sağlanmış olan kimse veya topluluk.

müzakere etme: Bir konu hakkında birden fazla kişinin bir araya gelip konuşması, fikir alışverişi yapması ve anlaşmaya varmaya çalışması, oylaşma.

nanoteknoloji: 1-100 nanometre boyutundaki yapıların farklı alanlarda belirli bir amaca hizmet etmesi için tasarlanarak kullanıldığı bilim dalı.

nebevî: Peygamberle ilgili, peygambere ilişkin.

O-Ö

oba: Göçebelerin konak yeri.

odak grubu: Belirli bir konuda görüş almak için bir araya getirilen seçili kişilerden oluşan küçük grup.

otağ: Tarihî Türk devletlerinde, hükümdarın savaş ve sefer zamanlarında kullandığı büyük ve gösterişli çadırdır.

P-R-S-Ş

pandemi: Küresel salgın.

rezerv: Yer altında bulunan ve ekonomik olarak çıkarılabilir miktarda olan doğal kaynaklardır.

sanat: Duygu ve düşüncelerin yaratıcılıkla ve estetik (güzel, etkileyici) biçimde ifade edilmesi.

sahabe: Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar; ashap, ashabıkiram.

statü: Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu.

T-U-Ü

taziye: Ölen bir kimsenin yakınlarına "başın sağ olsun" diyerek gösterilen ilgi; taziye, taziyet.

tefsir: Kur'an'ın ayetlerini açıklayarak görüşler ileri sürme ve bunları yazma; Kur'an'ın ayetlerini açıklayan eser.

tengri: İslamiyet öncesi Türklerde yaratıcı, tanrı.

tezhip: Levhaların, yazma kitapların, sayfaların yaldız ve boya ile bezenmesi, yaldızlanması ile yapılan süsleme sanatı.

topyekûn: Eksiksiz, toplam, toplu olarak.

töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü.

trafo: Elektrik enerjisinin gücünü artıran ya da azaltan cihaz.

usturlap: Gök cisimlerinin yükseltisini ölçmekte, yerel saati ve namaz vakitlerini hesaplamakta kullanılan daire biçiminde araç.

V-Y-Z

vakıf: Bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk ve para veya bu mülk ve paranın idare edildiği yer.

varsayım: Deneylerle henüz yeter derecede doğrulanmamış ancak doğrulanacağı umulan, hipotez.

vesika: Belge, yazılı anlaşma.

yazgı: Allah tarafından insanın başına gelmesi ezelde kararlaştırılmış olan şeyler; yazı.

yerel saat: Bir yerin kendi konumuna göre belirlenen saat.

zira: Şu sebeple, çünkü.

Kaynakça atıf sistemi, APA 6.0 yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimine göre düzenlenmiştir.

AHMETBEYOĞLU, A. (Ed.). (2018). *Orta Asya Türk Tarihi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

AĞIN, K. (2022). Grupların Genel Oluşumları, Yapıları ve Özellikleri Açısından Grup İçi İletişim Süreçlerinin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(1), 494-514.

AKENGİN, H. (2017). Türk Dünyası ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Üzerine Jeopolitik Bir Değerlendirme. *MUTAD*, 4 (1), 1-11.

AKKOYUNLU, A. (2007). *Hz. Ali.* İstanbul: Çıra Yayınları.

AKKUŞ, A. (1998). *Genel Fiziki Coğrafya*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

AKKUŞ, A. (2023). *Hz. Ömer'in Yönetim Anlayışının Etik Liderlik Perspektifinden Analiz (Yayımlanmamış doktora tezi).* Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

ARSLAN, M. (2022). Ani Kazısında Bulunan Selçuklu Çarşı Mescidi. *Palmet Dergisi*, (1), 1-13.

ATALAY, İ. (1998). *Genel Fiziki Coğrafya*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

AYDIN, Z. A. (2008). *Hz. Osman ve Sonrası Dönemde Kur'ân'ın Metinleşme Târihi (Yayımlanmamış doktora tezi).* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AYTAŞ, G. (2006). Karagözde Biz. *Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri,* Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara.

BAKKAL, A. (2021). İslâm Tarihinde Tıp Eğitimi Nasıl Verilirdi? *Tevilat,* 2(2), 163-189.

BAŞ, E. (Ed.). (2017). *İslâm Medeniyeti Tarihi.* Ankara: Grafiker Yayınları.

BAYRAMOĞLU, M. (2013). 20. Yüzyıl Türk Resim Sanatında Geleneksel Türk Sanat Örneklerinin Etkisi. *Kalemişi-Türk Sanatları Dergisi*, *1*(2), 1-40.

BEKSAÇ, E. (1995). Endülüs-Sanat. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (11), 225-232.

BIYIKLI, M. (2020). Sâmerrâ Ulucami ve Banisi Meselesi. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(2), 41-61.

BÖLÜKBAŞI, M. (2024). Endülüs Emevî Devletinde Bilimsel Faaliyetler. *Asya Studies*, 8(29), 117-124.

BUDAK, Y. (2022). *Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı II. Kılıç Arslan ve Dönemi (1155-1192) (Doktora Tezi).* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

CENGİZ, C. (2020). *Diyaloji Kavramı Bağlamında Birikim Dergisi'nde Medine Vesikası Ve İslamcılık Tartışmaları (Yayımlanmamış doktora tezi).* Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

ÇAĞATAY, N. (1990). Türk Yüksek Öğretim Tarihine Genel Bakış. *Belleten*, *54*(211), 1209-1220.

ÇAKIR, Y. E. (2020). *Millî Mücadele'de Cephe Gerisi ve İstiklal Yolu Gençlik Sempozyumu Bildirileri.* Çankırı: Kayıkçı Matbaacılık Yayıncılık.

ÇETİN, O. (2020). Geçmişten Bugüne Ramazan Gelenekleri ve Geleneklerin Yaşatılarak Geleceğe Aktarılmasına Dair Öneriler. *Türk Ekini*, *2020*(6), 14-36.

ÇİL, H. (2009). Halife Ömer'in Askerî Şehirleri (Ordugâhlar). Dini Araştırmalar, 12(35), 87-106.

ÇİMEN, A., AKÇADAĞ, G. (2021). *Tarihi Değiştiren Savaşlar.* İstanbul: Timaş Yayınları.

DEMİR, T., ÖZDEMİR, B. (2013). Türkçe Eğitiminde Karagöz/Gölge Oyunları ile Değer Öğretimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, *11*(25), 57-89.

DEMİRCİ, M. (2009). Sâmerrâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (36), 70-71.

DEVECİ BOZKUŞ, Y. (2022). İslamiyet Öncesi Dönemin Türk Kültür ve Uygarlığına Genel Bir Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 1(24), 335-349.

DOĞANAY, H. (1997). *Türkiye Beşerî Coğrafyası.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

DURBİLMEZ, B. (2017). *Türk Dünyası Kültürü 1.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

EFENDİOĞLU, M. (2008). Sa'd b. Muâz. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (35), 374-375.

EL ÖMERÎ, Ş. B. (2014). *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*. İstanbul: Selenge Yayınları.

ER, B., SARIKAYA HÜNEREL, Z. (2012). Bir İletişim Aracı Olarak El Sanatları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 169-177.

ERKOÇOĞLU, F. (2006). *Abdülmelik B. Mervân ve Dönemi (65-86/685-705) (Yayımlanmamış doktora tezi).* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

FAYDA, M. (1992). Bedir Gazvesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi, (*5), 325-327.

FAYDA, M. (1998). Hulefâ-yi Râşidîn. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (18), 324-338.

FAYDA, M. (2020). Muhammed. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (30), 406-421.

GELİŞLİ, Y. (2023). Türk Destanlarının Değerler Açısından İncelenmesi. *Journal of Turkic Civilization Studies*, *4*(2), 65-66.

GÖÇER, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili*, *729*(1), 50-57.

GÖKSU, E. (2019). *Selçuklular: Muhteşem Çağın Mütevazi Çocukları.* İstanbul: Kronik Kitap.

GÖL, Y. S. (2018). Abbâsîler Döneminde Kâdı'l-kudâtlık,. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 5(1), 12-59.

GÜNEŞ, S. (2022). İslâm Bilimini Kurumsallaştıran Bir Akademi: "Beytülhikme" (Kuruluşu, Misyonu ve Etkileri). *Kadim Akademi SBD*, 6(2), 167-181.

İNAN, A. A. (2000). *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İZBIRAK, R. (2001). *Türkiye I*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

KAFESOĞLU, İ. (1992). *Selçuklu Tarihi.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

KAFESOĞLU, İ. (1998). *Türk milli kültürü.* Ötüken Yayınları.

KANAK, M., ÖNDER, M., SUBAŞI, Ç. (2018). Türk Ninnilerin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(66), 594-602.

KANLIDERE, A., KEMALOĞLU, İ. (2020). *Ötüken'den Kırım'a Türk Dünyası Kültür Tarihi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KAYA, A. (2014). Başlangıcından 1071'e Kadar Türklerin Anadolu'ya Akınları Hakkında Bir Değerlendirme. *Ekev Akademi Dergisi,* (59), 211-232.

KEJANLI, T. (2010). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemi, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi. *Social Sciences*, *5*(3), 287-302.

KEMALOĞLU, M. (2013). XI. XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devleti'nde Dini Eserlerinden Kümbet-Türbe-Ziyâretgâh-Namazgâh ve Câmîler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 1-18.

KEMALOĞLU, M. (2014). Türkiye Selçuklularında İçtimai Müesseseler ve Eserler. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *1*(4), 6-36.

KEMALOĞLU, M. (2015). XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devleti'nde Eğitim-Öğretim (Medreseler). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, *2*(5), 89-106.

KİTAPLAR, İ. R. (2014). *Kültürel Mirasın Korunması.* İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB). Akademik Danışman: Zeynep Gül Ünal. İstanbul.

KOCA, S. (2002). Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. *Türkler,* 3, 8-53.

KOCA, S. (2008). " Diyâr-ı Rûm" un (Roma Ülkesi= Anadolu)" Türkiye" Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 1-53.

KOCA, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir? *Gazi Akademik Bakış*, *10*(20), 15-35.

KOÇ, A., BUDAK, Y. (2021). Millî Değerlerin Kazanımında Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Etkisi Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *54*(54), 54-74.

KUCUR, S. S, (Ed.). (2018). *İlk Müslüman Türk Devletleri.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

MERÇİL, E. (1993). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortak Metin*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı, (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı* (4, 5, 6, ve 7. Sınıflar). Ankara.

MÜFTÜOĞLU, M. F, (Ed.). (2012). *Tarihte İlginç Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

OYMAN, N. R. (2019). Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlemesi. *Arış Dergisi*, (14), 4-22.

ÖLMEZ, M., ÖZGÜR, C. (Ed.). (2018). *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili.* Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.

ÖZCAN, H. (2002). *Doğu Batı Bağlamında Uluslar Arası Türk Dili Ve Kültürü Konferansı Bildirisi.*

ÖZDEMİR, M. (1995). Endülüs. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (11), 211-225.

ÖZEN, Y. (2014). Türk Millî Kültüründe Değerler ve Değerlerin Milletleşmeye Etkisi. *Hikmet Yurdu Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *7*(14), 59-87.

ÖZKUL, O. (2015). Türk Kimliğini Oluşturan Ortak Kültürel Değerler. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *4*(8), 166-185.

ÖZMENLİ, M. (2021). Anı Kentinin Alınması ve Sultan Alp Arslan. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 13(25), 590-601.

PALABIYIK, M. H. (2007). Cahiliye Dönemi ve İslam'ın İlk Yıllarında Okuma-Yazma Faaliyetleri. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* (27), 31-68.

POLAT, S. (2015). Karahanlı Devleti'nde Eğitim Faaliyetleri. *Uluslararası Eğitim, Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 1 (1), 42-52.

RUSTAMOVA, M. (2019). *Karahanlı Devri Mimarisi ve Bezemeleri (Yayımlanmamış doktora tezi).* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SAĞLAM, A. (2016). *Değerler eğitiminin öğrenci davranışlarına etkisinin veli görüşlerine göre incelenmesi, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 723–742.

SARIOĞLU, H. (2005). El Sanatlarını Millî Değer Olarak Algılamak. *Millî folklor*, *17*(66), 72-74.

SINMAZ, S. (2017). Külliyelerin Mekânsal Tasarımı: Anadolu'da Külliyelerin Gelişim Süreci ve Kentsel Tasarım Kurgusu. *Kent Akademisi, 10*(32), 381-395.

ŞAHBAZ, M. (2017). İlk Türk Beyliklerinin Fetihleri, Sosyal ve Kültürel Eserleri ile Anadolu'nun Türkleşmesindeki Rolü. *Electronic Turkish Studies*, *12*(26), 153-170.

ŞİMŞEK, T. (2021). Değerler Eğitimi Bağlamında Kutadgu Bilig. *Kesit Akademi Dergisi*, *7*(27), 327-341.

TANMAN, M.B. (1993). Dânişmendliler. *TDV İslâm Ansiklopedisi, (*8), 474-477.

TAŞAĞIL, A. (2020). *Bozkırın İlk İmparatorluğu Hunlar*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

TAŞAĞIL, A. (2019). *Bozkırın Kağanlıkları Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar*. İstanbul: Kronik Kitap.

TAŞAĞIL, A. (2021). *İlk Türkler Bozkırdan Dünyaya Yayılanlar*. İstanbul: Kronik Kitap.

TAŞAĞIL, A., ÇİFT, P. (2022). *İslamiyet Öncesi Türkler*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

TAŞAĞIL, A. (2018). *Türk Model Devleti Göktürkler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

TAŞAĞIL, A. (2021). *Uygurlar 840'tan Önce*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

TEKİN BOZKURT, A. (2023). Öğretmen Adaylarının Değer Kavramına İlişkin Metafor Algılarının İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *33*(3), 1131-1141.

TEKİN, T. (1998). *Orhun Yazıtları Kül Tigin Bilge Kağan Tonyukuk*. İstanbul: Simurg Yayınları.

TOKER, B. (2009). *Türkçe ve İspanyolcanın Ortak Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TURAN, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

TÜRKER, Ö. (2021). Çağdaş Türk Dünyası (Tarih-Coğrafya-Oluşum). C. YILDIRIM, F. TUĞLUOĞLU, M. GÖKÇE, O. OKUMUŞ (Ed.) içinde, *20. Yüzyılda Türkiye-Türk Dünyası İlişkileri.* (1-43), Ankara: Pegem Akademi.

ÜNALP, F. R. (2017). Tarih Bilinci ve Millî Şuur. *Türk Tarih Kurumu Uluslararası Prof. Dr. Halil İnalcık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumu Bildiriler*, 297-309.

YAYCI, C. (2023). *Mavi Vatan " Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı" Türkiye'nin Denizlerdeki Misak-ı Milli'si*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi.

YENİYOL, A. (2016). *Ortaöğretimde Manevi Değerler ve Eğitimi (Yayınlanmamış doktora tezi).* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YILDIRIM, Y. (2022). Values and Values Education in Turkish National Culture. *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi,* 1(1), 15-27.

YILDIZ, A., ÇOLAK, K. (2022). Orhun Kitabeleri'nde Yer Alan Değerlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Değerleri Açısından İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *20*(1), 143-165.

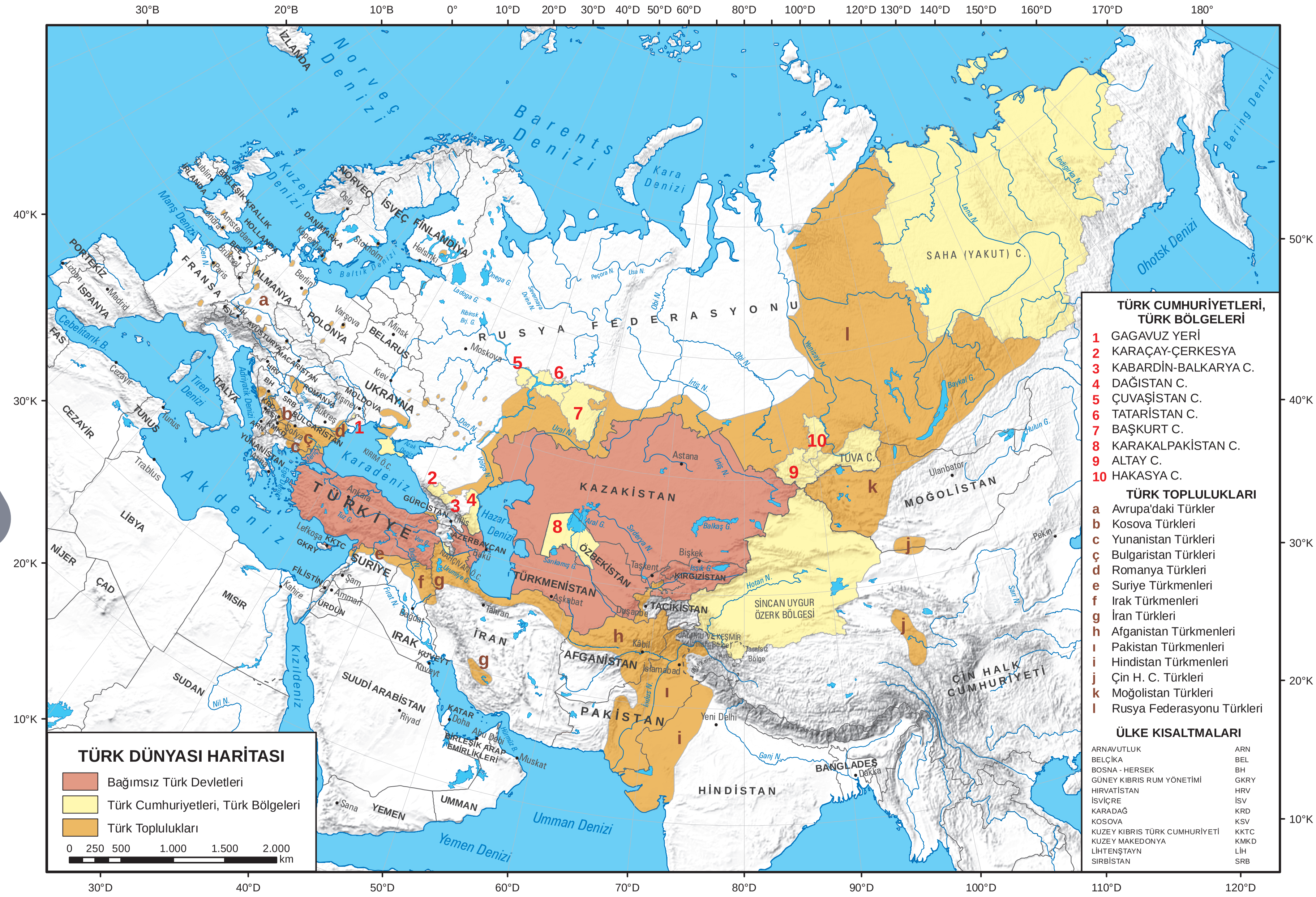
YILDIZ, H. D. (1998). Abbâsîler. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (1), 31-48.

YİĞİT, İ. (1995). Emevîler. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* (11), 87-104.

Öğrenme alanı örnek soruların cevap anahtarları

Görsel ve genel ağ kaynakçası

TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE
KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.
KARADENİZ
AKDENİZ
EGE DENİZİ
MARMARA DENİZİ
HAZAR DENİZİ
ROMANYA
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
GÜRCİSTAN
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
İRAN
IRAK
SURİYE
LİBYA
MISIR
LÜBNAN
İSRAİL
FİLİSTİN
Batı Şeria
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
KUZEY KIBRIS
TÜRK CUMHURİYETİ
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
ACARA Ö.C.
NAHÇIVAN Ö.C.
(AZERBAYCAN)
Sofya
Bükreş
Tiflis
Erivan
Bağdat
Şam
Beyrut
Tel Aviv
Doğu Kudüs
Lefkoşa
Erenköy
Atina
Bozcaada
Gökçeada
Tuna N.
Meriç N.
Sakarya N.
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Çoruh N.
Kura N.
Aras N.
Fırat N.
Dicle N.
Ceyhan N.
Seyhan N.
Göksu N.
Asi N.
Nil N.
Süveyş K.
Tuz Gölü
Van Gölü
Urumiye Gölü
25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
40°K
35°K

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB